

Универзитет „Св.Кирил и Методиј“-Скопје

Филозофски факултет-Скопје

Институт за социологија

**Последипломски студии -
Европски студии за интеграција**

Магистерски труд на тема:

**Влијанието на културната политика на Европската унија врз
европскиот културен идентитет**

**Ментор:
Проф д-р Антоанела
Петковска**

**Кандидат
Миљазим Мустафа**

Скопје, Мај 2012

СОДРЖИНА

Вовед	5
ТЕОРЕТСКИ КОНЦЕПТИ НА ИДЕНТИТЕТОТ	8
Поим и историја на идентитетот.....	8
Определување на колективниот идентитет.....	10
Димензии на колективниот идентитет.....	11
ЕВРОПСКИ ИДЕНТИТЕТ.....	16
ФАКТОРИ НА ЕВРОПСКИОТ ИДЕНТИТЕТ.....	18
- Историски фактори.....	18
- Културни фактори.....	18
- Економски фактори.....	20
- Политички фактори.....	20
СОЗДАВАЊЕ НА ЕВРОПСКИ ИДЕНТИТЕТ.....	22
Која и каква Европа?	27
Заеднички вредности, заедничкото наследство и заедничката самосвест	29
ЕВРОПСКА КУЛТУРА И КАРАКТЕРИСИТИКИ НА ЕВРОПСКОТО КУЛТУРНО ОПШТЕСТВО.....	33
Поим и определување на културата	33
Географски карактеристики на Европа.....	35
Јазични карактеристика на Европа.....	36
Населението во Европа	37
Религијата во ЕУ.....	38
- <i>Поделба на црквата од државата и секуларизмот</i>	<i>39</i>
РАЗВОЈОТ НА КУЛТУРНАТА ПОЛИТИКА НА ЕУ.....	40
Првите чекори кон Европска културна политика.....	40
Развојот на културната политика после Договорот од Мастрихт	43
КУЛТУРНИТЕ ПРОГРАМИ НА ЕУ.....	45
Програмата Калеидоскоп (Kaleidoscope)	46

Програмата Ариан (Ariane)	46
Програмата Рафаел (Raphael).....	47
Култура 2000.....	48
Култура 2007-2013.....	50
КУЛТУРАТА ВО ДРУГИТЕ ПОЛИТИКИ НА ЕУ.....	53
Културата во екстерните акции.....	54
Културата и соседната политика на Европа.....	56
Интеркултурниот дијалог -Европската година на интеркултурниот дијалог	57
Интеркултурниот дијалог и ромската култура - Вклучувањето на ромите во Европа.....	58
Културата во образовната програма.....	59
Grundtvig:практично учење на возрасните.....	61
Програма Еразмус.....	62
Учењето на јазиците и јазичниот дивезитет	63
Информацијата и комуникациските технологии.....	64
Младите и културата во политиката на ЕУ.....	64
Промовирањето и развојот на кинематографијата.....	66
Поддршка на културните научници и истражувачи.....	66
Поддршка на малите и средните претпријатија и културата.....	67
Културата и европското граѓанството.....	67
Културата и вработеноста.....	67
Културата и регионалниот развој.....	68
Културата и туризмот.....	68
Европска културна престолнина.....	69
Награда на ЕУ за литература.....	71
РЕГИОНИТЕ, РЕГИОНАЛИЗМОТ И РЕГИОНАЛНИТЕ ИДЕНТИТЕТИ	73
Втемелувањето на регионалната свест и регионализмот.....	73
Форми и начини на поврзување на европските региони.....	75
„Мителеуропа“ и регионалниот културен идентитет.....	77
Западна Европа и монополизирањето на европската култура и цивилизација	82

Источна Европа, и проблемите на европска идентификација.....	86
Балканот како посебен европски регион.....	92
Културата и културната политика на Република Македонија – извештај и обработка на добиените податоци од истражувањето.....	95
Заклучоци од извршеното истражување.....	104
ЗАКЛУЧОК	107
Appendix.....	115
Користена литература.....	126

Вовед

„Европа е еден неизвесен поим со нејасни граници, со променлива геометрија која трпи поместување, раскини и преобразби. Поим кој се раѓа од метежот. Зборот е во тоа дека, идејата за Европа е синоним на неизвесното, матното, противречното, поточно како идеја со која се обидуваме да го развиеме нејзиниот комплексен идентитет“ (Morin, 1989:25). Така вели Морен во својата книга, Како да се мисли за Европа (Како misliti Evgoru), еден од најреферентните истражувачи, кога се зборува за Европа, европската цивилизација, Европската унија, интеграциите, идентитетот и така натаму. Ова изрека на Морен е еден предизвик за сите тие кои се занимаваат со темата на Европа, но исто така и едно олеснување за полесно разбирање на духовната реалност на Европа.

И покрај сите проблеми, поделби, различни култури, кои се среќаваат во прилично мал простор како што е Европа, историски гледано секогаш преовладуваат тежнењата за соединување на стариот континент, почнувајќи од редот на поголемиот број владетели, вушност окупатори, па продолжувајќи со уметници, социолози, филозофи и политичари.

Историјата на Европа е преполна со настани и сеќавања, кои, пренесуваат спомени кои не се во интерес на иднината на Европа. Но и покрај овие историски факти, секогаш имало и обиди за соединување на Европа, унифицирање на духот на Европа во едно единствено тело. Конфликтите и големиот број војни помеѓу европските народи биле главна причина што го спречил соединувањето на континентот во една заедничка целина како од економски, политички, така и од културен аспект. И покрај ваквите незапирливи обиди, историскиот товар кој го носеше овој повик, ни ги споменуваше горчливите истории, кои со себе носеа неуспех уште од почетокот. И покрај сето тоа, денешниот развоен стадиум на Европа во кој се создава европската цивилизација, лежи во овие контрадикторности и овој колорит на елементи и вредности кои ги носи со себе, почнувајќи од Антиката, па продолжувајќи со Римската империја и Римското право, Христијанската цивилизација, Византиската доба, походите од истокот преку Пиринеите со Арапите и преку Балканот со Османлиите, продолжувајќи со хуманизмот и ренесансата, човековите слободи и права и тн.

Новите ветришта кои ги донесе Втората светска војна, донесоа и нови можности за соединување на Европа. Мислителите на проектот за заедничка Европа станаа попрагматични и се обидоа темелите на новата Европа да ги градат со рушење на

страшните траги кои се уште се наоѓаа во човечките мемории. Тие бараа да ги соединат европејците во нешто што навистина за сите е заедничко и примарно.

По Втората светска војна, почна еден конкретен и добро осмислен проект на соединување на европските држави и народи. И покрај несозреаната врска помеѓу земјите од Западна Европа, првин преку Европската заедница за јаглен и челик, потоа и со Европската економска заедница, се до Договорот од Маастрихт од 1992 година, се воспоставија конкретни основи за политичка и економска соработка помеѓу европските народи и држави.

Денеска ЕУ, повеќе од пола век, после потпишувањето на Договорот за јаглен и челик, брои 27 држави членки и неколку други држави кои чекаат да се приклучат кон ЕУ. Интеграција како внатрешен и надворешен процес продолжува и понатаму. Неколку од државите кои добија полноправно членство како земји членки на ЕУ, навистина покажаа голема одлучност и макотрпна работа во текот на следењето на препораките од Брисел, главно во политичките и економските реформи. Во оваа фаза се наоѓаат и балканските држави, кои останаа надвор од политичките граници на Европа. Во оваа група спаѓа и Република Македонија, која го ужива статусот на земја кандидат за членство во ЕУ од 2005 година.

Европа се обидува да го најде својот заеднички духовен простор. Таа сака да го достигне преку тежнењата за зближување на културните разлики кои владеат кај различните општествени групи во европските држави, изнаоѓање на основните и заедничките елементи кои на некој начин ги соединуваат сите европски народи, па потоа и нивната промоција и нивното подигање во ниво на вредности. За ова на сите ни е јасно дека треба време, добро анализирана стратегија и многу работа.

Во овој труд ќе направиме една теоретска презентација на културните вредности во Европа, проблемот на европскиот културен идентитет, факторите на ваквиот тип на колективен идентитет, основните географски, демографски, културни, историски и политички разлики, па потоа, и презентирање на регионализмот и регионите како еден вид на основни форми на европскиот идентитет. Во вториот дел на овој труд ќе ја претставиме културната политика на ЕУ, почнувајќи од првите зачетоци на ова политика во институциите на ЕУ, културните програми, и некои од главните културни настани и

проекти кои како така, во последно време покажуваат за еден посериозен ангажман и поголемо интересирање за културата во ЕУ.

Значаен дел ќе биде посветен и на културата во Република Македонија, како еден прилично сложен, но и карактеристичен пример кој е во фаза на формирањето на својот културен идентитет преку основањето во темелите на мултикултурализмот но и еден културолошки просто каде се среќаваат и се судираат *Истокот, но исто така и место со многу автентични елементи и големи културни и цивилизациски наследства.*

ТЕОРЕТСКИ КОНЦЕПТИ НА ИДЕНТИТЕТОТ

Поим и историја на идентитетот

Феноменот и поимот на идентитетот се среќава со различни сфери и полиња. Во текот на историјата а исто така и во процесот на обработување во различни сфери добил голем број на значења.

Од голема важност за овој поим е и фактот дека од секогаш бил присутен и во научните кругови. Во минатото, идентитетот пред сè

„бил концепт на филозофите и математичарите“, кој не одиграл некоја улога во општествените науки. Дури кон крајот на 19 век е инкорпорирано во дисциплината на психоанализата, а дури во 1970 и 1980 овој концепт ја „окупира“ основата на социјалните и историските науки“(Benedict XVI:2006).

Денес, слободно може да се каже дека идентитетот спаѓа во категоријата на еден од најупотребуваните термини, а воедно претставува еден од оние „поими чија употреба доведува до бројни конфузии, бидејќи се повеќе се истргнува при обидот за негово дефинирање. Ваквите поими достигнуваат широка употреба со различни научни сфери, но и во секојдневната употреба што доведува до губење на основното негово значење.

Оваа прекумерна употреба, како што наведува Стивен Херст, „ја ослабува моќта на одреден поим или фраза, а често се доаѓа и до измена на неговото изворно значење“ (според Stojković, 2008:13). Освен тоа, друг проблем кој се појавува кога се зборува за конкретниот поим, е се поголемото политичко значење кое му се дава, а тоа го доведува во заблуда научното дефинирање и определување на идентитетот.

Идентитетите во основа се „социокултурни и социопсихолошки конструкции“ (Aliu, 2010:5). Секоја личност, а и секоја етничка или општествена група, има една ограничена целина, без разлика на големината, културната, етничката или религиската припадност. Според ова, припадниците на овие групи се разликуваат од другите заедници. Наједноставно кажано, идентитетот дава одговор на прашањето „кој сум јас,,

или, „кои сме ние“, доколку се зборува за колективен идентитет на една одредена група или заедница.

Социологот Ден, во врска со употребата на поимот идентитет вели дека: Идентитетот се употребува за да го опише начинот преку кој индивидуите и групите се дефинираат самите себеси и се дефинирани од другите врз основа на раса, националност, религија, јазик и култура (Deng, 1999: 6).

Додека група автори од Универзитетот Стенфорд, идентитетот го дефинираат како: ...сличноста на една личност или нешто друго во секое време или во секој случај; или ситуацијата или фактот дека тоа личност или тоа средство е некој или нешто а не нешто друго“ (Fearon, 1999:7).

Човекот поголем број од своите основни идентитетски карактеристики ги стекнува со самото негово раѓање. Тие елементи се главните точки кои го карактеризираат одреден субјект како личност.

Кога се зборува за идентитетот, на никаков начин не може да минуваме без да спомнеме еден од главните теоретичари кои директно се занимавале со темата на идентитетот, а кој воедно се користи и како главна референца кај низа други научници и истражувачи. Станува збор за Ерик Ериксон, кој со книгата „Криза на идентитетот“ направи голем исчекор во научните и општествените кругови. Според него, идентитетот се темели на два елементи. Првиот се состои во:

производството и индивидуалните и општествените односи во него. Ова го оправдува со фактот кога се прашуваме кои сме ние, многу од нас одговараат со тоа што прават, односно ги покажуваме нашите вокации, нашето хоби, поточно нашиот статус во врска со овие дејности. Друг елемент на идентитетот според Ериксон се темели на чувството на интегритетот внатре во разумното, очигледното значењето на овој поим. Така да, ако одиме понатаму со презентирањето, ние опишуваме каква е нашата положба во социјален контекст: како верници во религијата, автохтони на одредена територија итн. И двете компетенции и интегритети инволвираат трансакции помеѓу самиот себеси и општеството (според Müller, 2007:104).

Според ова, идентитетот на директен начин е поврзан со професијата на луѓето, поточно со тоа што го прават, или со тоа што го чувствуваат или со тоа од каде доаѓаат.

Ериксен е еден од најцитираните научници, што се однесува до проблематиката на идентитетот. Неговите гледишта во однос на идентитетот се едни од најприфатените во општествените науки. По неговото презентирање за составните елементи на идентитетот, кое го наведовме погоре, ни се дава една многу јасна слика и една доста јасна претстава за оваа појава.

Гледајќи ја генеалогичката на зборот идентитет, можеме да кажеме дека овој збор потекнува од латинските зборови:

idem (исто) и *identidem* (повторено). Именката *identitas* ја нема во древниот латински јазик. Во старогрчки постои именката *tautotes* смислена од Аристотел која доаѓа од зборот *autos* (себе самиот)“ (Stojković, 2002:15).

Друга форма на овој поим е во форма во која се употребува и денеска, се среќава во доцното средновековие и тоа со терминот:

идентитет, кој може да се преведе како „самостојност“ или „единственост“, во поново време значи и самостојност на човековото Јас или Мене (Вајденфелд, Вернер, 2009:143).

Подоцна, а претежно во 20 век се повеќе доаѓа до израз колективниот идентитет луѓето се повеќе се гледаат себеси во форма на „Ние“, како резултат на заедничката судбина и заедничките интереси.

Определување на колективниот идентитет

Колективниот идентитет ја прикажува врската на индивидуата со групата или заедницата во која припаѓа. Ова зависи од неговото знаење, т.е. свеста за припадност во таа група или заедница. Општествениот идентитет е дефиниран како дел на индивидуалната самосвест кое се извлекува од неговите знаења за неговото членување во одредена општествена група (или групи) заедно со вредностите и емоционалното значење кое го поврзува со тоа членство. „Прикажан на ваков начин колективниот

идентитет, во себе опфаќа неколку значења и тоа: когнитивна (знаење), евалуативно (вреднување) и емоционално (значење)“ (Herrman, Risse и Brewer 2004:6). Ова покажува дека, колективитетот каде припаѓа индивидуата, станала составен дел (дали целосно или делумно) на неговата личност, во неговите вредности, емоции и неговата распространетост. Исто така, ова бара од поединецот да покаже лојалност и да чувствува обврски кон групата во која припаѓа, како и да се загрижува за доброто и судбината на групата.

Кај колективниот идентитет може да се извлечат најмалку три посебни аспекти на претставувањето на идентитетот во групата.

„Прво, колективниот идентитет, секогаш оди со прашањето КОИ СМЕ НИЕ? Или кои луѓе спаѓаат во групата, а кои не припаѓаат, кои се границите на групата и така натаму. Ова се однесува на составот на групата. Второ, колективниот идентитет одговара и на прашањето, КАКВИ СМЕ НИЕ? Какви особини, симболи или вредности имаат припадниците на одредена група. Ова прашање се однесува на содржината на групата. И трето, колективниот идентитет се однесува на ОДНОСИТЕ внатре во групата и односите на групата со другите групи во рамките на структурираната мрежа на општествени групи“ (Herrman, Risse и Brewer 2004:6).

Димензии на колективниот идентитет

Човечкиот идентитет, како индивидуален идентитет е многу структуриран, динамичен и сложен општествен феномен. Индивидуалниот и колективниот идентитет секогаш меѓусебно се поврзани. Оваа меѓусебна поврзаност е како резултат на тоа дека *„и двата идентитета секогаш се развиваат од исти актери (поединци)“* (Hollmann, 2009:5). За определување на колективниот идентитет големо влијание имаат надворешните фактори кои го определуваат феноменот на идентитетот.

„Кај човековите идентитети, првин како главен извор на идентитетите, се појавуваат семејствата, потоа пријателите, колегите на работа или училиште, и само после овие категории доаѓаат до израз други апстрактни идентификации со една *„имагинарна заедница“*. Секој идентитет е составен од заеднички фиктивни и реални особености и ги рефлектира заедно нашите морални аспирации и нашето искуство со *„живиот свет“* (Jansen, 1999:7-8).

Според ова, колективниот идентитет се појавува во динамичка категорија која е во директна зависност од надворешните фактори, што значи со измените во надворешниот фактор може да дојде и до измена на идентитетот. Од ова може да се види дека

„колективноста каде што индивидуата прифаќа да биде дел т.е. да го прифаќа тој идентитет, станува составен дел (дали целосно или делумно) на неговата личност, во неговите вредности, емоции и неговата распространетост“ (Hertman, Risse и Brewer 2004:6).

Исто така, ова бара од индивидуата да покаже лојалност и да чувствува обврски кон групата во која припаѓа, и да се труди за доброто на групата.

Колективниот идентитет ја прикажува врската на индивидуата со групата или заедницата во која припаѓа, и во исто време овозможува да се направи разлика помеѓу „Ние“ и „Тие“. За разлика од индивидуалниот идентитет, кој ја разликува една личност од другите, поточно одговара на прашањето, кој сум јас, колективниот идентитет, одговара на прашањата кои сме ние? Од каде доаѓаме? Каде одиме? Што очекуваме, или што се очекува од нас? Ова зависи од неговото знаење, т.е. свеста за припадност во таа група или заедница. Најчесто факторите кои ги поврзуваат во одреден колективен идентитет се

„заедничка историја (или верувањето во заедничко потекло), заедничка перцепција за сегашноста, заедничка перспектива за иднината – и задачи кои мораме да ги решаваме заеднички“ (Вајденфелд, Вернер, 2009:145).

Колективниот идентитет, исто така, е дефиниран и како дел на индивидуалната самосвест кое се извлекува од неговите знаења за неговото членство во одредена општествена група (или групи) заедно со вредностите и емоционалното значење кое го поврзува со тоа членство.

Човекот како општествено битие, се занимава со различни активности и врши различни задачи и функции во општеството. Во овој аспект се среќава со различни групи и има голем број на „идентитети“, државен, етнички, религиозен, професионален, идентитет по род, семејство и така натаму. Затоа многу е важно за човекот како личност

да може да прави рамнотежа помеѓу оваа колизија на идентитети за да можат да ја координира неговата улога во општеството.

„Во врска со оваа проблематика, може да разликуваме три вида на колективни идентитети, и тоа: вгнездени, вкрстени и поделени. Вгнездени идентитети имаме во случаите кога секоја помала група е исто така и дел од некоја поголема група. На пример, локалните идентитети се опфатени во националните идентитети, а националните на наднационални (пр. Европски идентитети). Вкрстени идентитети имаме кога само дел од членовите на една идентитетска група (а не сите) се исто така и членови на друга група. Ова група е составена од членови кои имаат ист идентитет со групата, но имаат идентитети и со други групи, кои не ги поделуваат со другите луѓе од групата, (пример, една личност може да биде Французин, Христијанин, Европјанец и Кавказијанец. Бидејќи сите Французи не се Христијани, и сите христијани не се Французи; сите Французи не се Европјани (по потекло), а и сите Европјани не се Французи; и сите Французи не се Кавказци и сите Кавказци не се Французи (Hertman, Risse и Brewer 2004:9)); И трето, идентитетите може да бидат поделени. Тоа значи дека групите во кои личноста припаѓа се поделени помеѓу себе и воопшто не се опфаќаат помеѓу себе. Бројот на луѓето кои спаѓаат во оваа категорија е толку мал што не можеме да зборуваме за вкрстени идентитети (Hertman, Risse и Brewer 2004:6).

Тука може да стане збор за луѓето кои работат може да создаваат идентитетна група сосема различна и независна од тоа во приватниот живот. Во сите овие случаи за да се избегаат несаканите последици треба да има добро менаџирање со чувствата и одгледување подобри односи помеѓу различните групи посебно кај вгнездените идентитети, но и да се обезбеди почитување на идентитетите на секоја група во поголемиот сплет на идентитети, како и да се надминуваат стереотипите и предрасудите кај вкрстените идентитети.

Во случај на европскиот идентитет, треба да се прави разлика помеѓу историските, културните и политичките димензии на колективниот идентитет.

Историската димензија на колективниот идентитет е во чувството на историскиот *we-feeling* кој се базира во „*колективното сеќавање*“. Тоа повеќе се поврзува со минатото, се практикува и во сегашноста, но има влијание и за иднината. Членовите на еден

колективитет се свесни за нивната заедничка историја и нивното заедничко потекло. Оваа историја ги поврзува членовите на заедницата. Така што

„историјата не е само целина на минати настани (објективно), туку и наратија на минатото (субјективно). Сличностите како културните традиции, поделените вредности и заедничките стандарди треба да се градат преку вреднувањето на минатото. Така да, минатото е силно поврзано со денешното. Денешниот колективитет треба да ја селектира нивната историја на рефлексивен начин. Историските настани може да варираат според нивното значење во денешната перцепција, внатре во една заедница. Заедничката историја исто така значи и заедничко заоравање на настаните кои се гледани како незначајни. На овој начин, историјата секогаш е сегашна пројекција на тоа што било во минатото. За заедничките акции и одлуки треба да се земаат и заедничките цели кои треба да се воспоставуваат во продолжив процес на колективниот идентитет. Заедницата треба да го зголеми историскиот развој на економските, општествените, политичките и културните околности од сегашноста за во иднина“ (Hollmann: 2009:7).

Историските димензии ја истакнуваат колективната меморија на колективниот идентитет. Овие мемории се главно составени од културни карактеристики, бидејќи историските традиции секогаш биле под силно влијаени на културните предуслови. Така што, историските и културните димензии на идентитетот се дополнуваат помеѓу себе. Културните димензии на колективниот идентитет инволвираат културно ориентирање на аспектите кои ја формираат свеста на заедницата и влијаат во воспоставувањето на внатрешниот хомогенитет во конкретната културна заедница. За колективниот идентитет е значајно дека членовите ги запознаваат и ги опфаќаат културните карактеристики на нивната група. Понатаму, тие треба да ги оживуваат и да ги заштитат заедничките вредности на заеднички начин. Како за историскиот така и за културниот идентитет е многу значајно да ги објавуваат нивните сличности внатре заедницата.

Историските и културните димензии на колективниот идентитет често се поврзани со политичките димензии. Историскиот колективитет треба да ги заборава или да ги измислува деловите на нивната историја за да ги прави нивните културни заедници веродостојни а тоа е потребно за легитимирањето на политичката заедница.

Политичкиот идентитет е силно поврзан со културниот и историскиот идентитет.

„Политичкиот идентитет на одредена заедница се темели на заеднички вредности, заеднички верувања и ставови, кои формираат основа на еден заеднички политички систем. Во значење на културната политика, како дел од политичкиот идентитет, ги покрива вредностите, ориентациите и знаењата на целокупната култура кои се поврзани со политичките цели“ (Hollmann, 2009:8).

Овој политички идентитет е основа на историскиот и културниот раст на вредностите кои се основа на политичкиот систем на заедницата. Историските, културните и политичките димензии се силно поврзани меѓу себе како дел на еден споделен меѓусебен колективен идентитет.

Но, ако ги истражуваме едно по едно - постојат неколку главни разлики, посебно помеѓу историскиот и културниот идентитет од една страна и политичкиот идентитет на друга страна. Историскиот и културниот идентитет повеќе се темели на емоционални и несвесни односи, за разлика од политичкиот идентитет кој повеќе се темели на рационални и свесни врски. Кај политички идентитет постојат две главни фактори. Членовите треба да бидат свесни за припадноста во политичката заедница и треба да учествуваат во политичкиот процес на колективитетот.

ЕУ е повеќеслојна и комплексна заедница. Тоа се развива под силно влиание на политичките и културните аспекти. Посебно развојот на ЕУ како „културна заедница“ резултирал во тековните промени за понатамошен Европски развој. Така да европскиот идентитет е силно поврзан со сите три димензии на колективниот идентитет, но и со голем број на други елементи кои влијаат во наведените димензии, кои на виделина ставаат нови и неспоредливи проблеми, како од научен така и од прагматичен аспект.

ЕВРОПСКИ ИДЕНТИТЕТ

Идентитетот претставува група на вредности кои обезбедуваат симболично значење во животот на луѓето со подобрување на нивната индивидуалност (или само дефинирање) или нивните чувства на припадност. Како што кажавме и порано, човекот може да има истовремено неколку идентитети и сите тие може да се менаџираат без некоја тешкотија. Аспектот на давањето на предност на некој од постоечките идентитети, зависи од моментот на неговиот живот и во доменот на активноста.

Колективниот идентитет најчесто упатува на претставата за заедничката судбина, на подготвеноста за солидарност и на заедничките ставови и размислувања. Ова вклучува и ограничувања против другите, со потенцирање на заедничкиот непријател (ако ова го нема, тогаш треба да се создаде еден таков), кој го зајакнува колективниот идентитет. Формирањето на колективниот идентитет секогаш е придружено со неколку симболи како обичаи, митови, историски случувања, места што евоцираат спомени (споменици), текстови (убедувања, химни, повелби, програми), многу често и луѓе (основачи или основоположници на заедницата, спасители од заедничка катастрофа, членови, со кои народот може да се гордее) и, на крај, институции, кои на колективот му даваат форма и способност за дејствување – преку авторизацијата на лицата да носат обврзувачки одлуки во име на колективот (само поединци имаат свое „Јас“ и „Мене“).

Конкретните чекори кои дадоа плод почнаа веднаш после Втората светска војна, со интеграцијата на Европските (западни) земји. Главната цел беше да се спречат понатамошните конфликти помеѓу старите ривали. Првиот директен чекор кој водеше кон патот, европските граѓани да се чувствуваат европејци, почна од средината на 1980-тите со потпишување на Европскиот заеднички Акт (Single European Act 1985) со кој се отсранија трговските бариери помеѓу тогашните земји на Европската заедница.

Една од главните точки на евроинтеграцијата била идејата „*лојалноста на граѓаните од националните влади постепено да се проширува кон Европските институции, кои ќе обезбедат поголема материјална придобивка*“ (Castano 2004:40) меѓутоа, ова никако не било преведено како оставање на националната лојалност и прифаќање на Европскиот идентитет.

Европскиот идентитет станал честа тема дури по 1990 година. Свеста граѓаните треба да ги наведе да се идентификуваат со Европската унија (слично како што

националната свест води до идентификување со националната држава). Но, ЕУ не се стреми да стане „супердржава“ која ќе ги стопи националните идентитети на земјите-членки во еден единствен колективен идентитет, (како што се стремеле и надевале татковците основачи на Европа): Договорот за Европската Унија (ДЕУ) не само што и наметнува на Унијата да го зачува сопствениот (европски) идентитет (член 2 од ДЕУ), туку и да го почитува националниот идентитет на земјите-членки (член 6(3) од ДЕУ). Бидејќи ЕУ претставува ентитет од посебен вид, од ист таков модел треба да бидат и формата и начинот на стекнување на заедништвото помеѓу европските народи и други општествени групи. При формирањето на европскиот идентитет не е доволно само да се следат начините и методите со кои се формираше националната свест на европските држави, оти секоја појава треба да се анализира како тавка, а Европската унија и европскиот идентитет се појави од свој вид кои се поразлични од создавањето на националните држави, националните идентитет и култури и тн.

Кога се зборува за проблематиката на европскиот идентитет, треба да се разјасни фактот дека европскиот идентитет не го ризикува националниот идентитет како таков, бидејќи еден поединец во исто време може да биде Германец или Французин, а и Европеец во исто време, бидејќи европскиот идентитет не е национален или државен идентитет, туку претставува еден вид на наднационален идентитет кој во себе опфаќа голем број на национални, културни, етнички, религиски, социјални идентитети.

Во текот на своето постоење, Европската унија, и покрај големото заостанување во правец на зближувањето, и придонесот во формирањето на европскиот идентитет, сепак во некои сфери е забележан голем напредок. Ова поособно е нагласено во економскиот и политичкиот аспект. Ова се гледа преку конкретните идентитетски симболи, како заедничка валута, формирањето на внатрешниот слободен пазар, заедничка валута-Евро, Европската централна банка и тн. Но сферата во која најмногу се заостанува е културата, која како таква претставува огромна пречка во запознавањето а воедно и меѓусебното зближување на граѓаните на Европа. Освен тоа, кога мислиме на културниот аспект, поконкретно сакаме да кажеме дека, во аванцирањето на процесот на интеграција и идентитетот, не може да се запоставува и внатрешниот „иделоскиот“ или душевниот елемент кој е од есенцијално значење при создавањето и градењето на општествени групи.

ФАКТОРИ НА ЕВРОПСКИОТ ИДЕНТИТЕТ

Факторите на Европскиот идентитет се составни елементи на самиот поим на европскиот идентитет. Главните фактори кои ќе ги наведеме и обработуваме во овој труд се историските, културните, социјалните (општествените) и политичките компоненти на Европскиот идентитет.

Историски фактори

Поаѓајќи од најстарите времиња, можеме да најдеме неколку заеднички елементи кои ги поврзуваат народите и Европските земји. Со првите цивилизациски елементи кои се забележуваат во европскиот континент, па до денешното време, се забележуваат заеднички фактори и елементи кои помалку или повеќе влијаат во создавањето на европската цивилизација и тоа што денес се препознава со Европа

Но и покрај долговековната заедничка историја на европските народи и држави, овој фактор не влијаеше кон идејно зближување на народи од стариот континент. Постојат и голем број на мислители кои историскиот елемент го гледат како пречка во формирањето на европскиот идентитет. Пред се Мануел Кастелс вели дека

„Европските земји имаат поминато векови (а најмногу овој последниот минат век) убивајќи се меѓусебно така што историјата има злокобна конотација (Castells, 2006:3).

Новите ветришта кои ги донесе Втората светска војна, донесоа и нови можности за соединување на Европа. Мислителите на проектот за заедничка Европа станаа прагматични и се обидоа темелите на новата Европа да ги градат со рушење на страшните траги кои се уште се наоѓаа во човечките сеќавања.

Културни фактори

Заедничкото историско искуство на европските народи во себе носи и голем процент на заеднички и доста богати културни елементи. Европа како културна дефиниција за прв пат се забележува во осмиот век, позната како

„Latin Christendom, која го означувал новото културно соединување создадено преку собирањето на германските традиции и христијанската – латинска култура, дефинирани делумно во контраст со источните цивилизациски и културни елементи, кои беа под влијание (и сеуште се) на источното грчко-христијанство“ (Domenak, 1991:34).

Културните граници на Европа во наведениот период биле

„лимитирани со Северна Иберија, Британските Острови, Франција, Христијанизираната Западна Германија, Алпските региони и Северниот и Централниот дел од Италија“ (Cantor, 1993:185).

Овој концепт е еден од одржливите наследства на Каролинската ренесанса. Овој поим културна и географска тердефиниција беше користен се до доцниот среден век. Во новото време културните граници на Европа опфаќаат поголеми простории, поточно сите земји кои географски припаѓаат на европскиот континент, но и надвор од овие граници.

Културниот импакт на Европа е проширен и во прекуокенските земји како САД, Канада, Аврсталија и неколку земји од Латинска Америка, кои спаѓаат во оние региони и заедници кои може да се сметаат како земји со заеднички културни точки со Европа.

Некои земји иако географски не спаѓаат во Европа, имаат мошне успешна културна комуникација си Европа. Во ова група спаѓаат Северно-африканските земји, Мароко, Алжир, Тунис и Египет, кои културолошки спаѓаат во земјите од Арапско-исламскиот свет. Во оваа комуникација, големо влијание имале колонијализмот и миграцијата на населението од овие земји кон Европа.

Темелите на Европската култура биле од Античка Грција, зајакнати од Рим, а стабилизирани со христијанството, реформирани и модернизирани во 15 век со ренесансата и реформацијата и глобализирани од подоцнежните европски империи од 16 до 20 век. Лабораторија на културните идеи во Европа моментално ги артикулира и развиваат Советот на Европа, како и ЕУ преку своите институции.

Економски фактори

Економијата е еден многу важен фактор во процесот на создавање на европскиот идентитет. Тоа повеќе влијае на посиромашните земји, односно на поранешните социјалистички земји кои се вклучија подоцна во ЕУ. Имено, моделот и економскиот развој кој го имаат достигнато развиените европски земји, ги стимулира да ги прифатат стопанските системи на западно европските земји.

Ова се постигнува преку имплементирање на економските реформи во овие земји кои поминаа низ економска и политичка транзиција, и извршија голем број на реформи и ги исполнија економските стандарди предвидени за влез во ЕУ.

Најголемото достигнување во овој аспект, од поглед на економските фактори е усвојувањето на заедничка валута еврото (EURO), која денеска е официјална валута на сите земји членки на ЕУ (освен: Велика Британија, Шведска и Данска и некои од подоцна приклучените земји во ЕУ). Со овој чекор, голем број од државите членки отстапија од нивните валути, кои беа јаки идентетски знаци на овие држави (моментално се забележуваат и знаци, на одредени побарувања за враќање на поранешните национални валути, но сите овие напори се претежно од економски, а не од идентитетски аспекти).

Тоа што е најпозитивното од економски аспект е создавањето на заедничкиот европски пазар. Тоа значи, една бесцаринска зона, со слободен протек на економски добра и услуги низ цела Европа. Моментално овој пазар брои над 494 милиони жители, со ГДП 11,9 трилиони евра, или 21 % од светскиот БНП, дури и поголем од БНП на САД. (IMF, 2007)

Политички фактори

Политичките фактори можеби се она почетна точка од кое подоцна може да се развиват сите други понатамошни компоненти.

Процесот на интеграција и пристапување кон институциите на ЕУ, направил во сите европски земји да се вршат огромни реформи и хармонизирање и приближување на државните политички системи кон оние на ЕУ, а со тоа и се интервенирал директно во приватниот живот на луѓето.

Слободното движење на европските граѓани, можноста за студирање во различни европски земји, има придонесено во порастот на свеста и чувството на европсејство.

Прифаќањето на овие вредности од страна на поголемиот број на европските држави кои пред се го направија како резултат на нивните аспирации за пристапување во ЕУ, има направено Европа да изгледа како едно единствено политичко општество, кое главно се основува во демократските вредности, владеењето на правото и правната држава, поделба на власта, слободата на политичкото здружување и правото на слободно гласање, слободни медиуми и слобода на изразување и тн.

СОЗДАВАЊЕ НА ЕВРОПСКИ ИДЕНТИТЕТ

Создавањето на заедничкиот европски идентитет беше една од главните цели на идеаторите на ЕУ, а истата цел се следи од сегашните институции на ЕУ и нивните раководители. За да се поттикне новото чувство на припадност и заедничка судбина, и едните и другите се зафатија со општествените поими како европска култура, европски идентитет и европска свест.

Проектот за ковање едно ново значење на „европејството“ – кој се развива уште од римската спогодба од 1957 година – подразбира обликување

„колективен идентитет што може да ги надмине исклучива провинциските и националистичките приврзаности и да ги удри темелите на една повисока свест што ќе се заснова врз приврзаност кон европските институции и идеали, наместо кон националните“ (Shore, 2000:21).

Како што нагласува Шор, проектот се соочи со мноштво тешкотии за кои претставниците на ЕУ објаснуваа дека се должеле на тоа што „европејците не се доволно свесни за својот европски идентитет“ (Shore, 25).

Процесот на создавање на европскиот идентитет се развива по стапките на создавањето на националните идентитети во европските држави.

„Она што во ЕУ се обидуваат да го сторат нејзините елити ни малку не се разликува од она што националните елити успеаја да го остварат преку своите стратегии за изградба на нациите“ (Shore, 31-32).

Претставниците на ЕУ,

„новиот сталеж на бестериторијални, транснационални политички субјекти...наумиле да ги преобразат Грците, Германците, Данците и французите во „Европејци“ процес што теориски започнува токму во тие елити“ (Shore,34).

Идентитет било тој индивидуален или колективен за докажување на своето постоење мора да има препознатливи форми преку кои другите го познаваат како таков. Формите, кои обично се симболични но подоцна добиваат елементи на некаков вид тотем

за општеството кое ги ужива тие истите, не се само начин на претставување на некоја заедница, туку и точки во кои таа се устројува. Еден таков многу конкретен и значаен пример е настанот со Европското знаме како форма кое ја „брендирало цела Европа“. Освен знамето, постојат и чело една група на заеднички европски симболи како, заедничката валута, поштенски марки, пасоши, химната и тн., функционираат како обликувачи на колективниот идентитет што на некој начин докажуваат за спојувањето на националните во наднационалните идеали. Големото значење кое го имаат донесувањето на овие симболи најдобро го прикажуваат Мервин и Ингл, кои го разгледуваат значењето на знамето во современите општества како

„симболичното парче платно добива улога што по својата структура е иста како и некогашната функција на тотемот во диркемовска смисла: тоа го означува „жртвениот гест што го заверува и го осветува општествениот договор“ (Mervin and Ingle, 24, во Хорват, 2007:134).

Потребата за симболите на Еу бил уште од потпишувањето на прите договори со кои се поставија темелите на ЕУ.

„Уште од 1949 година, Советот на Европа бил свесен за потребата од заеднички симбол; на 25 октомври 1955 година, Парламентарното собрание едногласно го усвоил дизајнот со круг од дванаесет златни ѕвезди врз азурна основа, оној дизајн што во 1985 година ќе ги усвои Европскиот совет. Европското знаме е симбол не само на Европката унија, туку и на европското единство и на европскиот идентитет во поширока смисла. Кругот од златни ѕвезди ја претставува солидарноста и слогата меѓу народите на Европа. Културните симболи се првичните точки околу кои се воспоставуваат и артикулираат условите на припадноста“. (Gilroy, 1987, cit Хорват, 2007:134).

На сличен начин, европското знаме и другите европски симболи, добиваат значење на средство за создавање на европски идентитет.

Дискурсот за европските културни корени имал средишна улога во обликување на европскиот идентитет. Прицврстени за столбови како што се римското право, грчката филозофија и наука, христијанската теологија, ренесансата и просветителството,

европскиот „мозаик од култури предизвикува историска меморија која гледа наназад“ (Shore, 54). Токму во овие наследства постојат и голем број на

„скриени знаци и цензурирани делови од минатото каде граѓаните се повикуваат да еволуират во европски поданици, без да го препознаваат себеси во местото што им е однапред зацртано“ (Хорват, 2007:135).

Заедничкото минато на Европа не обезбедува заедничка и хомогена основа во која може да се состави идејата за „новата Европа“. Хорват, понатаму вели дека „создавањето на европскиот идентитет е нејасна задача“ (*ibidem*).

Но и покрај тоа, колективната меморија не може да се запостави во текот на создавањето на заедничкиот европски идентитет, бидејќи „идентитетот зависи од меморијата“ (Zemon Davis and Starn, 1989:1, во Хорват, 2007:136). Или како што Ентони Смит вели,

„во секој проект за конструирање некаков глобален идентитет, а оттука и на глобалната култура, е тоа што колективниот идентитет, како и сликите и културите се секогаш историски карактеристични бидејќи се засноваат врз заеднички спомени и врз чувство на континуитет меѓу поколенијата“ (Smith, 1990:180),

бидејќи токму визијата за заедничкото минато ги утврдува условите за зацртување на иднината. Во врска со овој факт, Смит ги постсмејува обидите на создавање на европскиот идентитет преку следење на пројектите за создавање на националните идентитети, тврдејќи дека

„колективната меморија може да даде основа спротивна на националистичките проекти и ликови, што ќе биде почва врз која ќе може да се дефинира европскиот идентитет, поточно, тоа колективна меморија да се прошири на европско ниво и да им се помага на државите поново да создават, поточно да откриват некој вид на постанционално наследство“ (*ibidem*).

Тоа би било релативно прифатливо и позитивно и за самите држави, бидејќи на поголемиот број од нив им овозможува да излезат од културните трауми кои ги погодија во минатиот век, како што е Германија по холокаустот, но и комунистичката траума која ги опафтило поголемиот број на европските држави (некои директно, а некои индиректно), со тоа би им се овозможило на самите држави повеќе облици на

замислување на минатото и на иднината на Европа. За тоа треба да се вложат напори за надминување оставајќи ги во минатото старите тензии и противречностите што се сметаат како пречка во создавањето на новата Европа.

Голем број на мислители и организации, во своите трудови и публикации го спомнуваат христијанството како темел на европскиот идентитет. Се користат разни извори од заедничкото минато а и од модерните како што беше и тврдењата за знамето (како симбол со христијанска позадина¹), и обидите за вметнување христијанската позадина на Европа во преамбулата на пропаднатиот устав на Европа. Овие тези и тврдења, како и поврзувањето со настани од европската историја, според Хорват повеќе ја компликуваат и отежнуваат отколку ја што олеснуваат „мисијата“, на создавањето на европскиот идентитет. Според неа,

„т.н. „Европа“ на Карло Велики, како „историски лик за кој се вели дека е „таткото на Европа“, под чија власт спаѓаа земјите што ги освоиле неговите војски и ја означувала „правоверанта“ територија. Но Карло Велики се залагал за **Imperium Christianum** (спротивно на цариградското царување), а не за Европа како некаква политичка заедница. Понатаму, додека се создал и се зацврстил политичкиот поим на Европа, подрачјето веќе опфаќало мноштво христијани, а не само римокатолици. На крајот, кога во 1815 година Александар I се залагал за обединување на Европа врз основа на христијанската вера, многумина го сметале неговиот предлог за застарен и реакционерен“ (Хорват, 2007:138).

Сликата на грубиот агресот што и се заканува на христијанска Европа, кое е олицетворено во турците и муслиманите, си стои во историската меморија и до ден денес,а

¹ Создавачот на знамето, Арсен Хајц (Arsen heitz), бил мошне побоже христијанин и почитувач на Богородица. Затоа, на изворната верзија, ѕвездите биле сребрени (и ја означувале девственоста на Марија) и личене на реликвијата направена во откровението на Св. Катерија во 1830 година во Париз, додека самата реликвија го симболизираше ореолот на Пресвета Богородица. Понатаму, претседателот на комисијата што го избрала предлогот на Хајц бил холандски Евреин кој, според ова четиво, во дизајнот препознал одраз на знамето на новоформираната Израел, а оттаму и поврзување на јудеизмот со христијанството. На крајот, знамето било официјално усвоено во 1955 година на 8 декември, денот кога Римокатоличката црква го чествува празникот на безгрешното зачнување на Девица Марија. Спорните сорджини, поради своето присуство или отсуство, вели словенечкото католичко списание може да ни откријат, дека „не е се во рацете на политиката и на моќните на светот“. Еден предмет на „борба и почит“, европското знаме, може да зборува за обидите шарена културна карта на европскиот континент да се опфати со една вера поврзувајќи се на еден стар копнеж Европа да се замисли како христијанско место (Cardini, 2003:9)

„преку многуте верзии на учебниците за основно училиште продолжува во умовите на младите поколенија да втиснува една верзија на минатото која е мошне селективна и идеолошки загадена. На пример, „граничниот ориентализам“ на централна Европа“ (Gingrich, 1998:110).

го потценува турското влијание врз јазикот, архитектурата, облеката и храната, а го брише и споменот за фактот дека мноштвото локални Австријци во минатото „бегале во подрачја што ги контролирале османлиските војски за да избегаат од товарот што им го наметнувале токму нивните сопствени владетели“ (Prikler, cit Gingrich, 110). Во голем број на учебници од основните училишта во Европа (вклучувајќи ги и земјите од Балканот) стои дека Арапите и Турците биле окупатори во Европа, а крстоносците војни ги „ослободиле“ земјите кои биле под муслимакса власт. На ваков начин презентираниите историски настани, како да ги фаворизираат и промовираат христијанските настани, а ги исклучуваат другите, факт што создава дополнителни проблеми во интегрирањето на муслиманските малцинства во Европа. Исто така има мислења и факти кои го оспоруваат и концептот за „грчката колевка“ на Европа. Бидејќи според Хеј, „хелените според Аристотел биле сместени подеднакво помеѓу Европа и Азија, а не само во Европа“ (Нау D, 1968:26, cit Хорват, 2007:138). Изумот за грчката лоза како лулка на европскиот идентитет и култура е поље на кое и денес се кршат копја. Во делото

„Црна Атина“ на Мартин Бернал, доминира расната поделба помеѓу грците и другите европејци. Бернал, ги исклучува Грците од Европа, бидејќи тие не спаѓаат во „белата кавкаска раса“. (Хорват, 2007:139).

Овој пример, а и голем број други сведочат за моќта на расизмот и на колонијалните докази кои не можат да се отргнат од новите облици и начините на изразување кога станува збор за исцртувањето на потеклото на Европа.

Она што и двата мита за грчкото и за христијанството потекло го потиснуваат е дека Европа е континент од *мешовит брак*, територија со голем број на културни контакти и бројни заемни дејства што помогнале да се обликуваат нејзините бројни културни ликови и идентитети.

Конечно идејата за Европејците како заеднички колективитет и идентитет се разработил до почетокот на модерната ера.

„Ренесансиот хуманизам поттикнал револуционерно поимање на човечката еднаквост, на единственоста и заедништвото, соработката и мноштвеноста, што одекнувало со силите и желбите и хоризонтално се ширил на планетата, засилено со откривањето на нови населенија и територии. Но, исто така се родил и евроцентризмот кој сметал дека е неопходно другите народи да и се подредат на европката превласт“ (Hardt and Negri, 2001: 76-77).

Која и каква Европа?

Постојат низа тековни наративи за потеклото на Европа и европскиот идентитет кои може да се групираат според нивните карактеристични историски, политички, интелектуални и културни корени.

„Од списокот на Пол Валери (Paul Valery) за вредностите коишто според него го изградиле европскиот идентитет – т.е. римското право, христијанската вера и грчкиот разум – до денешното проширување кон столбовите на модернитетот и просветителството, каталогот на заедничкото наследство е и произволен и затоа што изостава делови и парчиња од историјата, географијата и културата кои можат во други контексти да играат подеднакво конститутивна улога во изборот“ (Mikkeli, 1998:243).

Ова историја се потпира на низа мемории што констриураат селективни проекции за минатото преку кои сегашноста се прави подносилива.

Наместо да се пресоздава имагинарно единство можеби е посоодветно да се зборува за две (ако не и за многу) Европи. Тука ќе го прикажеме примерот на Роже Шартие со *Две Франции*, каде тој го преформулира начинот на кој се замислувало дека територијата на Франција е поделена на „просветена Франција“ на северот од земјата и „непросветена Франција“ на југот.

„Кога се мислело на образованоста и стопанскиот развој, северот се замислувал како понапреднат, но ако се мислело на плодноста и стапката на криминалот, југот станувал главно место за „лоцирање на моралноста на Франција“. (Chartier, 195, во Хорват, 2007:142).

Истото може да се каже дека постои и во поголемиот број на Европски држави. Во Италија на пример, постои јасна и строга поделба помеѓу југот и северот, т.е. Паданија и Тоскана, индустриски развиениот дел и заостанатиот јужен дел на Италија, поделбата помеѓу фламандците и валонците во Белгија и тн. Слично на ова може да се тврди дека споровите околу прашањето што е она што ги сочинува „културните корени“ на Европа, а што нејзината историја, подлежат на идеолошки определби и интелектуални различни влогови. Нив ги пренесува дискурсот за различните региони во Европа, кој покрај тоа што се обидува да ги обележи внатрешните поделби и разлики, исто така повторува и различни форми на политичка свест.

Европските земји имаат поминато векови (а исто така и во минатиот 20 век) убивајќи се меѓусебно, но со тек на времето, успешно ги оставија зад себе спомените од минатото и се ориентираа кон една заедничка иднина. Во потрага по заедничките вредности на европските народи, тешко е да се најдат заеднички елементи кои може да ги соединуваат сите општествени групи кои делуваат во европски тло, а за волја на вистината постојат голем број на групи кои меѓу себе се разликуваат, на етнички, религиозен и историски план. Погоре кажавме за историските поделби кои биле во минатото. Исто така и религијата и покрај тоа што поголемиот број на европјаните имаат христијанска религиска припадност, е незамислен извор на идентитетот откако во Европа еднаш веќе е направна поделба на црквата од државата, што довел до високото ниво на лаицизам во европското општество, а плус евидентен е фактот на брз пораст на не христијанските религии (посебно исламот) во Европска Унија, пред се поради миграцијата но и во идните земји членки (Балканските земји и евентуално Турција). Јазикот е еден од најзначајните извори на културен идентитет, но секако дека е исклучено како заеднички извор на европскиот идентитет, и покрај тоа што јазикот игра значајна улога во конструкцијата на идентитетот. Националниот идентитет на некој начин претствува голема пречка во прифаќањето на европскиот идентитет, бидејќи во последните години, дури и се забележува пораст на национализмот и националистичките движења.

Сето ова не ни дава некоја поголема надеж дека во некоја блиска иднина Европа ќе можеме да ја видиме поврзана во некоја форма слична на САД или во некој посилен сојуз на Европските држави.

Имено, како алтернативни но и по ефикасни патишта во правец на формирањето на европскиот идентитет е концентрирање кон новите вредносни елементи, кои ќе ги дефинираме како потреби на универзалната социјалната заштита на животните услови, како социјалната солидарност, стабилното вработување, правата на вработените, универзалните човекови права, загриженоста за сиромашните луѓе насекаде во светот, продолжувањето на процесот на демократизација на регионално и локално ниво, половата еднаквост и така натаму, кои се брендирале (а некои и присвоиле) како европски стандарди и вредности и се распространиле во светски рамки, а доста успешно ја претсвуваат „Европа“ или „Западот“ како нивен извор. Подоле ќе прикажеме кои се тие вредности, какви се, колку се присутни кај европските граѓани и слично.

Заеднички вредности, заедничкото наследство и заедничката самосвест

Прашањето за Европскиот идентитет на преден план има заедничко, теоретско, практично но и вредносно значење, а исто така претставува дел на широк проблем на легитимација на ЕУ која несомнено може да се смета како структура или механизам кој го турка напред процесот на создавањето на европскиот идентитет. Во следењето на овој пат се користи еден граѓански концепт, преку еднаквиот пристап на сите граѓани и почитување на основните човечки и граѓански слободи и права, прифаќање на другите кои живеат во ЕУ, како и неправедјќи разлика врз основа на верската припадност (без навлегување во моменталната ситуација која владее во земјите од ЕУ, кои за жал се многу далеку од овие вредности и правила).

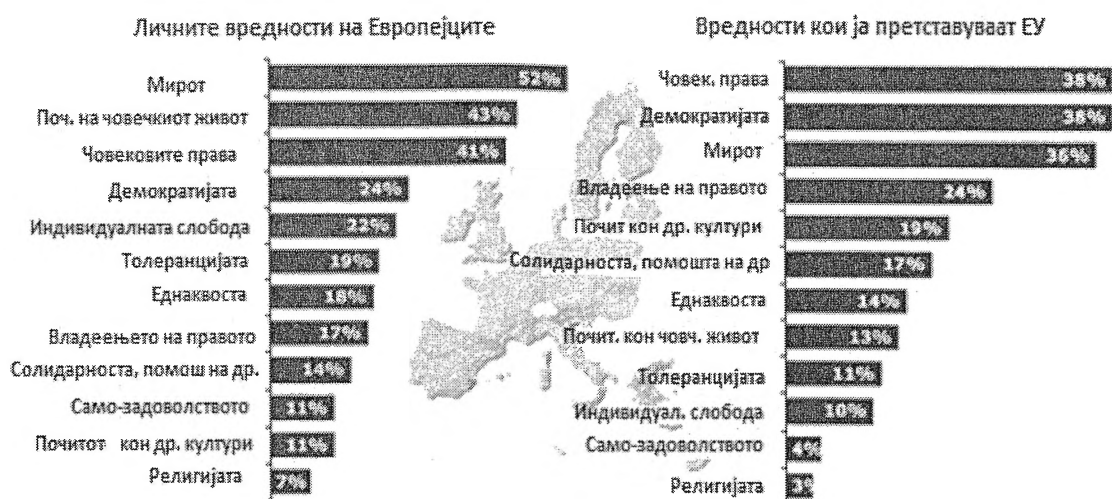
Во овој аспект Европа има потреба за потрага по една активна легитимација која ќе го претставува местото на европскиот идентитет како наднационален идентитети во споредба со националниот идентитет.

Германскиот социолог Лиза Холман дава конкретни прикази за начинот и формулата како се создава еден конкретен колективен идентитет. Истото ова авторка го презентира и во нејзиното истражување за европскиот идентитет, каде вели дека

„европскиот идентитет во себе содржи три главни карактеристики. Прво, припадниците на заедницата за да можат да имаат заеднички идентитет мора да имаат нешто основно заедничко како заеднички вредности, идеи или ставови. Со

станувањето свесен за овие работи, се добива втората карактеристика, и се развива третата карактеристика која е “we feeling” (заедничко чувство)“ (Hollman, 2009:17).

За да постои една заедница нормално дека треба да постојат заеднички вредности кои ги поврзуваат членовите на таа заедница. Ние секој ден слушаме и среќаваме кога се зборува за европски вредности, стандарди и тн. За нашата тема од голема важност се да ги најдеме и претставиме, кои се тие вредности, какви се, во колкава мера се присутни кај европските граѓани, а потоа и да видиме дали европските граѓани се свесни за тие вредности кои ги делат и тн. Во истражувањето извршено од Евробарометар во 2006 година, на прашањето кои се трите најважни вредности за вас, мирот според 52% од испитаниците е најважен, додека за 43% од нив почитување на човековиот живот е на прво место и 41% мислат дека тоа се човековите права. Кога се прашани кои се вредностите кои најдобро ја претставуваат Европската Унија, човековите права и мирот ги сместија во првите три вредности. Почитувањето на човековиот живот изгледа како слабо да се идентификува со ЕУ, а демократијата и владеењето на правото се по евидентни во ЕУ ниво отколку индивидуално ниво (Eurobarometer 66).

(Eurobarometer 2006:66)

Заедничките сличности т.е. вредностите кои ги делат европските граѓани, се многу важни за воспоставување на колективниот идентитет во одредена заедница. Но, за да може да се достигне целта треба да постои свест за овие сличности. Во истражувањето на Евробарометар, се гледа дека повеќе од 50% на европските граѓани не чувствуваат дека европските земји членки се блиски една со друга во врска со заедничките вредности. Тоа укажува на многу работи, пред сè на недоволното познавање со другите, а пречка во идентификувањето со европски идентитет.

Главна теоретска особина на колективниот идентитет заедно со сличностите и свеста е и заедничкото чувство на членовите на заедницата. Само доколку на вистина постои заедничко чувство „we-feeling“, тогаш може да се каже дека има услови за развој на колективен идентитет.

На истражувањето на Евробарометар 61² може да се види една бледа слика што се однесува до заедничкото европско чувство на граѓаните на земјите членки на ЕУ. Табелата подолу ги покажува резултатите од наведеното истражување кое е извршено во 2004 година, која се однесува на прашањето „во блиска иднина дали себеси се гледате како а) Европјанин, б) Европски и национален поточно Национален и Европски или в) Национален.

Резултатите покажуваа дека кај граѓаните со голем процент доминира националното чувство наспроти европското. И покрај тоа, поголем процент од нив се гледаат себеси како европејци и како припадници на одредена држава во исто време.

	Европски	Национален и Европски/ Европски и национален	Национален
ЕУ 25	3,1%	54,7%	42,1%
ЕУ 15	3,5%	55,9%	40,6%
Новите членки од 2004 година	1,5%	48,6%	49,5%

² European Commission 2004, Standard Eurobarometer 61, Public opinion in the European Union.

Од ова табела може да заклучиме дека европското чувство, а од тоа и европскиот идентитет е уште слаб во споредба со „заедничкото чувство“ кое се има кон националните идентитети. Меѓутоа гледано од развоен аспект, знаците не се негативни. Позитивна точка од ова истражување може да се гледа и фактот дека поголемиот број од испитаниците се изјаснуваат себеси со европски и национален идентитет истовремено, но и фактот дека со текот на времето може да дојде и до зголемување на овој процент т.е. зголемување на европското чувство на граѓаните, бидејќи кај земјите кои порано се вклучени во ЕУ се забележува поголемо европско чувство, а овој тренд според ова истражување се гледа дека е во пораст.

ЕВРОПСКА КУЛТУРА И КАРАКТЕРИСТИКИ НА ЕВРОПСКОТО КУЛТУРНО ОПШТЕСТВО

Поим и определување на културата

Секое општество има своја култура. Културата е важна општествена појава која е поврзана со човекот како член на општеството. Без никакво сомение културата е една од најважните, ако не и најважната карактеристика на човекот и човековото општество воопшто, бидејќи само човековото општество се карактеризира со култура и културни вредности. Исто така е јасно дека културата може да доаѓа до израз само тогаш кога поединецот се гледа како дел од општеството како целина односно во меѓусебната врска со општеството, бидејќи поединецот сам по себе не е културно битие и не произведува култура, бидејќи културата не ја содржи компонентата на индивидуалноста на една одредена личност, туку тоа се однесува на општеството, т.е. е општествен феномен.

Зборот култура потекнува од латинските зборови

„**colere** кој означува одгледување, грижа, негување, најпрво на земјата и материјалните, а подоцна и нематеријалните-духовните вредности, и **cultus** кој се користел за означување на обожувањето на боговите“ (Dolo, 2000: 22).

Општо земено, културата се однесува на човековата активност. Со **култура** најчесто се подразбираат

„целокупните традиционални ставови и верувања кои го карактеризираат и го прават посебен еден народ, односно едно организирано општество“ (Коковиќ 1997:13).

Хронолошки гледано, културата се смета како најстара човечка одлика, која што го одделува човекот од животните.

„Културата како човечка одлика може да се опишува преку елементите на човековото постоење како што се традицијата, обичаите, јазикот, системот на верувања, уметноста, архитектурата, музиката, јадењата и институциите“ (Zwingle: 1999).

Различните објаснувања на поимот култура се одраз на различните теории и критериуми на разбирање и оценување на човековата активност. Најопширно гледано културата претставува

„свкупност од сфаќања, практики и творби на човечката материјална, духовна и симболичка творечка активност, која има за цел потврдување на човекот, негова идентификација, обезбедување на неговиот опстанок и напредок“ (Герасимовски, 2010:52).

Вилијамс, поимот на културата го заокружа и според начинот на употреба. Според овој вид на определување на културата, тој предвидел четири различни употреба и тоа:

1. Општ процес на интелектуален, духовен и естетски развој; 2. Одреден начин на живот, на луѓе, во некој временски период или некоја група; 3. Делата и дејствијата на интелектуалната, а посебно на уметничката активност; и 4. Означувачки систем преку кој се пренесува, репродуцира, искусува, и истражува општествената структура“ (Вилијамс, 1996: 6-8).

Постојат и голем број други дефиниции за културата. Тука ќе ја наведеме и дефиницијата која Советот на Европа во своите службени документи за културата вели дека е

„сето тоа што му овозможува на поединецот да се определува во однос на светот, општеството како и во однос своето наследство, во неа спаѓа се она што му овозможува на човекот подобро да ја сфати својата моментална состојба со намера на негова можна измена“ (Conseil de l'Europe:1984).

Доколку културата се дефинира како „систем на општествена контрола“ или како „вредности, ставови, верувања и обичаите на едно општество“, лесно е да се разбере зошто е толку значајно за Унијата да потрага по „својата“ култура (Bruhagen 2006:48).

Во европскиот простор постои плурализам на културите, поточно Европа се гледа како еден

„мозаик на културните микропроцеси кој го сочинуваат поголемиот број на културни, национални, регионални, класни и генерациски супкултури. Сите овие заедно, се основа за настанување на комплексот европски културен идентитет“ (Stojković 2008:10).

Но и покрај големото значење, проблемот на културата во досегашната историја на ЕУ бил спореден. Со минување на времето, овој проблем почна да станува се повеќе актуелен, како во академските така и во и политичките кругови. Врз основа на тоа ќе

зборуваме за културната политика која ја применуваат институциите на ЕУ во правец на промовирање и создавање на заеднички културни вредности на Европа, односно т.н. заедничка европска култура.

Имајќи ја предвид сложеноста на овој феномен, нормално е да се создаваат и големи проблеми врз основа на фактот дека во Европа постојат голем број на етнички, религиозни и други општествени групи, каде секоја со себе носи сопствени културни вредности. Кога се спомнува поимот **Европска култура**, од самиот збор може да се заклучи дека се работи за култура која се развива во Европско тло. Но, гледано од различни призми, кога се спомнува Европа, се раѓа дилемата, дали се работи за култура на „политичка“ Европа, односно Европска Унија, или за Европа како географска средина со нејзините географски граници, или за култура на земјите од Советот на Европа кој себе си се гледа како „*лабораторија на Европските идеи*“? (Stojković 2008: 11).

Културолошки гледано, Европа претставува едно мултикултурно општество каде постојат и се промовираат голем број на етнички култури.

„Мултикултурализмот како идеја или идеал за заеднички живот на различни етнички и културни групи во рамките на едно плуралистичко општество се стерми да се достине во рамките на Европската Унија“ (Шешиќ, Стојковиќ, 2003:383).

Една од главните цели на ЕУ во културен аспект е да се достигне нивото на соживот на повеќе култури во европското општество без да се забележува доминација на одредена култура во интерес на другите култури.

Подоле ќе ги прикажеме основните карактеристики на Европа, со цел подетално и појасна да ни биде сликата за Европа и европското културно општество. Во овој случај ќе почнеме со границите на Европа, јазичните карактеристики, демографијата и религијата во Европа.

Географски карактеристики на Европа

Европа е еден од седумте светски континенти, окупирајќи го најголемиот западен дел од Европскиот полуостров. Европа во источниот дел се разграничува со Азија по копнен дел и воден дел, преку Планината Урал, Реката Урал, Каспишкото море, Кавказкиот регион и Црното море, додека на север се граничи со Арктичниот океан, а во Западниот дел со Атлантскиот океан. Во јужниот дел се граничи со Средоземното море.

Како дел од Европа се и неколку острови, меѓу кои и Обединетото Кралство (Англија, Шкотска, Ирска, Велс), Исланд, Кипар, Малта и голем број на помали острови.

Европа е вториот најмал континент во светот со површирана од 10,180,000 км квадрати. Русија е најголемата држава во Европа, додека најмалата држава е Ватикан. Што се однесува до населението Европа е третиот најголем континент по Азија и Африка.

Европа се смета како местото на раѓање на Западната култура. Игра значајна улога во светот, уште од 16 век па навака, посебно по почетокот на периодот на колониализмот, каде од европските држави бил контролиран најголемиот дел од светот како Америка, најголемиот дел од Африка, Океанија и големи делови од Азија.

Во текот на Студената војна, Европа беше поделена од „железната завеса“ помеѓу земјите на НАТО и на Варшавскиот пакт. Европските држави се обединети на неколку наднационални сојузи и ентитети, како што се Советот на Европа каде учествуваат 47 европски земји и Европската Унија со 27 земји членки.

Јазични карактеристика на Европа

Во Европа постојат 30 до 40 јазици, зависно од нивното дефинирање. Европската Унија во која моментално не учествуваат Норвешка и Швајцарија и неколку од источните земји, познава 23 официјални јазици. Според истиот извор, осумте нај зборувани јазици во ЕУ, процентуално (според вкупното европско население) се: германскиот (19%), францускиот (13%), англискиот (12%), италијанскиот (11%), шпанскиот (9%), полскиот (9%), романскиот (6%), холандскиот (5%). Додека најзборувани јазици, како немајчински јазици во ЕУ се: англискиот 49%, германскиот 35%, францускиот 26%, италијанскиот 16%, шпанскиот 15%, полскиот 10%, рускиот 7%, и холандскиот 6%. (Europe unties tongues 22, 2004: 6).

Според ова може да се гледа дека германскиот јазик е најговорниот мајчин јазик, додека англискиот е најзборуваниот странски јазик во ЕУ.

Поголемиот број на европските јазици припаѓаат во индо-европското семејство на јазици. Другото најголемо семејство е Урго-финското семејство. Во туркијското семејство на јазици исто така спаѓаат неколку европски членки, додека Северно Кавказкото семејство е значајно за крајно јужно-источниот дел на Европа. Баскијскиот и Грузијскиот јазик се изолирани јазици, кои не се поврзани со ни една група, додека малтешкиот јазик е единствениот европски јазик кој спаѓа во групата на семитските јазици.

Во средниот век, два најголеми елементи за дефинирање на јазиците во Европа биле Christianitas and Latinitas. Овие јазици биле во најмала рака наднационални јазици кои играле значајна улога. Концептот на националната држава стана значајно растечки со минувањето на времето. Нациите прифаќаа значајни дијалекти од овие наднационални јазици. Овие заедно ја подобрија комуникацијата, што донесе до стандардизирање на националните јазици. Така да, јазиците станаа значајна врска и средство за промовирањето на религискиот и етничкиот идентитет (пр. Разчини преводи на Библијата во исти јазици за Католиците и Протестантите). Најстарата историја на социјалната структура во Европа е со политичките независни племиња. Секое племе имал свој етнички идентитет, основан во други културни фактори во нивните јазици. Неколку племиња со ист јазик можат да се комбинираат во нација. Кога сме кај јазиците, вреди да се спомне и јазичниот конфликт кој заземал доста значајно место во европската историја. Јазичната политика на ЕУ цели да се заштити јазичниот диверзитет и да се промовира познавањето на јазиците – поради културниот идентитет и социјалната интеграција, но исто така и поради фактот дека граѓаните кои зборуваат повеќе јазици имаат поголеми предности да заземаат места во општството, во образованието, како и професионални и економски можности (Europe unities tongues 22, 2004:24).

Населението во Европа

Кои народи и нации спаѓаат во Европа, зависи од фактот по кои граници ја мериме Европа. Населението внатре стандардните географски граници изнесуваше 731 милиони во 2005 година според ООН (World population, 2006). Во 2010 година населението е 857 милиони (UN, 2011). Во овој број се опфатени и населението на транснационалните земји како Русија и Турција. Порастот на населението е главно спор и просечната возраст е реалтивно висока во споредба со другите континенти

Некои поранешни но и денешни прашања во Европската демократија како религиската емиграција, расата, економската емиграција имаат влијаено во паѓањето на наталитетот и стареењето на населението. Во овој дел вреди да се спомне дека во некои земји, како Полска, пристапот кон абортусот е крајно лимитиран и додека во Ирска и Малта тоа е илегално. Некои европски земји (Белгија, Холандија, Луксембург и Швајцарија) имаат дозволено лимитирани форми на доброволна евтаназија.

Во 2009 година во Европа имаше 852,4 милиони жители спорд ООН (World population, 2006), која е 13% од вкупното светско население. Населението на ЕУ е 499 милиони жители (во 2008 година). Пред еден век Европа беше дом на 25% од жителите на светското население. Според мерењата на движењето на демографската политика, во 2050 година се претпоставува дека тоа ќе биде 7% од вкупното светско население, пред се поради големиот пораст на населението во другите континенти но и по паѓањето на стапката на наталитетот во Европа и стареењето на населението. *„Европските земји ги земаат девет од десетте земји со најстаро население во светот. Само Јапонија има постаро население“*. (World Population Prospects, 2005).

Најголемата етничка група во Европа се Русите со 105 милиони жители, следени со Германците со 80 милиони, Турците со 70 милиони, Французите со 65 милиони, Британците 61 милиони, Италијаните 60 милиони и Пољациите со 40 милиони. Најмалата етничка група се Малтезите со помалку од 400 илјади жители (Populstat-Malta, 2007). Не европските имигранти претежно се дојдени од Блискиот Исток, Африка, Азија и тн) околу 3% до 4% од Европското население или 22 до 30 милиони жители.

Религијата во ЕУ

Денешната модерна Европа е градена врз основа на секуларизмот и демократијата. И покрај тоа, најмногубројна религија во Европа е Христијанството, но има и други религии кои исто така се присутни и се практикуваат во земјите членки на ЕУ. И покрај тоа што ЕУ официјално се претставува како секуларна заедница, има и неколку држави членки кои имаат свои државни цркви, како Малта, Грција, Данска и неколку делови на Обединетото Кралство. Во последното време се забележува пораст на секуларизмот во поголем број на земјите на ЕУ. Европскиот христијанизам е поделена на Римо-Католицизам, Протестантизам (посебно во Северна Европа) и Источно православие (во Источна Европа) (Britannica-Christianity, 2007). Римскиот Католицизам е доминантен, следен од Протестантизмот.

Исто така во Европа се забележуваат и еврејска заедница претежно во Франција и Велика Британија.

Со феноменот на имиграцијата во Европа се забележени и промени во религиската структура во ЕУ. Тука повеќе станува збор за исламот и муслиманите. *„Во 2009 година, се претпоставувало дека во ЕУ има повеќе од 13 милиони муслимани“* (Miller, 2009:31).

Земја со најголем број на Муслимане е Франција со 8-10% од населението (6-7 милиони), следено со Германија (4-5 милиони) и Велика Британија (1,6 милиони), Италија 1,9-5% (1,5 милиони) (BBC,2005).

Освен Турција, со мнозинство на муслиманско население во Европа (како земји претендент за ЕУ) се и Албанија, Косово и Босна и Херцеговина, како и другите Балкански Земји со поголем процент на автоктоно муслиманско население.

Во Европа во последно време се забележува пораст на нивото на Исламофобијата, опфаќајќи ги и насилните напади над муслиманите кои се во пораст во ЕУ. Овој феномен се зголеми по терористичките напади од 2001 година во САД, војната во Ирак, убиството на режисерот Тео Ван Гог, бомбашките напади во Мадрид во 2004 година и во Лондон во 2005 година, што резултираше и со објавувањето на карикатурите на пророкот Мухамед. Во Европа, муслиманите се гледат како закана за националната безбедност. Така мислат „42% од населението на Франција и 40% од населението во Германија, додека 52 % од нив биле неправедно критикувани“ (Група автори Kristin Archick, 2011:11).

Во Европа се присутни и други религии, како Будисти, Хиндуисти, и неопаганисти (BBC, 2011) (како движење која ги возобнува и открива старите пагански спиритуалности на европските народи. Неопаганските религии се легално познати во Обединетото кралство, Данска, Шведска и Шпанија. (Strmiska, 2005).

Поделба на црквата од државата и секуларизмот

ЕУ е секуларно тело, т.е. постои поделба на црквата од државата. Во ЕУ не постојат формални врски со било која религија. Статистички гледано, верувањето на граѓаните на земјите членки на ЕУ е во пад, што значи дека е во пораст нивото на атеизмот и агностицизмот, намалување на следењето на верските преданија во црквите во голем број на држави. Од земјите на ЕУ, со најмала стапка не верување се

Естонија со 16% и Чешката Република со 19%. Држави со најголема стапка на верување, односно процент на граѓани кои веруваат во Господ се Малта 95%, Кипар и Романија со 90%. Гледано според полот, жените се поголеми верници, според староста, поголеми верници се по возрастните, оние со строго семејно воспитување и со ниско ниво на образование, политички ориентираните кон десно ориентираните партии и тие кои се повеќе поврзани со моралот и етичките прашања (Eurobarometer, 2005:225).

РАЗВОЈОТ НА КУЛТУРНАТА ПОЛИТИКА НА ЕУ

Културната политика е нова и оспорена политичка сфера на Европската Унија, која официјално е воведена дури со Договорот од Мастрихт. Причината за ова задоцнето воведување е пред се ориентирањето на институциите на ЕУ кон политичката и економската сфера, а занемарувајќи го културниот аспект. Дури кога процесот на ЕУ, премина во една одредена фаза, каде се забележа дека и покрај економскиот и политичкиот развој, недостасува некоја внатрешна врска која ќе го држи во живот чувството на заедништво и заедничка припадност, тогаш почнаа да се јавуваат првите елементи на културната политика на ЕУ.

Но и покрај ова запоставување, и ова „касно интересирање за културата, процесот на градењето на културната политика на ЕУ, бил и доста бавен, со недоволно инвестирање и конкретни директиви и други акти кои на некој начин и би наметнале некои ставови и принципи, кои се на се би донеле напредок во културната интеграција и развој на европскиот идентитет. Во ова глава ќе ги прикажеме оние мали и бавни чекори кои ги преземеа и следеа институциите на Европската унија во создавањето на културната политика на ЕУ.

Првите чекори кон Европска културна политика

Дури во 1970 година, во времето на големата рецесија, големата нафтена криза и првото проширување на ЕУ, за прв пат се спомнуваше Европската културна политика. Без двоумење приклучувањето на Обединетото Кралство, Ирска и Данска донесоа круцијални измени во функционирањето на заедницата. Порастот на невработеноста и инфлацијата помогнаа во внатрешното зајакнување на небезбедното Европско општество. Повеќе од тоа во 1973 година девет земји членки почувствуваа потреба да потпишат „Декларација кон Европскиот идентитет“ потенцирајќи дека тие делат „истите ставови на животот, основани во детерминацијата да градат општество која ќе одговара на потребите на индивидуата“ (Bozoki, 2003 speech).

Во 1975 година, Тиндеманс Извештаите (Tindemans Reports³) се декларираше потреба за политичка трансформација на „Технократската Европа“ во „Народна Европа“. Како резултат на ова, во доцните 1970 години, Европската Комисија со поддршка на Европскиот Парламент почна да развива културна политика.

Како резултат на овие барања и иницијативи во 1979 година се случи „големото демократско откритие“, се одржаа првите непосредни избори за Европскиот парламент. Гласачите излегоа со 63%, (но само 32% во Обединетото Кралство) ова ги надмина сите очекувања, бидејќи на излезеност во споредба со националните избори, беше на многу ниско ниво (Cracknell, Morgan, 1999:57).

Овој шок им испрати јасна порака на еврократите дека економската и правно-политичката интеграција сама по себе нема да даде резултат кон целта за обединување на Европа.

Помеѓу 1982-86 година преку Адонино Комитетот⁴ се забележал доста голем интерес на институциите на ЕУ за културата и културните работи, преку програмата „Европа на народите“ кое било основано од Советот во 1984 година за да има предвид одреден број на мерки кон зајакнување и промоција на идентитетот на Европската заедница и угледот кај нивните граѓани но надвор од европските граници. Преку ова програма се поддржуваа иницијативите со кои се донесоа одлуките за патните исправи, возачките дозволи, здравствените легитимација, граничните знаци и знамето на Европската заедница, како и финансирањето на еден телевизиски канал за да ја промовира „Европската порака“. Тоа имаше за цел за се зајакне европскиот развој и заедничкиот идентитет преку заедничкото граѓанство и прифаќањето на европските симболи како европското знаме, химната, патните исправи, спортските и музиките настани и тн.

Адонино Комитетот во 1985 година донесе две извештаи познати како Адонино Извештаите (Adonino Reports), каде беа направени првите конкретни и значајни елементи на Европската културна политика.

³ Извештај кој датира од 1975 година, пишуван од белгискиот премиер Лео Тиндеманс. Тој содржи предлози за директни избори за Парламентот на ЕУ и други интеграциски предлози кои од тогаш биле прифатени, како на пример, Монетарната Унија и Заедничката надворешна и безбедносна политика.

⁴ Именуван според италијанскиот член на Парламентот на ЕУ, кој во 1984 година, раководеше со групата на Советот на Европа, која иницираше широко предлози за „Европа на народите“ која че ги охрабрува луѓето да ги употребуваат европските симболи, поточно за да се развива европската свест. Голем број на овие предлози биле прифатени и имплементирани.

Првиот извештај беше концентриран во практичките мерки за да се промовира позитивен ефект на интеграцијата во човечките животи (системот на познавањето на дипломите, слобода на движење внатре границите на земјите членки на ЕЗ, со само симболично граничната контрола, формирање безцаринска зона итн.). Додека со **вториот** извештај се подржуваше соработката помеѓу земјите членки во сферата на културата, комуникацијата и информацијата. Со ова се предложуваат културни проекти, како културните размени, се воспостави шемата на побратимувањето на градовите, се воведоа младински програми и директно се наведе потребата за поголема информативна кампања за ваквите новитети. (Field 2007:248).

Новата Делорова Комисија во 1985 година ја прифати „Работната програма за создавање на Европа на народите“ и почна со имплементацијата на препораките кои доаѓаат од Адонино репортите, а како најзначајни достигнувања беа

усвојувањето на официјално знаме на ЕЗ (ова знаме порано било употребено како знаме на Советот на Европа), „Ода на радоста“ на Бетовен да биде химна на Европа, европските пасоши, возачките дозволи и број на регистарските табlici на возилата беа веќе прифатени, беше создаден и Европскиот ритуален календар (со Европските Културни Месеци и 9 мај како официјален Ден на Европа) (Field, 2007:248).

Исто така беа подржани и неколку други културни и спортски проекти кои досега веќе се одржуваа како такви, како натпреварот на европската песна, европските спортски натпревари и тн.

Мастришкиот договор за Европската Унија, кој беше потпишан во 1992 година, каде на институциите на ЕУ им даде конкретни надлежности во полето на културата и културната политика. Во главата IX од овој договор има посебен дел именуван „Култура“, каде во член 128 стои дека:

1. Заедницата треба да придонесува во процветувањето на културата на Државите членки, но во исто време и да ја почитува нивната национална и регионална разлика а во исто време и заштитата и промовирањето на заедничко културно наследство;

2. Акциите на Заедницата треба да бидат со цел да се поттикнува соработката помеѓу државите членки и ако е потребно да се дава и поддршката и дополнување на нивните акции во овие полиња, и тоа:

- подобрување на знаењата и пропагандирањето на културата и историјата на Европските народи;

- заштитата и обезбедувањето на културното наследство со Европско значење;

- не-комерцијалните културни размени;

- уметнички и литературни творештва, опфаќајќи го и аудиовизуелниот сектор;

3. Заедницата и државите членки треба да ја одгледуваат соработката со третите земји и со надлежните меѓународни организации во сферата на културата, главно со Европскиот Совет.

4. Заедницата треба да ги зема во предвид културните аспекти во неговата активност под другите мерки на овој Договор (Eurotreaties, 1992).

Развојот на културната политика после Договорот од Мастрихт

Следната важна фаза во интеграциските процеси дојде во раните 90-ти години од минатиот век, со Мастришкиот договор се создаде Европската Унија и стапи на сила Економската монетарна Унија.

Мастришкиот договор беше првиот акт кој го почна процесот на институционализирање на културната политика како една од официјалните политики на ЕУ. Според овој акт е предвидено

„културната политика на ЕУ да функционира според принципот на субсидијарност⁵, т.е. унијата ќе интервенира само ако не може да се постигне засаканата цел од страна на државите членки сами. Со ова ЕУ се прикажува како подржувач на соработката помеѓу државните членки, и помагач и подржувач во нивните акција“(Field, 2007:4).

Исто така во овој член се наведе дека при имплементирањето на другите политики на ЕУ, треба да се имаат во предвид културните аспекти кои се поврзани или се дел на тие политики.

⁵ Принципот на супсидијарност значи дека одлуките на ЕУ треба да се земаат колку е можно поблиску до граѓаните. Со други зборови, Унијата на презема акции (само во случаите за кои ЕУ е самата одговорна) освен ако акциите на ЕУ се поефективни од акциите преземени на национално, регионално или локално ниво.

Со тек на времето, културната политика почна да биде се по конкретна и да се отсликува со конкретни програми. Во културното поле трите програми на заедницата стапна во сила по донесувањето на Мاستришкиот договор и важеа до 1999 година, програмата Каледиоскоп - фокусиран на визуелните уметности, Ариане- во литературата, читањето и преведувањето и програмата Рафаел- за културното наследство. Комбинираниот буџет на трите програми изнесуваше 78 милиони евра.

Во 2000 година, трите културни програми на заедницата беа претопени под програмата „Култура 2000“, која беше со траење до 2006 година со тотален буџет од 240 милиони евра. Во документот со кој е воспоставена програмата Култура 2000 стои:

„Културата има суштествени вредности за сите луѓе во Европа, и претставува најосновен елемент на европската интеграција и допринесува во афирмацијата и виталноста на европскиот модел на општество и влијанието на Заедницата во меѓународната сцена. Културата е и економски фактор, а исто така и социјален фактор во интеграцијата и граѓанските права и должности; поради ова причина, културата треба да одигра значајна улога во соочувањето со новите предизвици кои стојат пред Заедницата, како што е глобализацијата, информатичкото општество, социјалната кохезија и зголемувањето на вработеноста” (Одлука 508/2000/СЕ).

Ова доволно јасно докажува за значењето на културата во понатамошниот процес на интеграција во Европа.

Програмата „Култура 2000“ имаше за цел да ја промовира креативноста и да ја проширува културата преку подршката на широката европска соработка помеѓу организациите, институциите и претставниците на државите членки, и преку подршката на проширување на Европската култура заедно внатре и надвор од ЕУ. Како еден од условите за придобивка од овие програми беше, учесниците да потекнуваат од неколку земји членки. Новата програма „Културе 2007“ беше предложена од Европската Комисија за време траење до 2013 година, кој повеќе се фокусира на мобилноста на уметниците и работата на уметноста и интелектуалниот дијалог како начин на зголемување на културната соработка. Комисијата предложи еден зголемен буџет од 400 милиони евра. За сите овие програми ќе зборуваме подетално во делот на културната политика на ЕУ.

КУЛТУРНИТЕ ПРОГРАМИ НА ЕУ

Културната политика во Европа не само што е маргинална во споредба со другите сфери на интерес, а пред се со економските и политичките прашања, но исто така е и недоволно јасна и помалку обработена како во теоријата така и во праксата. И тој одреден број на културно-студии кои се однесуваат на европската културна политика,

„остануваат и понатаму ограничени за одредени подрачја или региони, без распространети низ целата европска културна просторија“ (Raunig, 2005:15).

Овие проблеми но и доста други проблеми и тешкотии уште повеќе го отежнуваат истражувањето и анализирањето на културната политика, но уште повеќе влијаат во формулирањето на ставовите и мислењата за оваа комплексна сфера.

Преку овие културни програми ЕУ се стреми да ги наоѓа заедничките елементи на европската култура, да се подигне свеста на европското културно наследство како и да се одгледува чувството на заедништво помеѓу европските граѓани, без омаловажување или повредување на националните или регионалните културни разлики. Исто така, една од главните цели е настојувањето за подобрувањето на знаењето за културите на европските народи како и нивните истории. Европската културна политика се стреми да го заштити културното наследство на Европа, како и промовирање на културните дела, а посебно и промовирањето на културната размена.

„Во првата генерација на финансирање на културни програми, кои се развија во средината на 90-тите години, спаѓаа одредени програми кои главно беа дистрибуирани според сектори. Така да, првите културни програми кои се појавија во рамките на ЕУ беше програмата Калеидоскоп посветени на извршувањето на визуелните и применетите уметности и мултимедиалните пројекти; програмата за наследство (Рафаел) и програмата за книгата и читањето (Ариан). Овие три програми потоа се групираа заедно во рамките на програмата Култура 2000, која беше во функција до крајот на 2006 година“. После ова програма стапи на силата програмата Culture 2007, која треба да важи до 2013. Подолу подетално ќе ги прикажеме и анализираме и двете културни програми.

Програмата Калеидоскоп (Kaleidoscope)

Програмата Калеидоскоп, е донесена со цел зајакнување на средствата за соработка, уметниците и културното креирање во Европа. Со ова програма се цели да се поддржуваат пројектите со европска димензија т.е. пројектите кои инволвираат партнерство помеѓу организации од најмалку три земји членки – како средство за промовирање на знаењата и преносот на културата и културните искуства на европските народи. Тоа исто така помага во подобрување на способностите на уметниците и другите инволвирани лица во културниот сектор како и подобрување на пристапот до културата за сите граѓани. Ова програма првично беше адаптирана за три години (1996 – 1998), но беше продолжена за уште една година.

Програмата Калеидоскоп е организирана во две акции и тоа:

а) Поддршка за настани и културни пројекти кои беа следени со партнерство или преку мрежа на соработка. Ова акција се однесува на културите и пројектите на уметниците организирани преку различни мрежи или од партнери од најмалку три земји членки; и

б) во широкото ниво на Европски пројекти за соработка. Ова акција се однесува на значајни пројекти со европска димензија кои се широко распространети, со висок квалитет и кои имаат високо ниво на социо – економски влијание (Kaleidoscope, 1999).

Во рамките на ова програма се реализирани 119 културни пројекти, додека буџетот на ова програма беше 10 милиони евра.

Програмата Ариан (Ariane)

Програмата Ариан е донесена за поддршка во полето на книгите и читањето, опфаќајќи ги средствата за превод. Ова програма била со важност од три години и тоа од 1997 до 1999 година. Целта на ова програма беше промовирањето на знаењето и проширувањето на европската литература, како и преводот на истите. Програмата Ариане, беше за зголемувањето на знаењата за европската литература, историјата на европските народи, како и пристапот на европските граѓани преку поддршката на преводот и литературните дела.

Целите на ова програма се:

- зајакнување на средствата за превод, ширењето на трудовите на современата литература кои се претставници на културата на земјите членки, давањето на предност на преводот во помало познатите јазици на заедницата, како и промовирање на истите;
- да придонесува, преку средствата за превод, во проширувањето на современата драма, со цел да и понуди на европската публика еден широк репертоар кој е претставник на културата на земјите членки.
- да се поттикне проширувањето на трудовите со поглед на промовирањето на знаењата за европската култура и историја на европските народи, главно во сферите кои се реферирани во Член 128 (2) и (4) од Договорот за ЕУ.
- Поддршка на обидите за формирање на меѓунационални и регионални мрежи и партнерства, како и иницирање на обуки и истражувања во полето на литературата и јазиците (Kouveliotis, 2003:6).

Програмата Рафаел (Raphael)

Програмата Рафаел беше акциона програма на заедницата во полето на наследството, која беше донесена за период од четири години (1997 – 2000) со буџет од 30 милиони евра, кој заврши во 1999 година. Целта на ова програма беше да се зајакне соработката во заштитата, конзервирањето и подобрувањето на европското културно наследство, подигнување на свеста на граѓаните во врска со културното наследство и олеснувајќи го нивниот пристап до нив. Главните сектори кои се покриени со ова програма беа движното и недвижното наследство (музеите, колекциите, библиотеките и архивите, опфаќајќи ја фотографијата, филмот и аудио архивата), археолошките и подморкото наследство, архитектонското наследство и сцени (природните и културните објекти). Вкупно со ова програма се опфатени 360 пројекти поврзани со конзервацијата и подобрувањето на наследството, а беа инволвирани повеќе од 1500 оператори од цела Европа. Исто така со ова програма беа поддржани и европските наследни лаборатории. (Raphael, 2000).

Култура 2000

Целта на програмата Култура 2000, која всушност е комбинација на старите програми Рафаел, Калеидоскоп и Ариан, е да ги развива заедниките културни полиња и промовирање на културниот дијалог, историските познавања, создавањето и промовирањето на културата, мобилноста на уметниците и нивните трудови, европското културно наследство, новите форми на културно изразување и социо- економската улога на културата. Култура 2000 е седумгодишна програма на ЕУ, со траење до 2000 до 2006 година со буџет од 235,5 милиони евра. Ова програма подржува транснационални проекти за соработка кои опфаќаат соработка помеѓу креативните уметници, културните оператори, културните институции и земјите учесници во програмата.

Програмата Culture 2000, претставува можност за имплементирање на новите културни пристапи за културните акции во заедницата, со цел да биде во можност да им одговара на современите предизвици и да ги соединува новите заеднички аспирации на европската јавност а посебно на културниот сектор. Ова програма е достигната со заедничка согласност помеѓу земјите членки, Европскиот Парламент, Европската Комисија, меѓународните организации (Советот на Европа, УНЕСКО) и културните организации. Со ова програма се покриени популарната култура, културните производи наменети за широките маси, како и секојдневната култура.

Преку ова програма, се стремеше со помош на културата да се даде одговор на современите потреби и предизвици како што се интеграцијата, глобализацијата, информирањето на општеството, вработувањето и социјалната кохезија.

Целите на програмата се постигнуваат преку следните акции:

- значајни иновации и/или експериментални акции – вклучување на оператори од најмалку три земји. Овие активности главно се наменети кон охрабрувањето на појавата и ширењето на новите облици на културно изразување, подобрување на пристапот кон културата, особено за младите, и непривилегираните лица, како и промовирање на директниот пренос во живо на културните настани со помош на новите технологии.
- Интегрирани акции покриени од структурни, повеќе годишни културни договори за соработка. Овие договори помеѓу културните оператори од најмалку пет

учесници од земјите и нивните цели да создаваат во период од три години, структурни културни акции кои помагаат да се достигнат целите на културните интереси кои биле од напред поставени. Договорните соработки имаат за цел подобрување на културната сфера или да ги интегрираат неколку културни сектори;

- Специјални културни настани – со европски или меѓународни димензии. Овие настани мора да бидат значителни во сферата на порастот на чувството на припадност на самата заедница (како што е иницијативата на „Европската културна престолнина“ (Одлука бр. 508/2000/ЕС, *Official Journal OJ L 63 of 10.03.2000* и амандманите No.626/2004/ЕС, *OJ L 99 of 03.04.2004* и No.786/2004/ЕС, *OJ L 138 of 30.04.2004*)

Фондот за имплементација на програмата Култура 2000 за период од 2000 до 2006 година со вредносот од 236,5 милиони евра.

Овој буџет е поделен како што следи:

- максимум 45% за специфични откривања и/или експериментални акции;
- минимум 35% за интегрирани акции;
- 10% за специјални културни настани;
- 10% за други расходи.

Надлежен орган за имплементација на ова програма е Европската Комисија, потпомогната од советодавните комитети. Државите членки имаат можност да употребуваат финансиска поддршка од Комисијата за да отворат културни контакт точки во доброволна основа, кои исто така беа надлежни за промовирање на програмата, олеснувајќи го пристапот до нив како и зајакнување на учеството, како и обезбедувајќи еден успешна врска со различни институции кои даваат помош во културниот сектор на земјите членки.

Во реализацијата на ова програма учествуваат институции од 30 европски земји, вклучувајќи ги 25-те земји членки, плус три земји од Европската економска Зона (ЕЕА – Исланд, Лихтенштајн и Норвешка) како и двете тогашни кандидат земји (Булгарија и Романија).

По завршување на ова програма, се забележени доста позитивни резултати, а може да се каже дека ова програма ги има достигнато своите цели со обезбедување на еден адекватен механизам за промовирање на културата во Европа. Организациите кои учествуваа во ова програма имаа голем број на предности, како искуство на културно ниво на европски рамки, подобрување на менаџментските способности, обезбедување на организациски и индивидуални капацитети и зајакнување на врската помеѓу еврските културни оператори. Само во периодот од 2000 до 2004 година, преку ова фондот на програма се реализирани 1072 културни пројекти.

Култура 2007-2013

По завршување на културната програма Култура 2000 (Culture 2000), стапи на сила програмата Култура 2007 (Culture 2007) која е со важност до 2013 година. Ова програма располага со буџет од 400 милиони евра, средства кои се наменети за проекти и иницијативи за да се прослави европскиот културен диверзитет и подобрување на проширувањето на културното наследство преку развојот на преку граничната соработка, со соработката помеѓу културните оператори и институции.

Во ова програма за разлика од претходната, се намалени политичките амбиции. Тука се нуди еден вид на дефанзивна политика поточно во зајакнувањето на европското граѓанство наспроти имиџот на ЕУ надвор од границите. За разлика од својот претходник, Култура 2007 се однесува само на Европа.

Ова програма има три главни специфични цели:

- Промовирање на преку граничната мобилност и мобилноста на луѓето кои работат во културниот сектор;
- Подршка на транс-националната циркулација на културните и уметничките работи и производи; и
- Промовирање на интер културниот дијалог.

Програмата има флексибилен, интердисциплински пристап и е фокусирано во потребите прикажани од културните оператори. Активностите кои се подржани од ова Програма се планираат да бидат реализирани во три главни насоки:

Првата насока се состои во поддршка на културните акции на повеќе националните културни организации. На културните организации им се дава поддршка да работат заедно надвор од нивните граници и да создаваат и имплементираат културно уметнички активности. На чело на ова насока е помошта на организации, како што се театрите, музеите, професионалните асоцијации, истражувачките центри, универзитетите, културните институции и јавните авторитети од различни земји кои учествуваат во Програмата. Во ова насока спаѓаат:

- Повеќе годишните пројекти на соработка (кои траат од минимум од 3 до 5 години);
- пројекти за соработка (со траење до 2 години);
- пројекти за превод на литературни дела (со траење до 2 години)
- пројекти за соработка со Третите земји (до 2 години) и
- поддршка на европските културни фестивали.

Втората насока се состои во поддршката на активните организации на Европско ниво во полето на културата со цел да бидат во можност да земаат поддршка за нивните операциски трошоци. Грантовите предвидени за реализирање на ова насока се планирани за поддршка со операциски трошоци како и бенефиции за реализирање на нивните работни програми. Максималната сума на дозволени грантови се движаат од 100 000 до 600 000 евра, во зависност од категоријата во која се аплицира. Преку ова насока се подржува размена помеѓу културните организации од различни европски земји, идентификувајќи ги потребите на европската уметничка заедница, партиципирањето на јавните дебати во културните прашања и делувањето на Европски културни амбасадори.

Третата насока е наменета за поддршка на анализи и за собирање и дистрибуција на информации и активностите како и за максимизирање на влијанието на проектите од областа на културата, соработка.

Поддршката од ЕУ е за активности кои помагаат за собирање и истражување на резултати за потребите на културниот сектор и евалуирајќи ги нив за потребите на Програмата.

- Ова насока помага во следењето на студиите и анализите во полето на европската културна соработка и европската културна политика и развој. Целта на ова поддршка е во зголемување на волуменот и квалитетот на информациите и развојот на компаративните анализи во културната соработка на европско ниво, особено со поглед на мобилноста културните актери, циркулацијата на уметничките работи и културните производи како и интеркултурниот дијалог (Culture, 2007).

КУЛТУРАТА ВО ДРУГИТЕ ПОЛИТИКИ НА ЕУ

Културата бил предизвикувачки концепт во Европа и насекаде, и има играно важна и двосмислена улога во секоја политичката заедница. Културата има важна улога во сите сфери на развојот на ЕУ. Тоа не е поради некоја замислена работа или свесно обработено за да биде така, културата е важна бидејќи е дел од сите други политики на ЕУ, а од друга страна и сите други политики имаат влијание во културата.

Културата создава обврски помеѓу членовите на културните заедници и служи како средство за градење на граници, а од друга страна, културата ги поврзува луѓето и служи како средство на прекугранично поврзување. Ова дуалност се однесува исто така и улогата на културата во екстерните акции на ЕУ.

„Со прифаќањето на културните компоненти во Заедничката надворешна и безбедносна политика (ЗНБП) е направено „омекнување“ на односите на ЕУ со третите земји“. (Batora, Mokre, 2009:3)

Европа има една доста јака страна, а тоа е нејзината културна разновидност и виталност, но која за жал многу малку е претставена пред остатокот од светот. Заради тоа, треба еден поголем ангажман и поставување на културата како еден повисок приоритет во односите на ЕУ.

Способноста и експертизата со која може да раководи е една важна метафора за сите други политички сфери, од демократскиот легитимитет, до чувањето на животната средина и економската одржливост. Ако Европа како прво и основно е еден културен пројект, политиките (во аспект на нивното значење, приоритети, надлежности, партнерства) треба да го рефлектираат нивниот потенцијал исто така и надвор од Европа.

Сето ова ќе беше многу полесно остварено доколку би се почитувале некои вредности и начела во градењето на културната политика на ЕУ. Особено акцентот се става во ограничувањето на уметниците и подршката на другите културни пројекти. Тоа посебно е пример со новопримените земји и земјите аспиранти за ЕУ, каде темата поврзани со ЕУ и интеграцијата многу полесно се подржуваат за разлика од автохтоните

културни елементи и вредности. Затоа со право поранешниот словенечки министер за надворешни работи вели:

„Културната на ЕУ треба да биде независна од влијанието на власта и политиката, колку што е тоа можно и покрај тоа што ова е тешко да се достигне. Автономијата на уметниците треба да биде секојдневна аспирација на надворешната политика на ЕУ. Кај новите држави членки но и земји-кандидати се повеќе се забележуваат вакви примери (Rupel, мај,2008-говор).

Ваквиот повик многу јасно ја прикажува нужноста за развој на една независна културна политика која ќе извира директно според идеите и потребите на европскиот демос, а не да биде технократски производ на луѓето од Брисел.

Во овој дел ќе го прикажеме местото и придонесот на културата во другите програми на ЕУ, а индиректно ќе се обидеме да го покажеме значењето на културата за развојот на ЕУ, но и во формирањето на ЕУ идентитет.

Тука ќе ги прикажеме програмите, целите како и сферите во кои културата игра значајна улога, почнувајќи од: образованието, младите, филмот и кинематографијата, истражувањето, влијанието во бизнисот и претприемството, создавањето на граѓанството на ЕУ, влијанието во намалувањето на невработеноста, импактот во регионалниот развој, како и развојот на туризмот.

Културата во екстерните акции

Културата од секогаш бил важен елемент во презентирање на Европа и европските држави, во нивните какви било контакти со трети земји и општества. Во договорот од Мастрихт (1992) и подоцна во Амстердам (1997), заедницата била заштитена со легални надлежности во полето на културата. Цела низа на културни пројекти биле реализирани како дел на развојот на ЕУ, како и програми за техничка помош низ целиот свет. Културата е еден важен елемент во договорите и другите акти за соработка со другите делови од светот, пред со на

„Котони Договори со земји од Африка, Пацификот и Карибите, во Соседските и Партнерските програми со соседните земји и Русија. Исто така културата дал

голем придонес и во односите со не европските „западни“ општества како САД“ (Batora, Mokre, 2009).

За овој дел вреди да се спомне Европската агенда за култура во Глобалниот свет (е усвоена од институциите на ЕУ во 2007), која ги нагласува екстерните акции како важен елемент за имплементација на ова Агенда, главна цел е да и се даде место на културата во срцето на Европските политики.

Во најголемото место, ЕУ ја има дефинирано културата како еден од битните стандарди во нејзината политика на екстерни акции како што се: зајакнување на владаењето на правото, развој на културанта дипломатија како инструмент за превенција на конфликти и нивно менаџирање, заштита и усовршување на културното наследство, создавање на механизми за соработка на цивилното општество, дијалогот и размената (луѓето, доброта, услугите и капиталот). Според член 151 од Договорот,

„Европската Комисија и нејзините држави членки да ги промовираат нивните културни аспекти во нивните меѓународни односи со партнер земјите и регионите⁶, внатре во процесот на проширувањето на ЕУ, како и во контекст на развојот и трговските политики, како придонес кон светот основен во континуиран развој, мирна коегзистенција и дијалог помеѓу културите“. Освен ова, земјите кандидати но и потенцијалните кандидати имаат обврска да ги исполнуваат Копенхашките критериуми, а во овој контекст во *Aquis Communautaire* е додадено и полето на културата, каде главните културни барања се однесуваат во ратификацијата на Конвенцијата на UNESCO од 2005 година во Заштитата и промоцијата на дивеситетот и културното изразување. Со ова главното барање од земјите членки на ЕУ е да придонесуваат во нивните екстерни акции, културниот диверзитет да го постават како есенцијален елемент и да развијат и овозможуваат нова и по активна улога за Европа во меѓународните односи“ (Culture 2007, doc 1567).

Во овој аспект се реализирани и голем број на конкретни активности и дејствија, како голем број на семинари за улогата на културата во екстерните акции, пред се фокусирајќи се на граничната и соседната политика на ЕУ, главно со земјите од Западниот Балкан и Турција. Овие настани се планира да даваат голем импакт во тоа како да се

⁶ Тука се мисли на земјите опфатени во Европската политика на соседство (The European Neighbourhood Policy (ENP)).

рефлектира значењето на културата во политиките на ЕУ, и начинот како да се зајакнува соработката помеѓу услугите кои ги нуди Европската Комисија (Culture 2007, doc 1567).

Овие позитивни трендови се проширија и со нови и многу важни елементи што беше и донесувањето на актот за *Промоција на културниот диверзитет и интеркултурниот дијалог во екстерните акции на Унијата и на нејзините земји членки* (Одлука на Советот бр.2006/515/ЕС -OJ L 201, 25.7.2006,р. 15).

Културата и соседната политика на Европа

Соседната политика на Европа беше развиена во 2004 година, со цел да се избегнат разликите кои ќе се појават при процесот на новите проширувања на ЕУ но и за поголемо зближување на ЕУ со соседните земји, меѓу кои и зајакнувањето на просперитетот, стабилноста и безбедноста во светот. Европската соседна политика се аплицира со сите соседите на ЕУ без разлика дали станува збор со копнените или водените соседни земји.⁷

Централни елементи на Европската Соседна Политика (ЕСП) се билатералните Акциони планови потпишани помеѓу ЕУ и секоја земја партнер. Овие договори поставуваат и агенда за политички и економски реформи, опфаќајќи и културни провизии, со кратки и среднорочни приоритети. Со ова политика е предвидена и учеството на соседните земји на ЕУ, во остварувањето на културната програма на ЕУ. Една од најзначајните работи во овој сегмент е дека ЕСП дозволува и промовира меѓурегионална културна соработка.

Соседната политика на ЕУ ги опфаќа и земјите од Медитеранскиот базен. Овие односи се реализирани преку Евро-Медитеранското Партнерство (Euro-Mediterranean Partnership) или познато како ЕВРОМЕД (EUROMED). Во овие регионални соработки, културата и дијалогот помеѓу културите уживаат се поголемо значење од година до година. Помеѓу овие соработки најистакнати се соработките во рамките на програмата ЕвроМед Аудивизуал ([EuroMed Audiovisual](#)) и Програмите за ЕвроМед наследство ([EuroMed Heritage programmes](#)) и соработката преку Фондацијата Ана Линд ([Anna Lindh Foundation](#)) помагајќи да се поврзат луѓето и организациите од двете страни на Медитеранот колку што е можно повеќе.

⁷ Во Европската политика на соседство (The European Neighbourhood Policy ([ENP](#))) а каде спаѓаат во соседите на ЕУ било тоа да се по копно или по вода – Алжир, Ерменија, Азербејџан, Белорусија, Египет, Грузија, Израел, Јордан, Либан, Либија, Молдавија, Мароко, Окупираниите Палестински Територии, Сирија, Тунис и Украина. Исто така и Русија е опфатена во политика на соседство со ЕУ, чии односи се развиени преку Стратешкото партнерство покривајќи ги четирите „зеднички добра“.

Во полето на културата во 2008 година во Атина се одржа соборот на Министерите за култура на Евромедитеранското партнерство, кое ги опфаќа 27 членки на ЕУ и други 16 партнери од Јужното Средоземно Море, Блискиот Исток и Западниот Балкан. Во овој собор се лансира процесот на водење и усвојување на нова Евромед стратегија за Културата од 2010 година. За прв пат на ова Партнерство му беше поставено толку големо значење, т.е земјите од ова партнерство треба да бидат опфатени во елаборирањето на регионална Стратегија за култура. Исто така во ова програма е предвиден и советодавниот процес кој ги опфаќа и организациите од цивилниот сектор од Средноземните земји.

Исто така и соработката со Источните земји, е институционализирано и поставено на формална основа. На Самитот во Прага одржан на 7 мај 2009 година, беше ланцирано и Источното партнерство (*Culture, doc 1745*). Мултилатералниот договор на ЕУ со Источните земји, ќе обезбеди активности за соработка и отворање на слободен дијалог приложувајќи ги и целите на ова Партнерство. Културната програма со Источното Партнерство, која е воспоставена во почеток на 2010 година, имаше за цел да го зајакне капацитетот на културните оператори, да ги поттикне региоланите врски и да придонесува во развојот на сеопфатните културни политики во земјите партнери

Интеркултурниот дијалог -Европската година на интеркултурниот дијалог

Промовирањето на интеркултурниот дијалог е еден е важните приоритети на ЕУ. 2008-та година беше прогласена како Европска година на интеркултурниот дијалог каде беа реализирани голем број на активности фестивали, дебати, информации, кампањи, натпревари, трибини, создадени голем број на мрежи за соработка кои имаа за цел:

- Подигнувањето на јавната свест во Европа и потребата на интеркултурниот дијалог да помага во адаптирањето на граѓаните за соживот во еден мешан и комплексен свет;
- Инволвирање на што е можно повеќе луѓе во прикажувањето што всушност значи интеркултурниот дијалог во секојдневниот живот;
- промовирање на улогата на интеркултурниот дијалог во зголемувањето на меѓусебното разбирање;
- истражување на придобивките на културниот диверзитет; и

- поттикнување на активно европско граѓанство и чувството на европска припадност. (Culture, doc 2637).

Во ова политика беа опфатени еден широк спектар на активни локални, национални, регионални организации, и други претставници од граѓанскиот сектор која воедно беше и главна карактеристика на ова „година на културата“.

Овие активности беа координирани од Европската комисија и другите институции на ЕУ, национални координативни тела одговорни за имплементација во земјите на ЕУ, беа специјално именувани амбасадори – европски и национални културни личности кои имаа задача да придонесуваат во подигнување на свеста за значењето и придобивките од културниот дијалог.

Стотина пројекти беа реализирани и продолжуваат да се реализираат преку Програмите на ЕУ, како на пример Култура (Culture), Доживотно учење (Lifelong Learning), Младите во акција (Youth in action), Европа за граѓаните (Europe for citizens), Прогрес (Progress), Европски интеграциски фонд (European Integration Fund) (Culture, doc 415).

По успешното имплементирање на Европската година на интеркултурниот дијалог во 2008 година, Европската комисија активно продолжи да работи на ова сфера, главно преку следните иницијативи во Генералниот директорат за образование и култура и другите сектори на Комисијата за поддршка на интеркултурниот дијалог.

Во ова специфична ареа, културните политички иницијативи беа следните сфери, како: Ромската култура, Интеркултурни градови, Платформа во интеркултурна Европа и тн.

Интеркултурниот дијалог и ромската култура - Вклучувањето на ромите во Европа

Ромската заедница е најголемото малцинство во Европа, се 10 до 12 милиони жители. Сиромаштијата и социјалното исклучување ги погодиле најголемиот број на ромското население. Основните потреби како образование, домување, здравство и пристап до пазарот на трудот се далеку од достапни за нив. Овие проблеми не можат да се

решаваат без адекватен интеркултурен дијалог помеѓу Ромското и не – ромското население, бидејќи:

- социјалното исклучување е основано во предрасудите и дискриминацијата против ромското население, базирано во заеднички стереотипи;
- активна политика во вклучувањето на Ромите преку солидното запознавање на ромската култура, историја и традиции, јазик, вредности и перцепции (Culture, doc 2639).

Исто така за да се одбегнат несаканите последици во овој аспект на дискриминација на ромското население се предвидени анти-дискриминаторски мерки – обезбедувајќи и законска заштита, како и обезбедување на посебни фондови за поддршка на нивни проекти.

Подетално, ЕУ го промовира интеркултурниот дијалог помеѓу ромското и неромското население преку:

- 10-те основни принципи за вклучување на Ромите, обезбедувајќи заедничка рамка за политиката на Ромите во земјиште членки на ЕУ. Форкусирајќи се на градењето на заедничкото разбирање и промовирање на интеркултурни способности за да ги надминат стереотипите и предрасудите.
- Поделба на добри практики преку, конференции, пројекти на ромското население претежно за образование, култура и млади.
- Создавање на мрежа на експерти на ромската култура опфаќајќи ја антропологијата, социологијата, лингвистиката и историјата и тн (Culture, doc 2639).

Културата во образовната програма

Врската на културата и образованието е голема. Пред се кога се има предвид дека овие две сфери се скоро и неразделни. Во културната политика на ЕУ соработката на културата со образованието се остварува преку неколку програми. Главната програма во ова политика е Комениус (Comenius) програмата, која се фокусира на сите нивоа на училишното образование (предучилишно, основното и средното образование). Ова е релевантно за секој кој е инволвиран во овој сектор, главно, ученици и учители, но исто така и локалните авторитети, претставници на организациите на родителите, НВО, образовни институции и универзитети.

Ова програма е дел од Програмата за доживотно учење, кое се стреми да им помага на младите луѓе и на образовниот кадар за подобро разбирање на европските култури, јазици и вредности. Ова програма исто така им помага на младите да стекнат основни животни способности и потребни специфики за личен развој, идно вработување и активно граѓанство. Целите на Комениус се:

- подобрување и пораст на мобилноста на учениците и образовниот кадар низ цела Европа;
- подобрување и пораст на партнерството помеѓу училиштата во различни европски земји, (најмалку 3 милиони ученици кои учествуваа во образовните активности во 2010 година);
- поттикнување за учење на јазици, подобрување на ИЦТ сервисот, и подобри учителски техники и практики;
- подобрување на педагошките пристапи и менаџирањето со училиштата (Lifelong-learning, doc 84).

Исто така како подпрограма на Комениус е и Пројектот Микеланцело кој е формиран од Европската Комисија во рамките на Програмата за доживотно учење. Проектот Микеланцело е адресиран повеќе кон уметноста и студентите во втор степен на образование кои сакаат повеќе да стекнуваат познавање од најпознатите уметници. Целта на ова програма е да се промовира познавањето на убавите уметности на Европа. Фокусот е подеднаков како за земјијте со богато уметничко наследство, така и за оние со послабо.

За да се стигне до ова цел е развиен интернет сајтот за убавите европски уметности, кои ги претставуваат најпознатите европски уметници од сите европски земји од последните 10 векови. Сајтот се именува Микеланцело (Michelangelo), *“кој нуди добри можности за студентите по уметност, учителите, уметниците и европските граѓани да го откријат прекрасното европско уметничко наследство”* (Michelangelo, n.d.)

Во рамките на Комениус проектот е предвидено и можноста за европските учители на кои им се нудат услуги и курсеви за примарното и секундарното училиште. Главната цел на овој проект е да се развива содржината и методологијата, да ги спобува

студентите, поточно идните учители за да се стекнат со знаења повеќе за европскиот идентитет/ културното наследство; повеќе за Европа и светот, диверзитетот во Европа/ мултикултурализмот; Европскиот професионализам – концептот на училиштата во Европа. Сите материјали кои се предвидени за обука од ова програма се достапни он-лине за полесно да бидат во дофат на овие за кои се наменети. Целите на овој проект се:

подобрување на Европските димензии во училиштата, промовирање на културата во рефлексивна практика; промовирање и стимулирање на меѓународната соработка помеѓу училиштата (Anon., n.d.).

Како дел од Комениус (Comenius) програмата е и Интермусе (Intermuse) проектот, кој има за цел да ја промовира идејата дека музеите преставуваат вредни ресурси за интеркултурната едукација. Затоа треба да се развиваат нови методи за подигнување на мотивацијата за учење на учениците за ова сфера.

Програмата **Леонардо да винчи**, нуди практични проекти во полето на стручното образование и обуката. И овој програм како и програмата Комениус е дел од програмата за Доживотно учење.

Ова го опфаќа „движењето“, поточно иницирањето на луѓето да се обучуваат во други земји, соработка на проејкти за трансфер или развој на иновативни практики и мрежи. Ова програма им овозможува на организаторите во стручното образование да работат со партнери низ цела Европа, промена на искуства и пораст на искуството на нивниот кадар. Иновативните проект се клучот на ова програма (Lifelong-learning, doc 82).

Grundtvig: практично учење на возрасните

Ова програма се фокусира на учењето и студирањето на потребите на заинтересираните лица за да земат додатна „алтернативна“ настава, образовни курсеви итн. Ова се стреми да помага во развојот на едукативниот сектор за возрасни, пред се да овозможи колку што е можно повеќе луѓе да земаат вакви искуства, главно во други европски земји.

Ова програма е воспоставена во 2000 година, со цел да им овозможи на возрасните да ги подобрат нивните знаења и способности. Тука се опфатени

релевантни асоцијации, консултантски организации, информативниот сервис, телата за креирање на политики, НВО, фирмите, волонтерските групи и истражните центри (Lifelong-learning, doc 86).

Една од главните цели на ова програма е лицата да бидат по способни за работниот пазар, во случај тие да ги изгубат нивните примарни работи, како и на невработените да им се даваат поголеми можности за да дојдат до работно место.

Програмата Еразмус

Програмата Еразмус– е предводник на образованието и обуката во ЕУ, овозможувајќи им на 200 илјади студенти да студираат и работат надвор од нивните држави секоја година. Во додаток, ова програма обезбедува соработка помеѓу високо образовните институции низ цела Европа. Програмата не ги подржува само студентите, туку и професорите и бизнис стафот кој сака да студира во друга земја, како и помагање на универзитетскиот кадар да прима обуки.

Искусствата покажале дека студирањето во друга земја, не само што го збогатува нивниот академски живот во професијата која го имаат избрано, туку исто така им овозможува да учат јазици, да стекнуват способност, самодоверба и самосвест. Овие искуства им овозможуваат на студентите полесно градење на европското чувство во самите нив.

Поголемиот број на европски универзитети учествуваат во Еразмус програмата, додека од почетокот на ова програма во 1987 година учествувале повеќе од 2,2 милиони студенти и 250.000 универзитетски професори. Годишниот буџет изнесува 450 милиони евра, додека учествуваат повеќе од 4000 високо образовни институции од 33 земји учесници, а чекат да пристапуваат и други земји.

Во рамките на ова програма се предвидени и неколку културни пројекти:

- „Идеи, зачувување, презентирање на современата ликовна уметност“;

- „Интервенција преку образовната уметност во универзитетот, училиштата и европското општество во целина“; и пројектот

- „Европска диплома во интеркултурна надлежност“ (Lifelong learning: doc 80).

Ерасмус е еден од главните фактори кој на директен начин придонесува во зајакнувањето на европскиот идентитет. Конкретно, преку размената на студентите, живеењето во други земји, запознавањето со други култури и учењето на други јазици, но и зголемување на можноста за меѓусебно запознавање на младите кои ќе започнат живот со лица од други држави или различни потекла. Освен тоа, ова доведува и до можноста за постојано живеење во местата каде студирале.

Ова програма е наменета за европските земји, како дел од платформата за распространување на европската култура и надвор од европските граници. Додека, како под програма на Еразмус е предвидена и програмата Еразмус Мундус, која е наменета за распространување на европската култура и надвор од европските граници, давајќи им место и на третите земји да се запознаваат со европската култура, но и промовирањето на европските вредности кон трети земји. Таргет група на ова подпрограма се постдипломските студии, но и соработката помеѓу високообразовните институции, како цел за подигнување на квалитетот и зајакнувањето на овие институции.

Учењето на јазиците и јазичниот дивезитет

Учењето на јазиците и јазичниот дивезитет се основни програми во Програмата за доживотно учење, Комениус, Ерасмус, Грундтвиг и програмата Леонардо. Ова програма е основен дел на неколку образовни сектори. Учењето на повеќе јазици може да обезбеди исто така и личен развој, зајакнување на социјалната кохезија, промовирање на интеркултурниот дијалог, создавање на можности за откривање на други вредности, верувања и поведенија.

Подршката за учењето на други европски јазиви се развива преку:

- пројекти за развој на нови материјали за учење на јазици, овозможувајќи и он-лине курсеви, инструменти за тестирање на јазичната способност, промовирање на јазичната свест и пристап до ресурсите за учење на јазиците;

- Мрежи за промоција на јазичните политики и дисеминација на прејктни резултати и добри практики; и
- Други иницијативи, како: промоција, маркетинг, публикација и информативни кампањи, конференции, студии и развој на статистички индикатори во полето на учењето на јазиците и јазичниот диверзитет(Lifelong learning: doc 94).

Информацијата и комуникациските технологии

Имајќи го во предвид значењето на информациските и комуникациските технологии ЕУ има предвидено програми за развој на иновативни образовни и практични обуки, за да овозможи подобрување на пристапот на сите нивоа на образование и обука, и да помага при развој на напредните менаџменсткни системи.

Преку ова програма како дел од Програмата за доживотно учење, е забележено значаен напредок во информативната компјутерска технологија (ИЦТ).

Како конкретни активности во ова сфера се предвидени пројектите за поддршка на креативноста во учењето на информатичките технологии и да се биде во тек со новите трендови, со посебен акцент за етничките малцинства и старите луѓе, како и оформување на мрежи за да промовираат поголема поврзаност и врски помеѓу заедниците. Како културни пројекти во ова програма е предвиден пројектот наречен *„Делување и промени – решавање на конфликти преку културна продукција“* (Lifelong learning , 2009:10).. Преку овој проект се дадени конкретни примери на тоа како различните форми на уметноста може да служат како одговори при различни општествени неправди, како и Програмата Фотерел (Photherel) за дигитализирањето на фотографското наследство. Овој проект го носи во себе својот културен и историски аспект

Младите и културата во политиката на ЕУ

За едно општество да биде витално треба да има здрава младина. ЕУ големо внимаие и посветува на младите и има развиено неколку програми кои се однесуваат на младите. Со ова програма се има за цел да се поттикнува креативноста кај младите, промовирање на нивните идеи надвор од нивната средина на живеење, како и можност за поддршка на нивните идеи во некоја од богатите програми на ЕУ. „Младите за Европа“ е програма на ЕУ која се истакнува со процесот на инволвирање на младите во дебатите

како и во промоцијата на едно активно граѓанство и демократија. Целта на ова програма е да се промовира чувството на „европејството“ помеѓу младите од сите нивоа на општеството и да го подржува нивното учествуво во демократскиот процес. Програмата на ЕУ „Младите за Европа“ се развива во три подпрограми: Размена на млади и Иницијативи на младински, и Проекти на млади за демократија.

- **Размена на млади** – целта на ова програма е да се земаат заедно групи на млади од различни земји, каде тие ќе можат да ги докажуваат нивните социјални и културни разлики и сличности. Ваквите измени на млади ги опфаќаат младите од 13 до 25 години. Секоја измена мора да има некоја тема која е поврзана со реалноста во ЕУ, како и на пример: младите во општеството, рацизмот, ксенофобијата, локалното наследство, дрогата и животната средина.

- **Иницијативи на млади** – се проекти планирани и реализирани од млади на локално, регионално и национално ниво. Целта на овие не формални учења е да ги стимулира младите во креативноста, раководењето и иницијативите. Можни теми на кои младите можат да работат се оние теми кои се релевантни за младите. Како можни теми се: уметноста, културата, социјалното исклучување, бездомништвото и невработеноста, спортот и слободното време, медиумите и комуникацијата и тн. Давањето европска димензија на овие теми е од круцијално значење. Како теми можат да бидат и проширувањето и културниот импакт кај младите. Овие стратегии даваат можност за промовирање на заедничките културни вредности како еднакви можности, човековите права и демократијата.

- **Проекти на млади за демократија** - Овие проекти имаат за цел да ги стимулираат младите за да се инволвираат во демократски процеси на локално, регионални и европско ниво, да се обезбедат млади со идеи и искуство на демократија, да се формираат национални и транснационални мрежи и да се поделат добрите искуства. Овие проекти се очекува да обезбедат кај младите разбирање како работи демократијата, разбирање на нивните права и тн.

Проектите од ова сфера се фокусираат на теми како: европското граѓанство, активното учество, културниот диверзитет, социјалното исклучување, иднината на Европа и други приоритети идентификувани во полето на Европската соработка во полето на младите (Youth in action: doc 78).

Тука може да го спомнеме и пројектот на Европски сервис на волонтери, кој ќе им помага на младите за го развиваат нивното чувство на солидарност со учество било тоа да е индивидуално или во група, во непрофитни, не платени волонтерски активности надвор од нивната земја. Исто така во ова програма се предвидува и *„промовирањето на партнерството и измената на искуства помеѓу млади и млади организации низ светот (програмата „Младите во светот“)* (Culture:doc 2894), кој опфаќа различни средства за поддршка на младите работници и младите организации за да ги подорбуваат нивните квалитети и да ја развиваат интеркултурното разбирање.

Промовирањето и развојот на кинематографијата

Во рамките на културната програма на ЕУ се предвидени и одредени фондови и пројекти за промовирање и развој на кинематографијата и филмот. Пред се тука ќе ги спомнеме пројектите кои се однесуваат на професионалците кои работат во кинематографијата, како и промоторите и оние кои работат на обуката на младите професионалци. Тука се опфатени и поддршките за независните продуценти, дистрибутерите на Европските филмови, промовирањето на Европскиот филм, како и организирањето на филмски фестивали.

Поддршка на културните научници и истражувачи

Во ова програма се предвидени сите видови на културни истражувачки активности. Како културни пројекти се спомнуваат:

„Мрежата за дигитално културно наследство“ – каде е предвидено поддршка на соработката во истражувачката инфраструктура во полето на дигитализирањето на европското културно наследство; Проекти за дигитализирањето на библиотеките; „Уметнички фестивали и европската јавна култура“; „Европски национални музеи: идентитетски политики, употребата на минатото и европскиот граѓанин“; „Климата за Култура“ и тн (Culture:doc 2904).

Сето тоа со цел научните и културните работници полесто да ги имаат на дофат големи дела и материјали од богатото културно и научно наследство.

Поддршка на малите и средните претпријатија и културата

Во ова точка е предвидена поддршка на културниот бизнис сектор, поточно давање на поддршка за сите оние кои се во овој бизнис и се заинтересирани да го прошират нивниот бизнис, или за оние кои сакаат допрво да се вклучат во овој бизнис и им е потребна поддршка. Тука вреди да се спомне „Фестивалот на иновацијата – партнерска платформа помеѓу европските професионалци во иновацијата“, кој имаат директна врска со културата. Ова е една иницијатива која се стреми да биде лабораторија за развој и тестирање на нови средства и инструменти за поддршка на иновацијата во аспект на помошта на иновативните фирми за да тоа биде побрзо и подобро. Тука исто така спаѓа и пројектот за „Подобрување на вредностите на дигиталните медиуми и креативните индустрии преку иновативните бизнис модели и услуги“ (Culture: doc 2908).

Културата и европското граѓанството

Во овој дел од програмата се обзможува поддршка и стимулација на сите оние кои сакаат да се вклучат во промовирањето на активности кои се однесуваат на Европското граѓанство во културен контекст. Ова програма има осум точки, додека за културата се предвидени пројекти во точката 1, 2 и 4.

- **Во првата точка:** Активности за инволвирање на граѓани, е предвиден пројектот за Местото на културата во утрешна Европа наречен Euromed-in-culture:
- **Во втората точка:** Активности за инволвирање на организации од цивилното општество, каде се предвидени пројектите: „Активности за меѓународниот плејбек театар за миграцијата во ЕУ“; „Вмрежување на способностите за музичарите и културните мултипликатори во Источна и Западна Европа“; и „Промовирање на активно европско граѓанство преку културното наследство“
- **Во четвртата точка:** се предвидени пројектите: „Зајакнување на Европските сеќавања“, „Mnemosyne: Театарот на спомените“, „Музика за сеќавање" и тн (Culture: doc 2912).

Културата и вработеноста

Културата во ЕУ игра значајна улога во економијата на ЕУ, пред се во намалувањето на вработеноста. Културата во ЕУ придонесува со 3% во БНП на ЕУ. „Придобивките од културата во ЕУ ги надминуваат тие од автомобилската

индустрија“ (Kern: 2010). Ова програма е предвидена за поддршка на сите тие кои работат во промовирањето за подобрување на работните услови, половата еднаквост, социјалната вклучување и диверзитетот во вработување преку културните иницијативи. Овие иницијативи се предвидени да се поддржуваат од Европскиот социјален фонд (кој ќе помага за подобрување на способностите и работните перспекти), како и од *Европскиот фонд за прилагодување кон глобализацијата* (European Globalisation Adjustment Fund (EGF)), кој ќе помага на вработените да бидат способни да најдат други работни места што е можно побрзо како резултат на измените во глобалниот пазар и *Европскиот фонд за микрофинансирање* (European Microfinance Facility (EMF)), кој им помага на микро компаниите полесно да стигнат до кредити).

Културата и регионалниот развој

Ова програма е предвидена за поддршка на сите оние кои работат во промовирањето на нивните регионални заедници преку културни иницијативи. Ваквите поддршки се наоѓаат и во Европскиот регионален фонд за развој, кој помага во зајакнување на економската и социјалнаа кохезија во ЕУ, со коригирање на дисбалансот помеѓу нивните региони. Од овој фонд биле поддржани неколку културни пројекти во неколку европски држави. Најпознатиот пројект е наречен „Средства за иновативна култура“ (*Culture: doc 3051*).

Ваквите структурни фондови, можат да обезбедат услови за движење на културната и креативната индустрија, на пример за поддршка на културното наследство за бизнис цели, поддршка за реконструкција на урбаните кризни зони и тн.

Културата и туризмот

Во програмата на Европската комисија е предвидена и поддршка на сите оние дестинација и места во ЕУ, кои навистина заслужуваат познавање и посета. Во овој дел најпозната е програмата Калипсо (**Calypso**) или на друг начин се нарекува и програма за социјалниот туризам, како иницијатива која овозможува користење на туристичките услуги на непривилегираните граѓани во Европа, поточно на оние кои не се во можност да патуваат. Со ова програма во исто време им се помага на локалните економии во периодот надвор од туристичките сезони. Исто така и програмата Еден (**Eden**) – *Европски*

дестинации на совршеност (European Destinations of Excellence) (Culture: doc 3061), кој промовира одржливи туристички развојни модели низ Европа основана во национални натпревари кои се одржуваат секоја година и резултатот во изборот на туристичка „дестинација од совршеност“ за секоја земја учесник (Culture: doc 3061).

Европска културна престолнина

Програмата Европска културна престолнина, беше поставена во 1985 година. Од 1985 година до денес повеќе од 40 градови низ цела Европа беа претствени како европска културна престолнина. Една од главните цели на ова културна политика е да се прикаже културното богатство и културниот дивезитет во Европа, како и да се прикажува чувството за припадност во Европа.

Почетоците на ова програма беа во Атина, кога актерката Мелина Меркури, подоцна министерка за култура на Грција, и нејзиниот француски колега Жак Ланг, ја лансираа идејата за да се поставуваат серија на годишни културни настани, европските градови да се стават во центарот на вниманието како и нивната улога во развојот на европската култура (ЕСС, 2009:3).

Со текот на годините ова политика го доби и својот економски и социјален карактер. Европската културна престолнина е доказ дека културата го има најголемиот придонес во ЕУ за паметен, одржлив и сеопфатен раст, бидејќи тоа е дел од долгорочниот развој на европските градови и нивните региони, како и поттик за стимулирање на динамизмот и креативноста. Ова покажува дека многу од градовите кои биле Европска културна престолнина покажале брзи и импресивни резултати. Процентуално е покажано дека во овие градови за

12% е зголемен бројот на туристите, во споредба со минатата година, додека во Ливерпул, во 2008 година, 10 милиони луѓе ги следеа културните настани, во Линц 2009 година, беа реализирани 200 културни пројекти, меѓу кои и 7700 културни настани и 5000 уметници инволвирани, а тоа придонесе регионалниот БНП да порасне на 8,4 милиони евра (Culture in motion, 2010:49).

Помеѓу 1992 и 2003 година неколку европски градови беа избрани како домаќини на културни настани, слично како Европските културни престолнини но со пократок период на траење од овие првите. Ваквата иницијатива е наречена Европски културен месец.

Европската културна престолнина е доста обична но добра можност за промена и трансформација на градот, имиџот и инфраструктурата, неговиот културен сектор и неговите граѓани. Повеќе градови ја користеа ова прилика за да ги обноват, трансформираат или да градат нови културни и други објекти, но не е само до инфраструктурата туку се променил кон подобро и имиџот на градот, се направени нови туристички инвестиции, намалена е и стапката на невработеност. Сите овие активности беа максимално следени од медиумите, особено преку интернет, каде се отворија голем број на веб страници, голем број на дебати, емисии и тн.

Придонесот на Европската комисија за ова програма е многу мал. *Во период од 1995 до 2004 година, процентуално вкупниот буџет за Европската културна престолнина бил од 8 до 74 милиони евра (ЕСС, 2009:8).* Овие средства се обезбедени од самата држава организатор, регионот и од буџетот на градот. Од спонзорствата обично се собираат околу 13% од вкупниот буџет.

Главните цели на Европската културна престолнина се,

прикажување на богатството и диверзитетот на Европските култури, промовирањето на културните врски кои ги поврзуваат европјаните заедно, зближување на луѓе од различни европски земји во контакт со различните култури и промовирање на заедното разбирање како и зајакнување на чувството на европското граѓанство (Culture: doc 413).

Со ова културна политика се покажува како културата може да соединува луѓе од различни средини и различни групи. Ова секогаш било добра можност за европјаните меѓусебно да се запознават, да научат за нивниот диверзитет, но во исто време и да уживаат заедно во нивната заедничка историја и заеднички вредности, да соработуваат во нови иницијативи и проекти, или поинаку речено, искуство на чувството за припадност на истата европска заедница. Без никакви сомнежи може да се каже дека Европската културна престолнина ја има подигнато колективната имагинација и нивниот потенцијал како средство за нивен самостојен развој и развој на чувството на заедничкиот европски

идентитет. Ова е добра прилика да се докаже дека културата, уметноста и креативноста не се помалку важни од технологијата, политиката и економијата.

Награда на ЕУ за литература

Со цел да се промовира креативноста и големиот диверзитет во современата европска литература, промовирајќи поголема циркулација на литературата во Европа, а исто така и работењето надвор од националните литератури е воспоставена и „Наградата на Европската Унија за литература“.

Ова тело е формирано во 2008 година од страна на Европската комисијата заедно со Европската федерација на продавачи на книги, Европскиот совет на писатели и Федерацијата на Европските издавачи, кои се надлежни за организирањето, изборот и церемонијата на доделувањето на наградите за литература. Ова програма е дел од *Специјалната акција на Културната програма (која во исто време е и кофинасер)*, чиј фонд исто така го опфаќа и преведувањето на литературните дела. Од 2007 година, овој фонд има обезбедено 8,5 милиони евра за преведување на 1500 книги (Culture: doc 627).

Целта на ова награда е да се зголеми визибилитетот на авторите надвор од нивните земји. Секој победник добива и една награда од 5000 евра и неговите книги се во приоритетните книги за поддршка од фондовите на ЕУ за преведување. Трудовите на 7 од 12 победници од 2010 година веќе биле преведени. Победниците исто така придобиваат од промотивните активности, опфаќајќи и публикацијата во Саемот на Книгата во Франкфурт. Во врска со ова програма, Комисионерот за образование, обука, култура и млади, има речено дека

„ЕУ е светска супер сила во културата. Нашиот богат културен диверзитет е многу активен, и ние мораме да ги максимализираме нашите тежнења за да го развиваме и стимулираме креативитетот, иновацијата и економскиот пораст. Наградата на ЕУ за литература е еден пример од тоа што може да се направи во ова поле, како тоа ќе помогне во промовирањето на европските таленти во литературата и витрината на Европската култура“ (Euprizeliterature, 2011).

Поранешниот негов колега Јан Фигел има додадено дека:

„Книгите се значаен дел од нашата историја и интелектуалното наследство на Европа. Тие го рефлектираат значењето и диверзитетот на културите како и нивното заедничко потекло и тие го промовираат интеркултурниот дијалог. Ова програма помага да се објавува и промовира Европското богатство о културниот диверзитет“.(Press Release IP/08/1856, 2.12.2008)

Секторот на книгата е значаен водич на креативноста, и зголемување на вработеноста во ЕУ, со приходи од продажбата од околу 40 милјарди евра годишно. За минатите три години беа наградени автори од 35 држави. Ова програма ја подржува и транс - национална соработка помеѓу минимум 3 различни земји кои партиципираат во програмта.

Во 2010 година беше награден и Гоце Смилевски од Македонија со романот Сестрата на Зигмунд Фројд, објавена од издавачката куќа Култура, Скопје (Нова Македонија, бр. 22102, 2010).

РЕГИОНИТЕ, РЕГИОНАЛИЗМОТ И РЕГИОНАЛНИТЕ ИДЕНТИТЕТИ.

Втемелувањето на регионалната свест и регионализмот

Најчесто терминот регион се превзема како чиста географска одредница што опишува една одредена територија која има одредени заеднички карактеристики, но не и административна или владејачка структура. Поимот „регион“ исто така се употребува во смисла на супра-национален ентитет кој се опишуваат светските региони, како Европа или Австралија. Тука ќе ја претставиме дефиницијата која ја Советот на Европските Региони ја употребува при дефинирањето на наведениот поим. Така во Декларацијата за регионализмот, регионот е дефиниран како „*територијално тело формирано на ниво веднаш под државата и е авторизиран со политичко самоуправување*“ (Член 1.1) (AER, 2010). Што се однесува до европските региони, тие не се хомогени ентитети, тие варираат по големина, население, институционални структури, надлежности и финансиска моќ.

Во Европа постојат и федерални структури како тие во Германија, Австрија, Белгија и Швајцарија, кои имаат легислативна власт и имаат широк опсег на области. Од друга страна постојат и региони во релативно централизираните држави, кои имаат малку моќ да управуваат внатре високо рестриктивната национална рамка.

Регионот може да биде и субнационален кога се ситуира внатре во рамките на една држава или нација пр. Ломбардија во Италија или Баварија во Германија, или супранационално како што е случај со европските регионални заедници Европската заедница, Бенелукс и тн. Можни се и комбинации и на едниот и на другиот вид во едно место како што е пример со регионалната заедница Алпе- Адрија или Заедницата на подунавските региони (Stojković, 2008:144).

Во двата случаи членки на регионалните заедници се постоечки национални држави. Во Европа постојат неколку вида на регионални модели. Од овие може да ги одвоиме четири главни категории и тоа: *конституционален регионализам* (Федерална Република Германија), *силен регионализам* (Италија), *децентрализиран регионализам* (Франција) и *административен регионализам* (Норвешка) (AER. 2010:15). Но, секако дека сите региони имаат една иста намена: демократски да ја дизајнираат политиката и да

доставуваат услуги до граѓаните до такво ниво што ќе биде доволно близу до потребите и грижите на граѓаните. Регионалната соработка се развива на неколку димензии, и тоа на субрегионална димензија (соработка кон надолу), хоризонтална соработка (меѓурегионална димензија) и соработка кон нагоре (наднационална димензија). Вака регионите се отвараат како спрема локаните заедници кои ги сочинуваат, така и спрема другите региони кои може да бидат внатре истите држави а може и да бидат и од други држави. Отворена е можноста за флексибилна соработка која поаѓа пред се од конкретните интереси на партнери за соработка на сите нивоата спомнати погоре.

Сите луѓе кои живеат во одредено подрачје огледуваат и развиваат свест на меѓусебната припадност и поврзаност, поистоветувајќи го себеси со интересите на тоа подрачје и располагајќи со повеќе материјални и духовни симболи кои ги изразуваат тие интереси и тој смисол на заедничката припадност. Ова регионална свест може да биде значаен фактор на животот на жителите, и може да порасне под влијание на судирите и натпреварувањата со другите региони, се додека во едно време не прими особини и филозофии на другото движење. Ова се нарекува регионализам.(UNRISD, во Stojković,2008:144). Вака сфатениот регионализам е еден од основните стратегии за функциите на децентрализацијата и настанувањето на постнационалниот идентитет.

Врз основа на горенаведеното може да се разбере дека регионот не е само просторен – географски поим на различноста и сродноста на еволуциските наследства и традиции, туку исто така и почетник на процесите на интеграција кои од внатре ја растат централизацијата и унификацијата на модерните национални држави. Ваквите иновативни форми придонесуваат во креативноста, континуитетот, квалитетниот раст, реализирањето и почитувањето на општествените добра.

Намерите на луѓето да излезат надвор од границите на нивното општество поаѓа од потребите на поврзаност со другите. Ваквата потреба може да се исполни од највисоките форми на солидарноста заснована во идеали и верувања, па до најмалку важните човекови потреби. „*Човековото битие повеќе се плаши од екскомуникацијата отколку од смртта*“ (Фром, 1979: 108).

Општо гледано, регионите односно, регионалните идентитети кои се формираат преку транснационална или меѓугранична соработка пред се станува збор за региони кои помеѓу себе имаат некакви допирни точки, како пример, заедничко историско минато,

поточно региони кои биле дел од некоја поранешна империја, како Хабсбуршката империја, Отоманската империја, а подоцна и Советскиот сојуз, а по нивниот пад овие региони се дел на помалите држави.

Културата на помалите региони, го претставува духот на народните култури, каде се наоѓат елементи на различни автохтони култури. Токму овие култури на помалите региони претставуваат гаранција за одржување на културните различности во Европа и во светот.

Во Европа постојат околу 130 региони, исто толку и микро општества кои меѓу себе се разликуваат (Stojković, 2008: 149). Најбитното нешто кај регионите, не е тоа сите овие да се обединуваат во еден регион или да претставуваат една единствена културна целина, туку тие меѓусебно да се збогатуваат, поточно да се формира една транснационална мрежа која ќе функционира во духот на културната размена на идеи, традиции и други вредности.

Форми и начини на поврзување на европските региони

Соработката на европските региони е постара дури и од националните држави. Регионалните поврзувања во Европа датираат уште

од 15-от век, тогаш кога градот Љубек (Luebeck) беше најважниот град во силниот трговски сојуз кој се нарекуваше Ханза, и ги опфаќаше трговските градови од Балтичко море па се до Рајна и одржуваше врски со сите дотогашни градови познати во светот. Истото може да се каже и за Венеција, или Џенова, Фиренца, или Барселона (Braudel, 1990: 281).

Но, доколку се поставува прашањето за организираното поврзување на европските региони, ќе се утврди дека станува збор за доста нова појава. Поточно, уште во 60-тите години на 20-от век почнуваат за прв пат да се појавуваат организирани форми кои опфаќаат региони како ентитети кои се наоѓаат во средина помеѓу локалните заедници и националните држави.

Историјата на регионализмот во Европа после Втората светска војна може да се гледа како серија на бранови, или периоди во текот на кои секоја држава наведува различни реформи за да ја докаже поделбата на власта и надлежностите со локалните

авторитети почнувајќи од 1960-тите и 1970-тите, па се до круцијалните декади на 1980-тите и 1990-тите. Основни причини за овие поврзувања се:

прво, во настојувањата за демократизација на самите региони кои тежнееат внатре националните држави да добиваат повеќе права и во поголема мера да влијаат врз нивниот развој, но и во развојот на државата како целина; *второ*, со процесот на децентрализација, регионалните власти добиваат поголеми овластувања а тоа придонесува во зголемување на ефикасноста на регионите; и *третото*, се состои во неопходноста на итеграциските процеси каде се фаворизира и се подржува регионалната соработка на региони од различни европски држави. (Stojković: 2008: 151).

Ваквата богата појава во меѓурегионалното здружување ја наметна потребата за посебна организација која на европско ниво ќе се занимава со координацијата и истражувањето на можностите за соработка на меѓурегионалните заедници. Во 1980 година, Советот на Европа ја основи Службата за поврзување на европските регионални организации (BLORE) која пред се има информативна и координативна функција. Европската заедница се придржувала на ова иницијатива, така што заедно со Советот на Европа во 1987 година пристапила на формирањето на Европскиот совет за регионален развој (CEDRE) и Собранието на Европските региони (AER). Додека CEDRE во прв ред ја има експертската, истражувачката, консултативната и информативната функција, Собранието на европските региони е ориентирана на поврзувањето на регионите на европското ниво како и на афирмацијата на овој облик на рамноправно и меѓудржавно поврзување. Содржината на нивното дејствување покрај големата мера е заедничка, па така постои и заеднички акционен план кој се состои во службената соработка со цел

формирање на регионите, поттикнување на регионалниот развој (во прв план на вработување на младите, развој на земјоделството, инфраструктурата и тн.), развој на истражувачките активности и припрема на новите технологии, размена на информации, комуникација и соработка помеѓу регионите (меѓурегионална информациска мрежа, европски регионални телевизии...), развој на регионалниот културен идентитет, развој на солидарноста на европските региони со надворешниот свет, поддршка на организациите кои ја формирале AER. (AER, 2010:16).

Покрај елементите кои ја соединуваат Европа, уште поголеми се и тие што ја делат истата. Во погоре спомнатите глави зборувавме за идентитетот, точките кои ја соединуваат Европа но и тие кои ја поделуваат. За поделбата на Европа пишувале, а и понатаму пишуваат и голем број на научници, кои Европа ја делат почнувајќи од јазичните поделби, географските, економските, политичките, регионалните, па уште и според временските зони. Сите овие поделби некогаш се апстрактни кои не преставуваат некоја вистинска поделба, но има и такви кои во себе носат вистински елементи преку кои еден дел т.е. регион има јасни и значајни карактеристики кои го делат од еден друг дел или европски регион.

Поради фактот што не сме во можност да зборуваме за сите овие поделби и региони поединечно, ќе се обидеме да ги прикажеме подетално некои региони за кои сметаме дека се значајни за самиот идентитет на Европа, како што се Средна Европа или позната како Митлевропа, Западна Европа, Источна Европа и Балканот како посебен европски регион.

„Мителеуропа“ и регионалниот културен идентитет

Централната Европа е во срцето на Европскиот континент. Овој регион како што географски ја соединуваше Европа, така и политички ја делеше Европа на Исток и Запад но и го делеше самиот себе си на пола со „железната завеса“.

Освен географската одредница, со концептот на Средна Европа докажано е дека се поврзува и со доста голем број на сличности и карактеристики кои може да се забележат, како историски, социјални и културни карактеристики. На овој регион и се дава големо значење во развојот на Европа но и на светот во целина. Понекогаш и се претерува со давање голема важност нарекувајќи го како *„еден од најбогатите светски извори на таленти помеѓу 17 и 20 век“* (Ingrao: 1996).

За нашата тема, посебно е интересен овој регион бидејќи, неговите заговорници, на прв план ја ставаат културата како основна компонента. Во врска со ова Деланти ќе пишува дека

„културата на овој регион (Мителеуропа) посебно се разликува од уметничките стилови, нејзината музика и сликарство, книжевност и карактеристичниот

културен амбиент во нејзините главни центри во Виена и Будимпешта, кои може да бидат потсетник за една својствена култура и макро-регионален идентитет“ (Delanty, 1996:104).

Формирањето на овој регионален идентитет од голем број на научници се гледа во нивното „заедничко минато како дел од Хабзбуршката монархија, а кохабитација во овој сојуз на повеќе региони од Централна Европа придонел да се воздржуваа културната врска помеѓу истите“ (Blokker:2007:4) и да се развиваат заедничките карактеристики на припадниците на овој регион наречен Средна Европа.

Според студија на ООН се наведени осум фактори која го „дефинираат културниот регион наречен Централна Европа“, а тоа се:

- широка распространетост на протестантизмот и католицизмот, додека ортодоксизмот и исламот имаат само маргинална улога;
- специфична форма на германска, словенска, романска и унгарска култура;
- рано развиен урбан систем како независно урбано општество, благородништвото, сувереност и црква;
- рани слободни фармери, независни од феудалните големопоседници;
- традиции на локално и регионално самоуправување, како резултат на раниот политички партикуларизам;
- културни и етнички разлики внатре самите држави;
- политички и економски ориентирани кон континентот а не кај морињата; и
- заостанат во процесот на индустријализација во споредба со Западна Европа, но многу порано индустријализиран во споредба со Источна Европа. (Jordan:2006:2)

Географски и културно гледано во ова група спаѓаат поголеми делови од Австрија, Чешка Република, Германија, Унгарија, Полска, Словачка, Словенија, Швајцарија и некои други држави со помал дел од нивните територии и покрај тоа што има голем број на мислења и оспорувања во врска со границите на овој регион, и регионите кои спаѓаат во него.

Концептот на Централна Европа беше познат во почетокот на 19-от век потекнувајќи од германскиот термин *Mittleuropa*. Во одреден временски период овој регион бил познат и како Вишеградски регион. Англискиот термин „*Централна Европа*“

(Central Europe) се аплицирал во повеќето поранешни земји припадници во Варшавскиот пакт, кои културно беа поврзани со Западна Европа“ (Free encyclopedia-online). Оваа употреба продолжи и по падот на Варшавскиот пакт, со нивниот процес на транзиција. Некои токму во процесот на транзиција,

„кога многумина источноевропски и западно европски интелектуалци (најконкретно Кундера) тврдеа дека токму среде револуционерните боишта на нивните нации се бранел и помладувал (западно) европскиот идентитет: во ваквата замисла, „Мителеуропа“ се афирмирал како „вистинска ризница на европската цивилизација“ (Marley and Robins, 468 cit Хорват, 2007:144).

И додека кај субнационалните дефинирани културни региони се разбира во прв ред етнолошки-антрополошките (регионално културно наследство, плус традиционални обичаи, плус современ начин на живеење), кај Средната Европа тоа не е случај. Нејзиниот идентитет се реконструирал и се афирмирал, но исто така и се брани во прв ред со достигнувањата на врвната култура во традиционалните области на уметничката креативност: литература, музика, ликовна уметност.

Тоа што концептот на Средна Европа ја чини автентичен е регионалното врзување со минатото.

Нејзините најпознати заговорници Ѓерѓ Конрад и Милан Кундера, на Средна Европа мислеле во минато време. Еден од клучните текстови за разбирање на концептот на Средна Европа носи наслов: Постои ли уште сон за Средна Европа? Напишано од Ѓерѓ Конрад: „Идејата на Средна Европа е можно да се сфати како упорно сонување, меѓутоа особеноста на таа појава е дека мнозина од средно европјаните ова самосвест ја гледаат како неопходна“.(Stojković: 2008:161).

Од ова можеме да ја видиме колку и давале значање на овој регион или дел на Европа, нејзините основоположници или најголемите подржаватели.

Родоначалник на реактуализација на идејата за Средна Европа се смета Милан Кундера, кој неговото сфаќање за Средна Европа ја изложил во облик на есеи, интервјуа и полемички натписи. Духот на Средна Европа сакал да го доживее – врз литературни ликови и ситуации – во своите романи. Во својот личен речник „Шеесет и еден збор“ кој го напишал како некој своевиден клуч за разбирање на своето дело, Кундера Средна Европа ја одредува на следниот начин:

„Средна Европа во 12-от и 13-от век била голема мултинационална сила, но исто така и полицентрична, подвижна и со неопределени граници, но и како едно извесно културно единство, посебно што се однесува до историјата на уметноста. Подоцна и музиката доаѓа до израз, каде од овој регион се појавиле големи имиња кои зад себе оставиле безсмртни дела, како Хајден, Шонберг и Барток. Исто така во 19-от век, се појавиле неколку големи музичари, но дури во 20-от век се појавила една плејада големи средноевропски романиери како Кафка, Хашек, Мусил, Брехт и Гомбрович“ (Stojković, 2008:161).

Кундера тврди дека идентитетот на Средна Европа, е развиен како идентитет на семејство од помали нации и претставува неодоив дел од поширокото европско искуство, но дека во исто време тој има и сопствен профил, според него,

„постои континуитет и длабока различност меѓу руската и европската традиција. Затоа, Средна Европа и припаѓа на Запад, а тоа произлегува од постојаното и блиско мешање на културните традиции, додека Русија претставува „друга, цивилизација, фундаментално поинаква култура, наспроти периодичните културни приближувања кон Европа“ (Schopin and Wood, 1989:140-141, во. Тодорова, 214).

Кундера го оспорува фактот дека Средна Европа е формирана од слободната култура и европската идеја, како од влијанието на азиската Русија така и од Западна Европа, пред се преку доброволното варваризирање на масовната култура. *„Тој ја застапува идејата дека малите средноевропски нации, во текот на целата нивна историја, развивале особени идентитет, благодарение на загрозеноста од надвор. Тој, во врска со идејата на Средна Европа како мултинационална култура смета дека останала несватена и недоволно ценета“* (Stojković: 2008:162). Според ова во формирањето на културниот идентитет индиректно големо влијание имала руската култура и влијанието на културата од Западна Европа. Со ова Кундера на руската култура не и дава европско потекло, *„исклучувајќи ја Русија од Европа, како израз за нешто туѓо“* (Тодорова, 2001:214). Ова теорија на Кундера налетал на голем број на критичари. Меѓу кои и унгарскиот филозоф Јанош Киш, кој сваќањето на Кундера за Средна Европа ја сумира на следен начин:

1. Средна Европа поседува култура и традиција која потполно се разликува од културната традиција на Источна Европа; 2. Таа разлика доаѓа од таму што средноевропјаните културно припаѓаат на Запад, Западното христијанство,

хуманизмот и рационализмот, додека русите припаѓаат на друга не европска традиција, источното христијанство, деспотизмот и авторитатизмот. Ако советизацијата на Средна Европа ја повредила нејзината култура, тоа не е поради тоа што е одвоена од Западната европска матрица и го доведува во прашање нејзиниот проблематичен идентитет. Важно негативно влијание на советското присуство е во тоа што го уназадувал процесот на вкоренувањето на хуманизмот, универзалистичките и рационалистичките дела на средно европските култури и така го оневозможил демократското разрешување на реалните меѓунационалните конфликти (Јанош Киш во Тодорова, 2001:215).

Постојат и неколку други мислители кои не се согласуваат со тврдењата на Кундера. Вреди да се спомне Радован Павич, во статијата „*Razlozi za Mitteleuropu*“ каде го критикува Кундера затоа што Русија ја оставил надвор од Европа и дека Средна Европа ја сочинуваат само мали нации, поточно „*земји помеѓу Германија и неевропска Русија*“ (Pavic, 1991:55). Според Павич, ваквото одредување на овој регион ја доведува во прашање постоењето на Mitteleuropa.

Исто така и Зоран Константиновиќ ја поставува идејата за позицијата на Германија како територија поделена помеѓу Исток и Запад, „*чија територија се повеќе културно и припаѓа на романскиот запад, со тоа и го губи концептот на припадник на Средна Европа, која претежно го гледа како дел кој се основува на словенската култура*“ (Konstantinovic, 1989: 725).

И покрај сето тоа, Средна Европа може позитивно да се одреди како заедничко културно наследство, која до сега била присутна и активна. Ова е доведено до израз во времето на хуманизмот и ренесансата, каде во овој регион големо влијание наметна медитеранската компонента, изразена пред се по одбраната од Турците. Во времето на реформацијата во Средна Европа стигнаа и северните компоненти. Но дури и во време на барокот се манифестира во полн израз нејзината различност од Западот. За разлика од Франција која својот дух го изразува пред се во филозофијата и литературата, средноевропскиот барок се претставува и изразува пред се преку музиката и сликарството.

Во областа на филозофското мислење, се гаји еден филозофски систем типичен на германските мислители Кант и Хегел. Како резултат на просветителството и

романтизмот, главно во тлото на Средна Европа, настанува жежок национализам како самоодбранбен договор на загрозените народи. Културата на средна Европа е структурирана така да истовремено припаѓа на сите култури кои ја сочинуваат ниту една не преоладувала. Таа култура не настанала со Австроунгарија и затоа со престанокот на нејзиното постоење, не може да исчезне. Потребно е само да се читаат средноевропските писатели, за да се направи споредба и да се види различниот концепт и нивната уникатност во споредба со писателите на другите големи народи. (Stojković: 2008:168).

На крајот, може да се заклучи дека „Мителеуропа“, постои но не како „завршен проект“, туку како дел кој „сеуште не е Европа“ (Хорват, 2007:144) но е доста значаен за целосната европска култура и цивилизација.

Западна Европа и монополизирањето на европската култура и цивилизација

Светот во кој живееме е карактеризиран со брз економски развој и раст кој започнал некаде во 19 век претежно во Западна Европа. Објаснувањето за економскиот развој на Западна Европа е придружен со Индустриската револуција, којашто е темел и за политичкиот и социјалниот развој во Западна Европа низ минатите векови, којшто почнал од 16 век. Фактички, „помеѓу 1500-та и 1800-та година Западна Европа за прв пат се „прогласи“ за побогат регион од Азија но и од Источна Европа, со почетокот на 19 век“ (Daron Acemoglu, 2002).

Имено, слободно може да потврдиме дека индустриската револуција и економскиот развој се една од главните одлики на Западниот дел на стариот континент.

Но работата на е толку едноставна. Затоа што постојат и безброј мислења и теории за идентитетот и карактеристиките коишто го означуваат овој регион. Во овој дел ќе ги прикажеме само неколку од нив и тоа почнувајќи со тезата на Роберто Лопез (Roberto S. Lopez), кој во својата книга „Раѓањето на Европа“ главниот акцент за формирањето на Западна Европа го става во средновековието. Лопез со ова на прв поглед контрадикторна теза акцентот го става во тоа што Европа во овој период, почнувајќи од Португалија па се до руската граница, била под една капа и се развила во духот на христијанството.

“Во средновеќната доба, за прв пат народите кои живеат помеѓу Португалија и Русија се идентификувани со една заедничка цивилизација која бил потхранета од старите традиции и од христијанската спиритуалност“ (Lopez, 2012:22).

Според ова „духовниот фактор“ бил тој што ги определувал условите за заедништво и ја ставил Европа под еден заеднички идентитетски предуслов. Овој дел според истиот извор ги опфаќа и Германија и неколкуте други земји од Централна Европа. Меѓу другото, токму во овој период Европа е отцепена и „варварска“ Азија и станала посебен „азиски полуостров“.

Оваа интересна теза е една од точките коишто зборуваат за Западната Европа како посебен ентитет и регион со заеднички идентитет. И во почетокот на овој труд имаме потенцирано дека токму овој дел на Европа често е олицетворение на целокупната Европска цивилизација и култура. Токму поради фактот што е најпознатиот, најмногу промовираниот, а во исто време еден од најсилните светски региони, како на економски, политички и социјален аспект.

Како што знаеме, регионите, поточно културите не се делат со политички или географски граници. Заради тоа имаме голем број на мислења во врска со опфатеноста на терминот Западна Европа.

Но за да ги видиме патешествијата и развојот на овој регион треба да се вратиме далеку во минатото, поточно во римскиот период, кога и фактички според голем број на теоритичари се поставени темелите на европската цивилизација.

Различните фази на славната римска империја придонеле да се поставуваат темелите на една Европа која требаше да се подигне во иднина. Римското право како највисока вредност кое било одгледувано во текот на овој период наметна и постави длабоки вредности и стандарди кои требаше да се следат и во наредните неколку века се до создавањето на националните држави. Така да, на некој начин оваа империја (и покрај тоа што не била империја во текот на целиот период на постоење), којашто преживеа околу илјада години, ги постави темелите на државното уредување кое што беше и предуслов за силниот развој за градењето на идните европски општества. Посебно вреди да се спомнат начелата наследени од римското право во сферата на граѓанското право кое и ден денес се репер за голем број на актуелни норми и правила.

За да се поврземе со тезата на Лопез, ќе нагласиме дека токму римското царство беше факторот што придонесе христијанството да се прошири во Европа, а постојат и идеи и тврдења дека толку и христијанството беше „причина за распадот на оваа царство, пред сè поради судирот кој постоеше помеѓу грчко-римската филозофија и христијанската религија, но секако дека постоеле и научници кои достигнале да ги прилагодуваат една со друго овие две големи извори на европската цивилизација.

Бројот на научници и историчари кои потеклото на Западна Европа ја поврзуваат со Римската Империја (заедно со старогрчката цивилизација) е доста голем. Меѓу кои и Бенедикт Андерсон. Според Андерсон, Европа била „дел од земјите кои притаѓале во Римското Царство“, (Андерсон во, *Daron Acemoglu, 2002:15*) заради тоа што Римското царство се распространило во три континенти. Земјите од Европа кои биле дел од Римското царство, и придобиле од вредностите на оваа царство, добиле голема предност во нивниот понатамошен развој. Тука се набројуваат Белгија, Англија, Франција, Италија, Холандија, Португалија, Шпанија, Швајцарија (според истиот извор не се сметани балканските земји како Бугарија, Грција, Романија и државите од Поранешна Југославија, заради тоа што римските традиции се искоренети во неколкувековното владение на Отоманското царство (Daron Acemoglu, 2002, p. 15).

Исто така и колонизацијата и робството, имаат играно голема улога во економскиот развој на Западна Европа. Низ процесот на колонизација, поголемиот број од горенаведените држави ја исцрпеле сето богатство и други светски достигнувања и сите овие донесувајќи ги во Европа. Освен тоа, колонизацијата донел и голем број на работна сила која требало да служи да ги реализира големите проекти кои беа во план да се реализираат. Освен богатството преку овој процес во Западна Европа се донесени и голем број од културните дела и вредности кои ги носеле со себе колонизираните народи. Не е случајност тоа што денес поголемиот број од светското наследство, било да е тоа уметничко, културно или слично се чува по големите европски музеи. Ова директно придонел во европскиот развој каде се акумулирал капиталот донесен од окупираните делови од светот, но и од откритијата на Новиот Свет.

Но една од најновите тези и идеи за формирањето на овој регион е оживеана пред околу пола век, како идеал на Американскиот политички и интелектуален дискурс, по Втората светска војна. Тоа пред сè беше поради стравот од источните непријатели

отсликувани преку Советскиот Сојуз. Ова беше една американска политика на заштита на Западот од непријателите, каде спаѓаше и овој дел на Европа. Во овој „проект“ е инвестирано многу од САД за да се запре маршот на комунизмот во Западна Европа, главно преку Маршаловиот План, со кој фактички се градел уништената Европа од војната, но и е поттикнат економскиот развој во западните земји. Значи и Студената војна може да се смета едне од факторите за создавањето на западно европскиот идентитет. Но, Западната Европа и понатаму немала точно дефиниран идентитет сè до раѓањето на европските колонии во Новиот Свет, коишто ја добија нивната независност од европските држави, процес кој придонесе Западот да се дели на нов и стар свет.

Во врска со составните елементи на западно европскиот идентитет кај поголемиот број на научници кои потекнуваат од Западната школа, постои некаква согласност околу елементите на Западно европската цивилизација и култура. А тоа се: 1. Класичната култура на Грција и Рим; 2) Христијанската религија, пред сè Западното христијанство, и 3) Просветителството и модерната ера. Исто така голем број на теоретичари Западната цивилизација ја гледаат како синтеза на сите овие три традиции, а има и такви кои гледат конфликт помеѓу овие групи, како што може да се каже конфликтот помеѓу Христијанството и просветителството.

Што се однесува до првата група, слободно може да се каже дека Западна Европа, своите основи ги влече од класичната Грција, од каде што ги има извлечено „идејата за слободата, развој на државата поточно републиката, кои беа пренесени преку Стариот Рим, а од овој последниот ја има добиено чувството за правото, и организацијата на државата. (James Kurth, 2003:6).

Христијанството во Западна Европа е прифатен и разбран на различни начини. Првин, тоа се сметало како еден сојузен елемент во средновековието, кога власта на црквата била доминантна во Европа, а исто така црковните институции играле мошне важна улога во организацијата на профаниот живот во Европа. Во минатото, поточно сè до пред појавата на фазата на просветителството, Западната Европа беше позната како *Кристендом*. Пред сè основајќи се во религиската идентификација на овој дел од Европа. Третиот важен а можеби и најважниот елемент на Западната европска цивилизација е Просветителството. Оваа голема промена во Европа која се појави главно по француската револуција и Индустриската револуција во Европа, придонесе за секуларизацијата на

поголемиот број на интелектуалци во *Кристендом*. Така што Западот престана да се назива како Кристендом, и покрај фактот што населението и понатаму продолжи да бидат припадници на христијанската религија. Ова фаза која „обезбедува идеи на либералната демократија, силниот пазар и верувањето во разумот и науката како едно напредно средство за давањето значење на светот.“ (James Kurth, 2003:7).

И покрај сето тоа, заедничкиот идентитет на овој дел на Европа не е толку силен, како што може да го кажеме и за другите делови на Европа, коишто немаат јасно изграден заеднички колективен идентитет. За ова се поаѓа од фактот што овој дел не е поврзан со силни врски кои даваат надеж за долгорочни стази. Во последно време, овој регион покажува еден силен динамизам во сите сфери на развој, но од друга страна не се забележуваат елементи кои ги зближуваат и поврзуваат меѓу себе државите и народите од конкретниот регион. Исто така се забележува недостиг од големи идеолози коишто би го носеле овој регион кон иднината. Затоа клучниот елемент кој ја претставува и го поврзува меѓу себе овој регион е економијата и другите институционални форми, конкретно институциите на ЕУ и НАТО, кои направиле овие земји да добијат една заедничка форма. Затоа, сите западно европски држави имаат заедничка валута се дел на ЕУ и НАТО (освен Швајцарија), и се развиваат под заедничка културна капа.

Од културен аспект овој регион заедно со САД претставува и еден од најактивните и најпродуктивните региони. Културата која се развива во овој регион е во експанзија а воедно и се развива во форма на која се наметнува како стандарди за другите места во светот, кои во овој аспект се во инфериорна позиција. Сето ова не е како резултат на квалитетот или силата која културата ја носи со себе, тука се прави благодарение на медиумската моќност, која нормално е проследена со економијата која произведува култура а истата и ја промовира и дистрибуира низ светот.

Источна Европа, и проблемите на европска идентификација

Како и се друго што се однесува со европскиот идентитет или со идентитетот во целина има доста спротивставени ставови и мислења. Истото важи и за културата, регионите и тн. проблемот на Источна Европа секогаш бил доволно дискутиран како од

Западните интелектуални и научни кругови, така и од источните. Доколку само пред нешто помалку од 30 години, границата помеѓу источната и западната (или средната Европа) била во самото срце на Европа, денес таа граница е многу по источно од тоа. Денеска синоним за Источната Европа е само Русија. Бидејќи поголемиот дел од земјите кои припаѓаа кон т.н. Источна Европа, поголемиот број веќе успешно се приближиле кон Западот и се конституирани во еден посебен идентитет кој целосно се разликува од Русија и рускиот идентитет.

„Во 1944 Стејд Департаментот одлучи терминот Источна Европа да го исфрли од речникот на Одделението за Европа: „Источна Европа сега треба повторно да стане она што и беше пред почетокот на Втората светска војна – Средна Европа“. Иако е нејасно како некоја целина може да има центра ако има само западна страна, оваа епизода сведочи за тоа колку барањата на поборниците за Средна Европа беа сфаќани сериозно, барем за потребите на дипломатската номенклатура, додека како Источна Европа беше замислена само Русија“.

(Годорова 2001:207).

Источната европска граница се повеќе се повлекува кон исток. Со ова исто така се поместуваат и културните, политичките и цивилизациските граници. Овој двостран процес се држи кон западната експанзија кон Исток, но и аспирацијата на источните земји кон Запад. Ова е направено се проширувањето на НАТО и ЕУ кон истокот. Ако кон крајот на минатиот век, границата која го делеше Истокот и Западот беше Берлинскиот ѕид, денеска таа граница се наоѓа длабоко во Украина, земја која физички е во Исток, но со очите свртени кон Запад. Ова се потврди со портокаловата револуција од 2004/2005 година, каде граѓаните на оваа земја поранешна членка на Светскиот сојуз, се определи силно и храбро да чекори кон Западните демократски земји.

Денеска Источна Европа останала да се идентификува со Русија и некои помалку влијателни земји од поранешниот СССР. Проширувањето на ЕУ од 2004 година, но и тоа од 2007 година, ги ставија во внатрешните европските граници поголемиот број на земји кои беа блиски или членки на Варшавскиот пакт, како силна асоцијација за Источна Европа.

Русија може да се смета како една од најлесно лоцираните земји во глобот, бидејќи претставува географски голема држава во земјината топка, но за да се дефинира рускиот

идентитет е релативно тешко. Дебатата во врска со рускиот национален идентитет, нивните врски со Западна Европа е нешто сосема друго и комплицирано прашање.

Русија е земја која го прифати христијанството во раната 988-та година (источното византинско - христијанство), ги приживеа сите монголските инвазии кои со векови владеа со ова територија. Исто така помина и низ фаза на принудна вестернизација во времето на Петар Велики, и скоро целиот 20-ти век беше ориентирана против капиталистичкиот Запад. Имајќи ги предвид ваквите различни религиски, историски и политички карактеристики може да се дојде до еден лесен одговор дека рускиот идентитет е многу различен и многу е проблематично да се дефинира како европски идентитет, или како што Арнолд Тојнби потенцира во 1948 година, *„русите биле членови на Западната цивилизација но не на нашата, туку на Византинската“* (Toynbee, 1948:166)

Токму овој факт, поточно *„воведувањето на рускиот свет во византиската орбита, уште од X век, ни овозможува да ја разликуваме Источна од Западна Европа“* (Braudel, 2005:510), ќе вели Бродел во својата *„Граматика на цивилизациите“*, кој делот кога зборува за Русија ја има именувано како *„друга Европа“* (Braudel, 2005:505).

Но Русија во текот на целата своја историја е свртена кон Европа се до 1917 година кога почна полека *„да се оддалечува и да функционира како еден посебен свет, разделен од другиот дел од Европа“* (Braudel, 2005:517). И покрај тоа, и во текот на комунистичкото минато, дури и од самите социо-комунистички лидери никогаш не е оспорен фактот дека Русија или поранешниот Советски сојуз е Европа или и припаѓа на Европа. Последниот лидер на Советски сојуз, Михаел Горбатчов, е против идејата *„заедничкиот европски дом“* да се изедначува со *„Западна Европа“*. Тој наведува дека

„сите тие кои сакаат да го исклучат Советскиот сојуз од Европа, не може да ги променат географските и историските реалности. Трговските, културните и политичките врски на Русија со другите европски народи и држави имаат длабоки корени во историјата. Ние сме европејци“ (Gorbachev, 1987:191, во Maria Cherpurina, 2011).

Така да, помеѓу самиот руски народ и голем број на руски теоретичари надвладува мислењето дека и покрај фактот историски рускиот идентитет е вграден во различни околности од другите европски земји, овој идентитет спаѓа во групата на европските идентитети. Не само што Русија има многу допирни точки со Западот, туку исто така во текот на скоро целата историја, е забележано восхитување на Русија со Западот и желба да

се припаѓа во групата на европските земји. Но проблемот на одалеченоста од главните културни европски центри направеле Русија да биде далеку од „Европа“. Ова одалеченост, посебно е истакнато во времето на Студената војна, кога за Европа главно е сметан Западниот дел на континентот, кој бил свртен кон САД и биле против експанзијата и проширувањето на „комунистичкиот Исток“ кој бил сигнифициран во СССР и нивните сојузници. Во текот на овој период, Советскиот сојуз и Русија беа неевропски и источни (не-западни) земји. Но по падот на СССР работите почна да се менуваат, пред се поради интересот на западните земји за експанзија кон исток а исто така еден процес е забележен и за источните земји кои беа свртени кон запад.

Спротивно на руската мисла и желбата на рускиот народ кои секогаш се сметале како европски народ, „Западот“ никогаш не бил подготвен да ја прими Русија како „свој“ член, главно основувајќи се на мислењата дека *„рускиот европски идентитет се води како исчезнат“* како што Расел Бова и поголем број на западњаци Русија ја сметаат како *„интригантна мешавина на домашен и странски елемент“* (R. Bova, 2003:9 во Cherupina, 2011). Ова одбивање ја наметнува потребата за создавање на еден посебен руски, не европски, Евроазиски цивилизациски идентитет, кој не се гледал еднаков или сличен со другите европски земји.

Визијата на Русија како еден составен дел од Европа континуирано се одгледува. Како факт, дури од најраните училишни нивоа,

„историските книги ја прикажуваат приказната за принцот Викинг кој доаѓа да владее со Рус’ на покана на својот народ за борба против татаро-монголскиот јарем. Русија е прикажана како дел од поширокото европско семејство со својата историја и традиција тесно поврзана со она на Запад. Дел од источните словенски племиња, лингвистички се вклучени во пошироката словенска јазична група, составена од Западните словени (Пољациите и Словаците), Јужните словени (Бугарите, Словените) и другите Источни словени (Украинците и Белорусите)...“.

Повикот беше да „владее нивната земја за да се воспостави редот и да се води Рус’ кон првата „европеизација“(Cherupina, 2011:3).

Продолжувајќи со историјата во 988 година принцот Владимир наречен „Владимир Светецот“, *„восхитуван од византиските ритуали го направи официјаното поминување во христијанство на сите негови сограѓани преку крштевањето во водите на реката*

Дњепар“ (Braudel, 2005:510). Ова според Риасановски (Riasanovsky) се смета како клучна точка во Руската историја, во формирањето на идентитетот и само-идентификацијата, „...без крштевање, Русија (а исто така Украина и Белорусија), можеби би биле муслимански држави, со сосема поинаква историја, идентитет и национализам. Крштевањето на „рускиот народ“ обезбеди нов христијански идентитет и го доведе Рус’ во рамките на семејството на христијанската религија и култура“ (Riasanovsky 2005:4-5, cit Cherurina, 2011), елементи кои се заеднички со европската цивилизација.

Еден од важните фактори кои ја отцепија Русија од Запад бил татаро-монголскиот јарем кој во 13-иот век го окупираше поголемиот дел од цивилизираната Русија кои околу 200 години ја држеа ова територија како притока за нивниот напад кон Запад, а со тоа и оневозможувајќи на рускиот народ да ги прифати и развива ренесанските достигнувања. Со доаѓањето на Петар Велики на власт во 1696 година, почнал периодот на про-западното само-перцептирање на Русите, кога на големо почна овој дел од Европа да наликува на западните земји на културно, политичко и економско ниво. Во овој период почна и големата фаза на модернизација на Русија. *„Самиот Цар често ги посетил западните земји а со себе носел и придружба од владеечките елити за да ги видат и научат европските начини на живеење и делување“* (Braudel, 2005:518). Петар Велики се одлучил да создава *„Европска Русија, како дел од модерниот Западен свет, земја на прогресот и просветителството“*(Braudel, 2005:518)..

Поранешниот министер за надворешни работи Игор Иванов, потенцира дека Русите главно имаат европски идентитет, акцентирајќи го фактот дека *„уште од времето на Петар Велики, руската дипломација без двоумење е свртена кон Европа, со активно учество дури од почетокот на 18-иот век, за да конечно стане полноправна членка на европското семејство по победата над војната со Наполеон“*.(Иванов, 2001:10). Но токму по совладувањето на наполеновата војска во 1812 година, се промени свеста и само-почитувањето на рускиот народ, кои стекнаа некаква гордост и *„престанаа да им се поклонуваат од далеку на нивните европски вршници“*. (Winchester, 2008, во Cherurina, 2011).

Војните од 1054 година поделбата на црквата, но и специфичната перцепција на Русија од страна на Европа, никогаш не им дозволија на русите целосно да го воспоставуваат нивниот европски идентитет како наднационален идентитет.

Овој судир помеѓу идентитетското определување на самите граѓани на Русија беше евидентно и во јавните мненија. По колапсот на Советскиот сојуз, а пред тоа во 18-иот и 19-иот век, очекувањата на русите биле големи надевајќи се дека ќе бидат интегрирани во Европа. Но расположенијата на руските граѓани во врска со прашањето да се биде или не „европјани“, биле променети зависно од периодот или меѓународните случувања. Ова најдобро се гледа во резултатите од едно истражување извршено во 1999 година каде 79% од русите ја сметаат Русија како европска земја, додека 21% себеси се идентификуваат со Азија. Помалку од 10 години потоа, во 2007 година со забележани целосно спротивни резултати во врска со истата проблематика. Од 1600 интервјуирани лица само 20% се сметале себеси како европјани додека 71% не се сметаат така. Повеќе од 45%, сметаат дека ЕУ е потенцијална закана за Русија, исто така и финансиска, политичка и културна закана. (истражување на ВВС од 07.02.2007). Според истиот извор, се наведува дека ова промена се должи на проширувањето на НАТО кон исток, и пред се неуспешните економски реформи по западен стил кои се покажаа како неуспешни во процесот на транзиција во ова земја.

Ова води кон создавањето на еден карактеристичен руски идентитет, главно идентификуван како Европазиски и православен идентитет. Тоа го мислат и некои руски националисти кои дефинирањето на Русија со Европа ја гледат како распарчување и губење на сјајот на руската цивилизација, бидејќи *„Русија не е само земја тоа е цивилизација“* (Dugin, 2009, во Cherpurina, 2011).

Така да, доаѓаме до еден заклучок дека рускиот идентитет е мешавина помеѓу европскиот и неевропскиот идентитет. Тој е многу флексибилен и се менува зависно од реакцијата и европските ставови кон ова земја. И покрај тоа не може а да не се имаат во предвид и сличностите кои ги имаат меѓу себе Западот и Русија, а оваа втората секогаш имала тенденција да го следи својот развиен по европскиот модел и секогаш ориентиран кон Запад. Сметано генерално, рускиот идентитет е дел од поширокото сфаќање за европскиот идентитет, но секогаш имајќи ги во предвид и разликите кои меѓу себе ги имаат овие два ентитета.

Балканот како посебен европски регион

Иако во последно време, Средна Европа јасно е одделена од Источна Европа, олицетворена со Русија, истото не важи и за Балканот, кој не е дефиниран како регион со јасни поделби и карактеристики од Истокот. Ретко и индивидуално спомнување на Балканот и често негово поистоветувањето со Источна Европа, сведочи за недоволно јасните граници во врска со припадноста на овој регион.

Има одреден број на мислители, (а од сите тие најпозната е Марија Тодорова) кои Балканот го сметаат како посебен ентитет во рамките на географска Европа. Во својата книга „Замислувајќи го Балканот“, која доби светска слава, Тодорова, Балканот го смета како посебен уникатен дел, со посебен идентитет и карактеристики, доведувајќи ја до израз неговата различност во однос на Европа, тоа се подразбира во делот каде се вели дека „Балканот почнал да го губи идентитетот во моментот кога започнал да се европеизира“ (Тодорова, 2001:17), што го истакнува фактот дека овој регион има посебни карактеристики и елементи, но исто така растргнувајќи го од Ориентот и ориенталната култура, преку спротивноста за изедначување на Балканот со отоманското наследство, бидејќи ако тоа се прави, ќе бидеме „сведоци на еден напреднат стадиум на исчезнување на Балканот“ (Тодорова, 17).

Прегледот на разните историски наследства што го формирале овој полуостров на југоистокот од Европа, главно почнува со периодот на античката Грција, кога градовите-држави го колонизираат брегот и полека почнале да се шират и по копното, по што следувал и елинистичкиот период. Потоа целиот овој регион падна под Римско Царство, кој покрај фактот што уништи голем број на антички автохтони културни и тогашни цивилизациски заслуги, за прв пат успеа овој регион политички да го обедини. Иако во следниот период, за време на илјада годишното владеење на Византија, полуостровот беше политички распарчен, тој го задржа својот културен идентитет, ако веќе не успеал да го зачува политичкото единство. Тоа го постигна со ширење на (источно) христијанството од Константинопол, со усвојувањето на Римското право од страна на домородното население и со влијанието на византиската книжевност и уметност и византиските културни модели. Токму во тој период, лингвистите ги гледаат почетоците на „јазичното единство на Балканот“. Османлиското владеење, за чие време полуостровот го доби

своето име, донесе период на најдолго политичко единство што овој регион воопшто го доживеал. Иако во текот на овие стотина години по повлекувањето на Османлиите од полуостровот дојде до ново политичко распарчување, составните делови на Балканот, ги почувствуваа влијанијата на културните и политичките интеграции во Европа, каде и понатаму Балканот е во фаза на обработка, т.е. сеуште се наоѓа поделен помеѓу истокот и западот, како процеси кои Балканот го држат во процес на реформирање и отуѓеност од автохтоните одлики, и го сметаат како „*периферија на западно-европското јадро, негово економско и социјално слепо црево*“ (Тодорова, 60). Тоа е пред се поради историското минато на овој регион, почнувајќи од Отоманското Царство, Студената војна, па до ден денес, кога Балканот како целина културолошки но и стратешки е поделен.

Ако Средна Европа е замислена како регион која потекнува од Хабсбуршката империја, Југоисточната Европа, претежно се смета делот кој бил под „*закрилјата на Византија*“ (Тодорова, 208). Исто така овој регион е замислен и како дел надвор од Европа, поточно како дел од Источна Европа поради социо-комунистичкото минато, односно, неговата поврзаност со Русија и социјалистичкиот свет, во периодот после Втората светска војна.

Овие пред се, се мислења и тврдења на прозападни теоретичари, кои кога мислат на Европа, тргнуваат од западното христијанство, поконкретно латинското христијанство, и Европа ја гледат како синоним на напредокот, редот, развитокот, радикалните идеи, без да гледаат на Европа како географски ентитет.

Како и да е овој регион има важна улога во европската историографија, бидејќи го поврзува оксидентот со ориентот, поточно се смета како „*постојан медијатор помеѓу Азија и Европа, помеѓу застоеноста и напредокот, помеѓу зачувувањето на постоечката состојба и револуцијата...врска помеѓу Грците и Латините, помеѓу Истокот и Западот*“ (Тодорова, 119).

По падот на Советскиот сојуз, во 1989 година, порасна интересот за Балканот од големите сили на интересите. Особено во сферата на науката, студиите за овој регион од називот „евроазиски студии“, почнаа да спаѓаат во едно ново „*неутрално име: Југоисточна Европа*“.(Тодорова, 207). Балканскиот регион посебно стана важен и интересен, по престанокот на постоењето на поранештата СФРЈ, кога се отцепија неколку држави, и сите овие почнаа на големо да работат во нивното промовирање во светот како

нови ентитети од овој регион. Така да, граѓаните од овие нови држави се наоѓаа во дилема за нивните различни идентитети, поточно дали да се идентификуваат само како „Словенци или југословенски Словенци, Хрвати или југословенски Хрвати, Србин или југословенски Србин...“ (Тодорова, 219). Балканот стана посебно познат и актуелен како посебен ентитет, посебно после „југословенската трагедија“, којашто Запад веднаш ја генерализираше како балкански конфликт, балканска војна, балканска трагедија (Тодорова, 238).

Прифаќањето на Балканот, како дел на Европа, би била голема придобивка кон отворањето на самата Европа и признавањето на нејзините богати и разнородни корени. Бидејќи европската култура би се проширила и би се збогатила со одредени особини и би се избришал митот за селективното присвојување на одредени особини и поистоветувањето на европската култура со Западната Европа, поточно западната традиција. На ова повеќе се повикуваме бидејќи Балканот има елементи кои не се доволно одгледувани во Европа, како мултикултурализмот, и меѓурелигиозниот соживот. Со прифаќањето на Балканот, би требало да се прифатат и исламските традиции, кои моментално се лишени од историската стварност на Европа, а со прифаќањето на истите „ќе се краси дијадемата на европската односно западната толерантност во чинот на самокрунисувањето“. (Тодорова, 234).

Без оглед на се, што е пишувано и кажано, несомнен факт е дека Балканот е посебен културен регион, „*можеби подрегион во поширокиот медитерански простор*“ (Тодорова, 267). За постоењето на овој регион, најголеми заслуги (според некои тие заслуги се позитивни а според други негативни), им се припишуваат на османлиското империјално наследство (или, ако сакаме да одиме уште порано на византиското), но секако може да се каже дека Османлиското Царство, во текот на неколку века имаше клучна посредничка улога и дека, благодарение на ова владение дошол и до проширувањето на контактите, меѓусебните влијанија и културните размени на поширокото подрачје на Југоисточна Европа.

Во овој географски простор во голема мера се поклопуваат европското и балканското културно наследство. Античките, “Хеленски” филозофи кои се поставени во основите на современата Западна цивилизација, подеднакво и припаѓаат и на Балканскиот Полуостров, па од тука во овој дел Балканот не е само географска одредница која е дел од географска Европа, туку е и дел од европското културно наследство.

Како и да е, Балканскиот регион е неоделив дел на Европа, кој често послужил и како „средство“ за *„апсорбирање на мноштвото надворешни политички, идеолошки и културни фрустрации“* кои потекнуваат од другите региони, повремено од Истокот и Западот. Балканот послужил и како складиште за негативните карактеристики наспроти коишто е конструирана позитивната и самобендисаната слика на „Европеецот“ и на „Западот“, како *„алтер-его на Европа“ - како нејзина темна страна“* (Тодорова, 277). Поточно, прикажувајќи ги етноцентричните карактеристики на западно-европскиот идентитет.

Културата и културната политика на Република Македонија – извештај и обработка на добиените податоци од истражувањето

Како и се друго, и културата која се развива во Република Македонија спаѓа во миксот на голем број култури кои се огледуваат во Европа. Голем број од нив своето влијание го имаат распространето и во Македонија и Балканскиот регион. Логички може да кажеме дека, социо-културата во Македонија во себе ги има скоро сите елементи на балканските култури во пакет со сите елементите и карактеристики на овој поим било тоа да се позитивни или негативни.

Но, во текот на историскиот развој на македонското општество, е развиен еден силен систем на автентични вредности кои се карактеристични на овој регион. Како што вели професор Аслимовски

„македонското општество и култура, во традиционална смисла на зборот, развиле доста опсежни, подробни и ефикасни ненаучни, секојдневни, лаички начини и стратегии,... втемелени на хармоничната и “афирмативна” природа на општеството, културата и социо-културните вредности“ (Аслимовски, 2000: 129), но исто така и *„извесни својствени оптоварувања, полни со контрадикторности и спротивности, двојственост и непостојаност во однос на позитивното и негативното определување на вредностите“* (Вражиновски, 1997: 24 во, Герасимовски, 2010).

Тоа што го карактеризира овој дел од Европа е тоа што Македонија е во крстопатот каде се среќаваат и комуницираат а во исто време и се судираат голем број на култури и цивилизации. Во РМ се забележуваат елементи од речиси сите култури кои повеќе или помалку се развиле во Европа, почнувајќи од античката култура и цивилизација, па продолжувајќи со елементите од римскиот период, христијанството (источното христијанство), словенската култура, византиската доба, османлиското наследство, социокомунистичкото влијание, и сите модерни и постмодерни културни и општествени елементи.

Современото македонско општество и култура денес се гледа како *„обликуван своевиден производ од традиционалните, социјалистичките и современи текови (глобализацијата и постмодерноста, препознаени и како одделни вредносни ориентации)* (Петковска, 2009: 167-169) . Според некои истражувачи, современата македонска социо-културна стварност е сместана помеѓу *„транзицијата и глобализацијата, давајќи му мало значење на постмодерното, или едноставно, имплицитно препознавајќи го низ лицата на глобализацијата“* (Ѓуровска, 2007: 83-99). Други пак, во контекстот на дебатата за *„глобализацијата и локализацијата во глокализацииска рамка“*, сметаат дека Република Македонија е

„се уште во голема мерка заобиколена од глобализацијата (повеќе свесно и субјективно), а за сметка на тоа се манифестира повеќе локализацијата како “нов трибализам”, особено мислејќи на подемот на етничките, религиозните и политичките вредности како линии на сегментација во вредносниот систем наместо создавање кохерентен вредносен систем, во кој ризиците, заканите и загрозувањата се вброени во она што се нарекува “темна страна на глобализацијата (глокализацијата)” (Иванов, 2003: 81-96).

Трети и можеби најбројна група општествени теоретичари, македонската современа социо-културна стварност ја сместуваат

„повеќе во мултикултурната во услови на глобализација отколку во интеркултурната, а во рамките на мултикултурната во максималистичкиот мултикултурен модел, каде секој ги следи вредностите на својата социо-културна група, пред се етничката“ (Ацески, 2005: 181-188).

Она што сега се случува може да се опише најкратко како своевидна “социо-културна конфузија” (збунетост) (Герасимовски, 2010:253) од меѓусебните, еклектички и во голема мерка противречни вредносно-нормативни пластови од изминатите и сегашните социо-културни влијанија. Уште повеќе, ако се знае дека ваквите противречни и несовесни социо-културни влијанија ја создаваат општествената и културната конфузија во која денес се живее во Македонија.

Во врска со културата и културниот развој во Македонија, ќе ги користиме податоците кои сме ги стекнале во текот на извршувањето на интервјуата во врска со културата и развојот на културната политика во Македонија, каде главната цел беше да се завземат мислења од истакнати личности и културни работници, во врска со местото на културата, културниот развој и културната политика во Република Македонија.

Генерално, овој вид истражување спаѓа во доменот на теоретски истражувања, каде еден дел отпаѓа на емпириско истражување (теренска работа), со цел реализација на неформално слободно интервју, кое имаше за цел да ни дава конкретни податоци и сознанија во врска со културата, културната политика и припадноста на културата во Република Македонија.

На крајот на истражувањето добивме податоци според кои, македонската култура е европска култура со силни елементи од источните ориентални култури, како и фактот дека политиката има силни влијание врз културата и културниот развој во Македонија.

Во текот на ова истражување употребен е метод на интервјуто со отворени претходно подготвени прашања. Информациите се собрани од испитаниците (со поголемиот број од нив) преку директен контакт – непосреден дијалог, со некои од нив и преку интернет контактите односно преку програмите за интернет разговори (chat), бидејќи со истите не бил возможен директен контакт поради нивните објективни и субјективни причини. Примерокот за интервјуто беше намерен и избран според критериумот на компетентноста на испитаниците, нивната стручност и експертност во давањето одговори на вака суптилно поставен истражувачки проблем.

Резултатите од истражувањето ги разгледувавме и во однос на некои други значајни варијабли како образовната, старосната, половата, етничката и религиозната структура на

испитаниците, како и структурата според работниот статус. Со ваквото интервју, исто така, сметаме дека се обезбедува најадекватен начин да се добијат квалитетни емпириски податоци. Самиот предмет на истражувањето и карактерот на темата, ги определија и видот на интервјуто, бројот на прашањата, изборот на испитаниците, редослед на составување на прашањата како теми за разговор и опширноста на темите.

Темите за разговор од прашалникот за интервјуто, беа поделени на осум отворени прашања, каде беа интервјуирани вкупно 30 испитаници (иако беа предвидени минимум 40, што значи интервјуата се реализирани со 75% ефикасност).

Откако ги прибравме сите интервјуа, пристапивме кон средување и табеларно прикажување на резултатите од интервјуто, а потоа преминавме на анализа според контекстуалниот метод, што подразбира изработка на класификации и типологии на одговорите на прашањата според сличноста и смислата на одговорите во групи од одговори, во случајов, во групи од по два или повеќе одговори, потоа одвојувајќи ги најтипичните одговори за конкретното прашање. Истите се дадени во вид на табеларен приказ и графикони, заедно со табеларните и графички прикази на структурата на испитаниците на крајот на оваа студија (во додатокот - appendix).

Процес на собирање на информациите, е реализиран непосредно од страна на кандидатот за изработка на трудот. На сите испитаници им се претставени и поставени по осум прашања, на кои истите одговориле директно, без да им се даде одредено време за подготовка или слично. Исклучиво на испитаниците со кои интервјуата се реализирани по електронска линија, можно е испитаниците да имале повеќе време за мислење или консултирање за давањето на нивните одговори (само тројца од испитаниците барале претходно да им се прикаат прашањата па потоа да се сретнеме за да го вршиме интервјуто).

Прашањата биле претходно подготвени во консултација и дополнување со менторот на трудот, кои се обидовме да бидат јасни, директни и недвосмислени.

Поголем број на интервјуата со учесници во нашето истражување се реализирани на начин што претходно сме договориле состанок, каде што сме ги известиле за карактерот целта и намената на ова истражување. Истите биле известени дека времето за интервју ќе трае околу пола час. Исто така учесниците сме ги известиле дека интервјуата

се анонимни, поточно дека нема да се спомнуваат нивните имиња или лични податоци во процесот на обработката на податоците. Во текот на вршењето на интервјуата, максимално сме се придржувале во давање на коментари или презентирање на некаков личен став, во правец да не влијаеме во нивните мислење, а со цел да се зачува повеќе објективноста на одговорите.

Треба да се спомне дека со поголемиот број на интервјуирани лица, (кои навистина ги ценам, бидејќи навистина го знаат значењето на оваа работа, бидејќи голем број од нив поминале низ овој процес, па така и знаат што значи да се врши еден таков вид истражување) многу добро сме поминале. Ми беше лично задоволство со сите од нив да поминам прекрасно време, да се запознаам со нивната великодушност и нивниот широк дијапазон на знаење. За жал имаше и од оние со кои по 5-6 пати договоривме средба, која никогаш не се реализираше, поради нивните затворени кабинети, исклучени телефони и неповратени електронски пошти. Имаше и од тие, кои не се сметаа како компетентни да даваат одговори, откако се запознаа со прашањата. На сите им се заблагодарувам и без да ги спомнувам нивните имиња, барам извинување за одземеното време, и евентуалните непријатности на кои сум ги навел.

Собраните податоци се направени во временски интервали од почеток на октомври 2011 година до средината на декември истата година.

Ова истражување главно е основено на темата на културата во Република Македонија. Начинот и методот на истражување биле преку собирање на мислења идеи и информации од аспект на потеклото, односно местото на културата која се развива во Република Македонија, влијанието на политиката во културниот развој, опфаќањето на културите на етничките заедници кои живеат и делуваат во Македонија, културните вредности и така натаму.

Во ова истражување се опфатени вкупно 30 лица, од кои 19 се од машки пол, додека 11 се од женска полова припадност. Според возраста, 20% од вкупниот број на испитаници (т.е. шест) се на возраст од 21 до 30 години; 33% (осум) од испитаниците се на возраст од 31 до 40 години; 14 % (четири) од испитаниците се на возраст од 41 до 50 години; 27 % (осум) од испитаниците се на возраст од 51 до 60 години; и 7 % (двајца) од испитаниците се со возраст над 61 година. Според степенот на образование, поголемиот број на испитаниците се доктори на науки. Во вкупниот број на интервјуираните лица, 13

(тринаесет) од нив, т.е. 43% се доктори на науки, 8 (осум) или 43% се магистри и 9 (девет) или 30% се со високо образование. Додека според во оваа група се опфатени професионалци од сферата на социологијата, филологијата, економијата, историчари на уметноста, ориенталисти, политолози, теолози, новинари, правници, по еден етнолог, издавач и уметник.

Поголемиот број од испитаниците се универзитетски професори, и тоа дури 14 од нив (46,6%), петмина се членови или активисти во невладини организации (16,6%); тројца се државни службеници (10%); двајца се невработени лица (6,6%); и по еден од нив е: функционер, политичар, вработен во приватна фирма, новинар, научен соработник и дипломат.

Според изјаснувањето по национална припадност на интервјуираните лица, поголемиот број од нив се со македонска национална припадност, поточно 57% или прикажано на бројки 17; 27% или 8 од нив се Албанци, по еден од испитаниците спаѓаат во помалите етнички заедници кои живеат во Република Македонија и тоа по еден, Бошњак, Ром, Турчин, Србин и Еѓипјанин. Додека, според нивната верска припадност 56,6% (или 17) од интервјуираните се Христијани, 37% (или 11) се муслимани и 6,6% (2) од нив не се изјаснети во врска со одредена верска припадност.

Од позначајни сознанија до кои дојдовме за односот на културните и културната политика во Македонија, во овој извештај од истражувањето заслужува да се истакнат дел од нив кои се посебно значајни за прикажувањето на местото, влијанието и значењето на културата, културната политика и најзначајните културни вредности во Македонија. Истите ги даваме како сознанија за секое поединечно прашање (тема за разговор) од неформалните интервјуа, со таа напомена дека даваме кратко објаснување и коментар само за најтипичната група одговори за секое прашање од неформалните интервјуа и тоа со еден споредбен пристап на најтипичните групи одговори за конкретната тема.

1. Дали македонската култура е чисто европска култура или има и источно-медитерански елементи?

Во поглед на првото прашање, интервјуираните испитаници сметаат дека, македонската култура не е чисто европска култура, туку претставува мешавина на повеќе култури, пред се се забележуваат значајни елементи од источните ориентални култури и

елементи од медитеранските култури. Типичноста на овој одговор изнесува 12 или 40%. Друга група на одговори во врска со ова прво прашање, имаат блиско мислење во врска со првата група на одговори за првото прашање, но тие пред се мислат дека е Европска култура со источно ориентални елементи. На ваков начин одговориле 8 испитаници или 26,6%.

Според овие одговори се гледа дека културата која се развива во Македонија претставува еден вид на мешана култура со источни и западни елементи, но сепак спаѓа во семејството на европските култури.

2. Дали културниот развој во РМ се развива следствено со европските културни текови?

Во врска со ова прашање, интервјуираните испитаници се со мислење дека културниот развој генерално се развива според европските културни текови, и се повеќе ги следи тие текови, пред се во последните 10 години со почеток на процесите на интеграција, започнувањето на имплементирање на европските културните програми, и прилагодување на легислативата со легислатурата на ЕУ. Типичноста на овие одговори е исклучително висока со 13 одговори или 43,3%. Друго поизразено мислење во врска со ова прашање е тоа дека културниот развој до некаде ги следи европските културни текови (парцијално) т.е. не се развива целосно според европските текови. Заостанува посебно во културната инфраструктура и во промовирањето на културата надвор од државните граници, со типичност од 7 одговори или 23,3%.

Според овие одговори на ова прашање може да се заклучи дека културата во Република Македонија, генерално се развива според европските текови, и се повеќе ги следи, посебно со почетокот на процесот на интеграција, но заостанува во сферата на инфраструктурата и промовирањето на културата надвор од границата на државата.

3. Како го гледате културниот развој во РМ?

На третото прашање, интервјуираните испитаници одговориле дека културата во РМ се развива под тотална централизирана формула. Под силен идеолошки развој и на бинационална основа, бидејќи се дели политички според процентуална форма, помеѓу

коалиционите партнери на власта. Типичноста на овој одговор е 12 одговори или 40%. Но исто така во врска со истото прашање, одреден број на испитаници мислат дека културата во РМ се развива без некој препознатлив правец, туку се развива хаотично и акцидентално. Вака мислат 8 испитаници или 26,6% од вкупниот број на испитаници.

Според поголемиот број на испитаници, може да се дојде до некој заклучок дека, на културата во РМ и недостасува децентрализација, за повеќе до израз да дојдат повеќе локални култури во РМ, исто така да се излезе од процентуалната форма на поделба на културите по партиска, идеолошка или национален клуч.

4. Како се развива културната политика во РМ? Има некакви програми? Ако да, кои се тие? Што недостасува, што би промениле?...

Ова прашање е анализирано во два дела. Во првиот дел на прашањето, дали познавате некоја културна програма во РМ, дури 22 испитаници или 73,3% се изјасниле дека не познаваат некоја конкретна културна програма. Додека на вториот дел, на прашањето, за тоа што недостасува во културната програма, поточно што би промениле, 15 од испитаниците или 50% се изјасниле дека кај македонската култура недостасува транспарентност, професионалност, независност и децентрализација .

Според добиените одговори се гледа како се развива културната политика во РМ. Првиот дел од прашањето само што ги потврдува одговорите од вториот дел од прашањето. Што значи дека нема транспарентност, културата се развива под еден круг на мал број луѓе кои главно се партиски лица, а за жал не се професионалци кои се истакнати како културни дејци. Исто така се забележува силна централизација на културата.

5. Дали културниот развој се движи во согласност со општествените предиспозиции на РМ, или истиот се однесува според интересите на одредена политичка група?

На поставеното прашање, испитаниците се произнеле во смисла на тоа дека културата во РМ не се развива според општествените предиспозиции, т.е. нема континуиран развој, се развива според интересите на владеачките партии. Вака се изјасниле 16 испитаници или 55.3% од испитаниците.

Според ова јасно се гледа дека културата во РМ се развива без некоја конкретна стратегија и јасно определени цели кои сакаме да ги постигнеме. Таа се развива главно според интересите на партиите кои се на власт.

6. *Македонија е мултиетничка и мултиконфесионална држава. Дали, културата која се поддржува од страна Владата на РМ, пропорционално ги застапува културните на помалите етнички и религиски групи?*

Кај ова прашање имавме поднакво поделени мислења помеѓу испитаниците, во врска со конкретното прашање. Едни мислат дека подршката на културата не треба да се дели по пропорционална основа, преку подршката на културните проекти и програми по национална основа на припадниците на етничките заедници во РМ. Културата не се дели по бројки, туку треба да се работи за поголема културна интеграција. Сите за сите да произведуваат, вака мислат 8 испитаници или 26,6% од испитаниците. Исто толку испитаници мислат дека власта произведува едно национална и едно религиска култура. Пројектот „Скопје 2014“ е еклатантен пример. Испитаниците од втората група мислат дека буџетските средства наменети за културата треба пропорционално да се делат помеѓу етничките заедници за културна продукција.

Кај ова прашање, се забележува поделено мислење помеѓу испитаниците. Тука пред се се тргнува од национална основа. Испитаниците од македонска припадност сметаат дека културата не треба да се дели по проценти, туку да се има еден натпревар помеѓу културите и на преден план да биде квалитетот, додека поголемиот број на испитаници од албанска националност сметаат дека власта шири и поддржува едно национална и едно религиска култура, без да ги зема во предвид културите на другите етнички и верски заедници. Поделбата по пропорционална основа ја гледаат како механизам за надминување на овој проблем.

7. *Кои културни вредности на РМ би можеле да ги истакнете како вредности кои се најреално го отсликуваат македонското општество?*

Кај ова прашање се забележува некоја конфузија во врска со познавањето на културните вредности во Македонија, што јасно ни дава до знаење дека современото македонско општество нема искристализирано некои јасни широко познати вредности. На ова прашање на испитаниците им беше дозволено слободно да кажат оние вредности кои ги познаваат. Кај шестмина од нив, толеранцијата е позната како културна вредноста (од кои четворица мислат дека тоа е меѓурелигиската толеранција), 5-мина или 16% се изјасниле за книжевноста, тројца за театарот, разумот и музиката; по двајца мислат дека меѓуетничката хармонија, интеркултурната комуникација, меѓусебното почитување, гостопримството, познавањето на странските јазици и архитектонските градби се културни вредности; додека по еднаш се спомнати „познавањето на границата на лудоста“, евроатлатските аспирации, носијата, традиционализмот, добрите обичаи, соживотот и „барокот во 21 век“.

8. Во остварувањето на културната политика, РМ дали треба да ги следи законите на ЕУ, или да делуваме локално?

На последното прашање, поголемиот број на испитаниците сметаат дека културната политика на РМ треба да се развива следствено со законите на ЕУ. Вака мислат 22 испитаници или 73,3% од испитаниците, додека само четворица или 13,3% мислат дека културата треба да се развива независно од европските закони, т.е. според потребите на граѓаните на РМ.

Од ова прашање јасно се гледаат евроинтеграциските аспирации на испитаниците, кои на голем број мислат дека културата треба да ги следи европските културни текови, што значи дека се за еден глобален евроски културен развој.

Заклучоци од извршенот истражување:

- Од извршеното истражување може да се дојде до заклучок дека културата која се одгледува и развива во Македонија припаѓа на семејството на европски култури но со силни елементи на источните и медитеранските култури;
- Почетокот на интегративните процеси придонел позитивно во развојот на културата во РМ следствено со европските текови;

- Треба поголема посветеност на културните институции и установи во следење и користење на европските културни програми;
- Законодавството на РМ е прилагодено и хармонизирано во согласност со европското законодавство;
- Македонија не инвестира доволно во културната инфраструктура, која се смета како најголема заостанатост во следењето на културните европски текови;
- Република Македонија не и посветува доволно внимание на промовирање на културата надвор од државните граници;
- Република Македонија недоволно увезува квалитетни културни европски вредности. Во правец на увозот, во поголемиот број на случаи се копираат некои културни програми и проекти без да се мисли на харминизирањето и нивното прилагодување за нашите услови;
- Република Македонија, повеќе увезува отколку што произведува културни вредности;
- Културата во РМ се развива во строга централизирана форма;
- Културата во РМ треба ургентно да се децентрализира до ниво до кое ќе се направи рамнотежа помеѓу државната и локалната култура;
- Културата во РМ не ја отсликува реалната слика на македонското општество туку се развива под бинационална, идеолошка и политичка основа;
- Културата во РМ нема некој континуиран развој туку се развива според интересита на владеачките партии;
- Културата во РМ нема некој континуиран развој и јасно определени цели. Често пати таа се развива хаотично и аксидентално;
- Културата во РМ пати од голема доза на нетранспарентност и недоволно вклучување на експерти и истакнати културни дејци;
- Во Македонија имаме производство на квантитативни културни вредности, без да се мисли на квалитет;
- Во Македонија, недостасува јавна дебата и стручно мислење за значајни културни проекти;
- Во РМ има дезинтегрирана културна политика;
- Културата која се развива во РМ не ги претставува сите граѓани кои живеат во РМ;

- Развојот на културната политика во РМ се гледа во целосни спротивни агли од страна на двете најголемите етнички групи во РМ;
- За подршката на помалите етнички заедници во РМ не одлучуваат релевантни културни фактори или индикатори, туку нивните политички партии;
- Во РМ има недоволно јасни и искристализирани културни вредности;
- Толеранцијата (пред се верската толеранција) и книжевноста се познати како главни културни и општествени вредности во РМ;
- Културата во РМ треба да се развива според европските културни текови;
- Во своите проевропски културни ориентации, РМ не треба да ги остава настрана автохтоните културни вредности и елементи.

ЗАКЛУЧОК

Создавањето на заедничкиот европски идентитет е една од главните цели на културниот и цивилизацискиот развој на Европа. Во текот на обработката на темата видовме дека во неколку наврати Европејците освен заедничкото минато, делат и заеднички вредности со кои се истакнуваат како заедница на овој континент. Освен тоа, понатамошниот процес на интеграција директно зависи од развојот на европскиот идентитет.

Еден од главите методи за формирање на европскиот идентитет е формулата “Unity in diversity” (Соединети во различностите), како една значајна програма преку која е опишан начинот, поточно процесот на формирање на европскиот идентитет. Преку ова програма на ЕУ, се потврдуваат ставовите на институциите на ЕУ дека целта на Унијата не е асимилирањето или монокултурализмот, како што во најголем број на случаи е прикажано од страна на разлините евроскептични кругови (кои потврдуваат дека ЕУ ги уништува културите на помалите народи и тн.). Со оваа програма европските граѓани се прифатени такви како што се, различни, со различни и многубројни енички, социјални, културни и религиозни карактеристики, и дека единствената цел е тие да се зближат и да му се придружат на европскиот проект без да имаат потреба да се променат од аспект на нивните идентитетски карактеристики.

Овој чекор ја претставува Европа како ентитет кој промовира мултикултурализам или еден сплет на повеќе култури, кој може да се прикаже како мозаик кој нуди место за секој кој што сака да се види себеси и да се смета како есенцијален дел на ова заедничка целина. Со ова, Европа се прикажува како еден универзум на културите. Со различни и богати култури кои делуваат и се развиваат една покрај друга но и се каратекризираат со есенцијални разлики. Мислам дека еден ваков начин на претставување на Европа е адекватен ако ја имаме предвид реалната состојба која владее на стариот континент. Поради тоа што Европа не е како Америка или Азија каде една иста идеја се одгледува и функционира, на пример во Калифорнија и во Флорида (кои се меѓусебно се оддалечени со илјадници километри), а во Европа внатре една држава или еден регион на одредена држава се забележуваат огромни културни разлики. Како примери може да ги наведеме разликите во неколку европски држави: Франција како да нема допирни точки помеѓу

културите кои постојат во провинцијата Бретања и провинцијата Прованс, или Италија која културолошки, економски и реално е поделена на Паданија и Тоскана, или Белгија поделена во фламанскиот и валонскиот дел, и така натаму.

Ова е идеалниот концепт, за кој верувам дека никој нема да се воздржи да го прифати. Но, реализирањето или оживувањето на ова платформа во реалноста е нешто сосема друго. Во реалноста, работите не одат во вистинскиот правец. Една од најголемите пречки е фактот дека Европа и покрај повиците за обединување и понудените простории за сите народи и други европски општествени групи, непречено врши исклучување на еден голем дел на континентот. Освен тоа, поставените европски стандарди во поголемиот број на случаи се нелогични и ги стават во неповолна позиција заедниците кои се наоѓаат надвор од политичките граници на Европа, но кои имаат аспирација да и се придружат на ЕУ.

Предодредените правила подигнати на ниво на стандарди треба да се извршат многу стриктно за потоа да почнат преговори за да се добие статусот на земја кандидат за ЕУ. Но и ова не е некоја гаранција дека може да се добие статусот на полноправна членка, бидејќи по оваа етапа доаѓаат до израз голем број на политички игри од страна на државите и други интересни групи, кои одвреме навреме прават и некоректни уценувања. Овие земји кои аспирааат да и се придружат на ЕУ се задолжени да се реформираат се додека не се променат целосно. Се бараат стандарди кои доколку би се анализирале детално нема да бидат исполнети ниту од самите држави основачи на европските заедници. Како пример ги имаме неколку држави со статус на земја кандидат, или земји кои се во фаза на добивање на таков статус, кои не треба да имат ниту една „црна точка“ во нивните секојдневни процеси на развој за да добијат позитивен извештај од институциите на ЕУ. Во спротивно имаме голем број на земји членки на ЕУ, кои на флагрантен и бескрупулозен начин ги кршат елементарните човекови слободи и права а и во редица категории се многу помалку коректни од земјите аспиранти. Ова особено се случува со Балканските земји кои безрезервно се ориентирани кон Европа и Запад, но Европа како да води една политика на ескепсиментална фаза со сите овие земји за да го тестира својот капацитет но и границите до каде може да оди со процесот на наметнување и феноменот на „морковот и стапот“.

Друг фактор кој во голема мера ја попречува интеграцијата и идентитетското зближување на Европа е феноменот на национализмот. Овој феномен го попречува движењето кон едно повисоко ниво на интеграци и поголемо зближување на европските народи под еден заеднички покрив.

Сведоци сме на последната финансиска криза која го зафати скоро целиот свет, но посебно некои европски држави. Во овие случаи се забележа колку се великодушни и солидарни европските држави помеѓу себе. Тие се затворија во себе и непречено се обвинија меѓусебно дека некои од членките на ЕУ и штетат на економијата и животниот стандард во нивните земји. Оваа ситуација стави на виделина јасни сигнали за да може да се отсликување на реалната ситуација во која се наоѓа Европа. Но, кризата исто така покажа и колку е јака врската помеѓу европските народи, односно нивната солидарност кога се работи за отпорот кон нарушувањето на некои од клучните принципи на функционирањето на ЕУ.

Во процесот на интеграција, Европа неколку пати се повикувала на заедничката историја за што сметам дека претставуваше погрешен чекор кој за момент, или за одреден краток период, може да биде успешна карта, но на долгорочен аспект дава негативни резултати. Ова го потврдувам со фактот дека Европа односно европското историско битие се развило на еден парадоксален начин, без некоја постојаност на еден извор или континуирани историски елементи. Европа, едно време се повикуваше на нејзината античност, па потоа на традицијата од римското царство, германската култура, христијанството и тн, но не задржа ниту еден елемент за да се развие една идеја и метода со цел да добие сопствен идентитет. Во сите свои историски моменти Европа не е олицетворена со еден единствен принцип и начело. Затоа во Европа секогаш му се дава предност на самостојниот развој над битието, движењето над стабилноста, на откритија на нејзината различност. Секое движење кај неа ја одбива другоста, но во исто време и ја прифаќа во себе. Ниедно движење не се покажа како способно Европа целосно да се наметне како таква, со повеќекратно потекло. Таа знаеше да ги прифаќа промените, да ги посвојува, да ги раководи и за едно одредено време да ги стабилизира. Во ова патешествие Европа никогаш немала „духовен мир“ или одмор, или како што вели Цаит немала „живот без историја“. Европа се стреми да гради еден нов идентитет преку негирање на самата

себе, со цел да ги извади во виделина неколкуте вредности кои прават да се заборава нејзиното болно минато како инквизицијата, реконквистата, фашизмот и тн...

Во сите овие делувања Европа сака да гради една надисториска култура и цивилизација која многу малку (читај: воопшто) не се базира врз поранешното историското наследство. Заради тоа културната политика на ЕУ сеуште не го презела своето заслужено место. Бидејќи културните промени не можат да се случуваат за еден момент. Тоа е поврзано со традицијата, историјата и обичаите на народите кои длабоко се вкоренети во нивните спомени и нивната културна свест.

Поаѓајќи од историските познанија, Европа никогаш не била обединета како таква. Секогаш обединувањето доаѓало како резултат на еден надворешен фактор, поточно преку нејзиното соочување со другите, прво со Маврите во Шпанија, потоа со Османлиите, а потоа во времето на крстоносните војни, колонијалната експанзија во XIX век и тн. Во такви случаи се намалија разликите помеѓу европските народи. Белиот, западниот човек дошол до израз против се друго што не е тој. Ова ни дава до знаење дека Европјаните се обединети само во случај кога требаат да се соочат со некој или нешто трето. Тоа исто така ја извлекува мудроста на европската цивилизација која никогаш не ги обединила срцата на европјаните, туку е фокусирана само кон себе, преку развојот на своите можности, односно оние на западната цивилизација.

Во денешни денови Европа за прв пат се стреми да изгради еден свој идентитет соочувајќи се со своите проблеми односно со самата себе. Проблемот на интеграција и проблемот на заедниците кои ги носи во себе се еден реален предизвик за самата Европа, која денеска за прв пат се соочува со падот на природниот демографски раст, но и проблемот на интеграцијата на неевропските малцинства внатре во нејзиното општествено и културно ткиво. Поконкретно, се работи за последиците од факторот на миграцијата или за втората и третата генерација на лица кои се дојдени во Европа преку процесот на миграцијата или колонизацијата, а потоа и со другиот бран на миграцијата кој ја „окупираше“ Европа по падот на големите федерални држави како СССР и СФРЈ каде голем број на емигранти тргна кон европските земји за подобар економски и социјален живот. Расните и религиските проблеми се еден реален проблем кој Европа треба да го реши. Ние денеска гледаме дека еден голем број на Европејци, родени во Европа и државјани на европските држави, се борат да го докажат својот европски идентитет. И

покрај тоа што *de jure* и *de facto* тие се Европејци, не им се овозможува така да се жувствуваат поради тоа што сеуште не може да се прифати реалноста како Европејци да биде прифатени и оние кои не се припадници на белата раса.. Истото се случува и со нехристијанските малцинства, а особено со муслиманските каде во име на секуларизацијата, а почесто и во име на борбата против тероризмот, овие религиски малцинства се чувствуваат дискриминирани и се ставени во категоријата на граѓани од втор ред, соочени со реални проблеми во вработувањето, образованието, но и во одгледувањето на нивните културни вредности и вклучувањето во културниот живот во местата каде што живеат. Овие проблеми посебно почнаа да растат по почетокот на глобалната војна против тероризмот, која се зголеми по нападите од 11 септември во Њујорк, а тогаш се зголеми и диференцирањето по религиска и расна основа.

Европа во своето патешествие кон културна унификација или културен идентитет се соочува и со проблеми од политички аспект, иако се смета дека во овој поглед ЕУ стои подобро. Европа од политички аспект се претвара во роб на неколку свои принципи кои и оневозможуваат поконкретно да делува. Исто и тука доаѓа во израз принципот на субсидијарност но и зачувувањето на позицијата на лидерите на земјите членки кои во споредба со политичките фигури кои ја претставуваат ЕУ се далеку по познати и со поголема моќ. Денес многу по популарни се Меркел и Саркози отколку Кетрин Ештон и Херман Ван Рампуј (претседател на Советот на Европа). Тука се забележува еден вид некоректност на најизразено проевропските лидери на европските држави. Исто така и недостатокот на еден силен евроцентризам во рамките на европските држави. Еден голем дел на европските земји се проамерикански поставени и се под директно влијание на надворешната политика на САД.

Што се однесува на политичкиот аспект Европа страда и од недостиг на јасна визија за нејзината иднина. Проектот на ЕУ сеуште се гледа како еден недоволно јасен проект и со истакнат демократски дефицит. Колизацијата помеѓу земјите членки и институциите на ЕУ не е доволно објаснета и разјаснета. Како решавање на овој проблем и создавање на една посилна европска политика но и за едно поголемо зближување на европските народи и нации треба една поголема централизација на односот ЕУ-држави членки. За да се достигне овој концепт треба државите членки да се олеснат од неколку надлежности посебно во надворешната политика, за да тие надлежности де се делегираат

кон институциите на ЕУ, а исто така и да се избераат појаки и поистакнати личности во раководните функции на ЕУ, а не анонимни фигури за европската јавност кои допрва треба да се истакнат и да се прераснат во вистински лидери.

Што се однесува до културата и културната политика на Европа, во овој аспект, како што кажавме во елаборирањето на темата, тука има еден големо заостанување. И во аспект на посветеноста, културата многу малку била во центарот на вниманието на Европските заедници а исто така и сега на ЕУ. Но, и покрај запоставеноста, во последно време посебно со програмите Култура 2003 и Култура 2007 се гледа дека овој проблем со голем интензитет е во авансирање, што доведе до создавање на една добра поставена платформа на ЕУ во сферата на културата.

За ова се изработени програми со детални проекти кои се имплементираат на територијата на Европа (иако не сите програми се достапни и за земјите надвор од ЕУ). И покрај оваа распространетост културата не е доволно популаризирана. Според неколку истражувања, голем дел од населението (посебно оној дел од населението со пониска образовна стапка и лица кои живеат во рурални средини), не се многу запознаени со политиките и културните програми на ЕУ.

Во овој случај, културата промовирана од ЕУ треба да биде достапна до сите категории на граѓаните, бидејќи според резултатите прикажани од истражувањата и статистиките на Евростат, културните програми реализирани од ЕУ имаат нагласено елитистички контекст.

Една од јаките точки на културната политика која води кон зајакнување на европскиот идентитет се придонесите во сферата на образованието. Конкретно, неколку програми на размена на студенти и програми за поддршка на образованието надвор од матичната земја. За овој случај славниот италијански писател Умберто Еко вели дека токму овие програми ќе бидат родоначалници на европскиот идентитет. Тој го наведува примерот на еден италијански студент кој студира во Брисел и се запознава со една Холанѓанка и со нејзе се решаваат да имаат заеднички живот и да создадат заедничко семејство. Токму нивните наследници ќе бидат вистинските Европејци.

Ова е само една точка од културната политика на ЕУ, што со текот на времето се очекува да го зема заслуженото место во генералните интеграциски процеси на

Европската унија. Во создавањето на европскиот идентитет голем придонес може да дадат и регионите т.е. регионалните идентитет. Во Европа постојат илјадници региони поврзани или кои постојат како такви, било тие да се поврзани според географската блискост, историските елементи, културните врски и слично. Тука се спомнати неколку региони кои се географски поврзани но и во себе содржат повеќе други елементи.

Таков е случајот со регионот на „Митлевропа“, што е еден од регионите кој не е доволно познат за нас, но претставува еден од регионите кој најмногу ја отсликува Европа, бидејќи во основа ја има културата и културниот развој. Исто така поради фактот дека овој регион го поврзува културата и заедничките културни карактеристики, но и поради фактот што тој во еден долг историски период живеел под заеднични систем, т.е. Хабсбуршката монархија. Во овој регион е доста дискутабилна позицијата на Германија, која исто така спаѓа и во семејството на европските западни држави, но во ова последното семејство се наоѓа заради економските и цивилизациските особини, додека културолошки Германија е дел и срце на „Митлевропа“.

Исто така и регионот на Западна Европа е значаен дел на Европа, главно на ова денешна Европа која својата политика ја развива од Брисел и е многу блиска со службената политика на ЕУ. Во овој регион спаѓаат силните економски земји кои нивното политичко и културно влијание го шират и во другите европски делови, како резултат на економската и демографската моќност.

Источна Европа е дел од овој труд, како регион кој до некаде е исклучен и чувството на европејството, но станува збор за еден регион со јак капацитет и постојана тенденција за зближување кон Европа.

Посебен акцент заслужува и балканскиот регион, кој е прикажано како посебно европско единство, но со голем прашалник за нејзиното битие како европски дел. Често пати сметан како граница помеѓу Истокот и Западот, а често и како замислен европски регион кој ја симболизира темната европска страна. Овој регион освен минатото со кое е доста блиску до Европа во себе опфаќа и разновидност и посебни културни вредности, со голем број на етнички, религиски и културни карактеристики.

Сите овие региони во себе опфаќаат голем број на заеднички елементи кои ги соединуваат но и им дават заеднички идентитет. Во овој аспект и европската политика на регионите ја фаворизира регионалната поврзаност кој овозможува зближување на

регионалните идентитети и придонеува за формирањето на еден заеднички европски идентитет.

Во целиот овој европски сплет постои и нашата држава Република Македонија, како една релативно млада држава во Европа, но со долго и богато културно и историско наследство. Држава која макотрпно се бори за да и се приклучи на европската целина. Со посебни проблеми и карактеристики, Македонија, до пред неколку години беше промовирана како оаза на мирот, но недоволно доброто менаџирање на меѓуетничките проблеми доведе до губење на овој епитет, а најлошото е губењето на довербата помеѓу граѓаните на ова држава. Целата ова ситуација придонесе развојот на нашата држава да биде недоволно стабилен, а посебни проблеми се забележуваат во развојот на културата и културната политика.

Културата во Македонија се развива без некои јасни програми и платформи, без некое јасно усогласување, со паралелен развој што не води никаде.

Во Македонија, како и се друго и културата е крајно политизирана, почнувајќи од некоја статија во весник па се до големите културни настани и дела. Во овој културен хаос, нема ни координација помеѓу централизираната и децентрализираната култура. Се создаваат културни продукти без консултација на компетентните лица од сферата на културата и тн.

Во врска со ова тема е реализирано едно истражување со неколку истакнати лица од сфера на културата, каде се извлечени заклучоците кои ги претставивме погоре.

Но што се однесува до Македонија, не треба да се гледа се црно во процесот на интеграцијата кон ЕУ, пред се во реформите во правно-политичкиот и економскиот систем каде се прифатени сите препораки и европски стандарди кои се хармонизирани во нашиот државен систем. Но за жал балканскиот синдром се почесто доаѓа до израз, нашата држава и понатаму е заложник на соседните инаети кои го блокираат процесот на интеграција во евро-атланските структури.

Apendix

Нашиот труд ја анализира „културата и идентитетот“ поточно влијанието на културната политика во создавањето на културниот идентитет. Во делот за истражувањето на проблемот на културата во Македонија се вршени интервјуа со избрани личности и културни работници од Македонија.

Ова истражување главно е основено на темата на културата во Република Македонија. Начинот и методот на истражување е преку собирање на мислења идеи и информации од аспект на потеклото, односно местото на културата која се развива во Република Македонија, влијанието на политиката во културниот развој, опфаќањето на културите на етничките заедници кои живеат и делуваат во Македонија, културните вредности и така натаму.

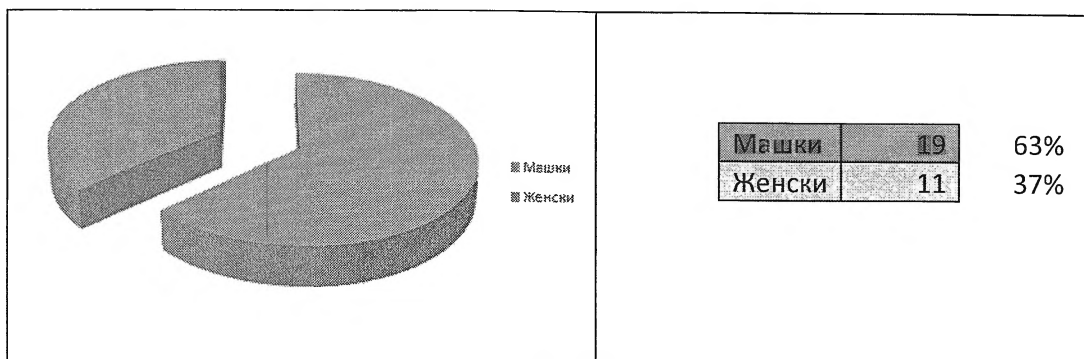
Интервјуираните личности се анализирани врз основа на категориите: возраст, пол, образование, национална припадност, верска припадност и професија.

Во текот на ова истражување е употребен методот на интервјуто со отворени претходно подготвени прашања и информациите се собрани од испитаниците (со поголемиот број од нив) преку директен контакт – непосреден дијалог, со некои од нив и преку интернет контактите односно преку програмите за интернет разговори (chat), бидејќи со истите не бил возможен директен контакт поради нивните објективни и субјективни причини.

Учесниците во интервју и нивните особини

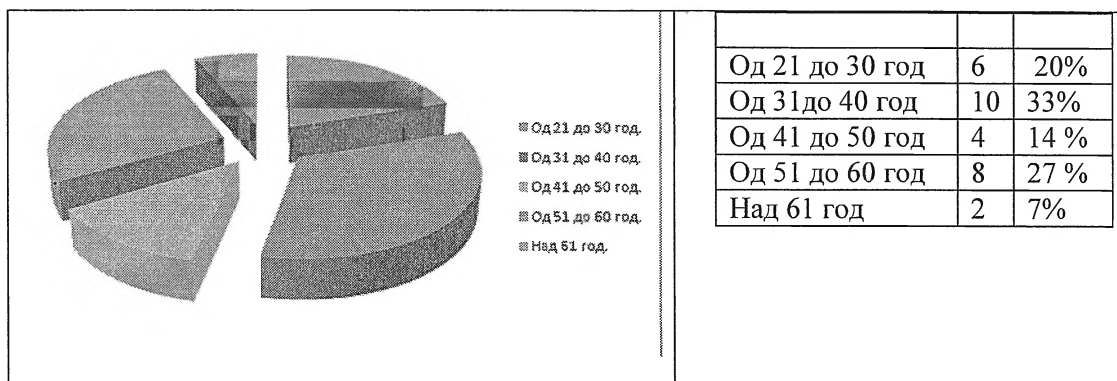
Собраните податоци се направени во временски интервали од почеток на октомври 2011 година до средината на декември истата година. Што се однесува на интервјуираните лица кои биле дел од истражувањето, нивните карактеристики и особини ќе ги прикажеме во графиконите кои следат подолу.

Графикон 1: Анализа на испитаниците според полова припадност

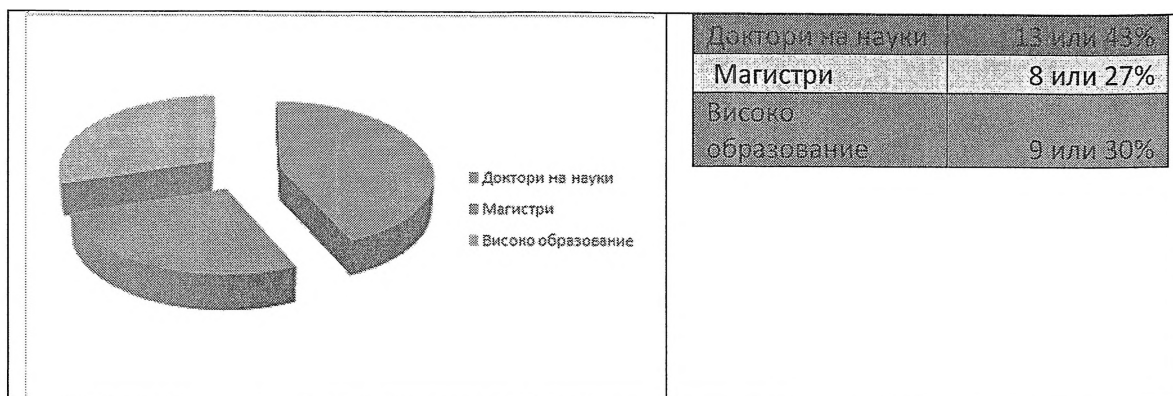
Според графиконот 1 се гледа дека во истражувањето биле опфатени вкупно 30 лица. Од кои 19 или 63% од вкупниот број биле машки, додека 11 односно 37% биле приадници на понежниот пол.

Графикон 2: Анализа на испитаниците според нивната возраст

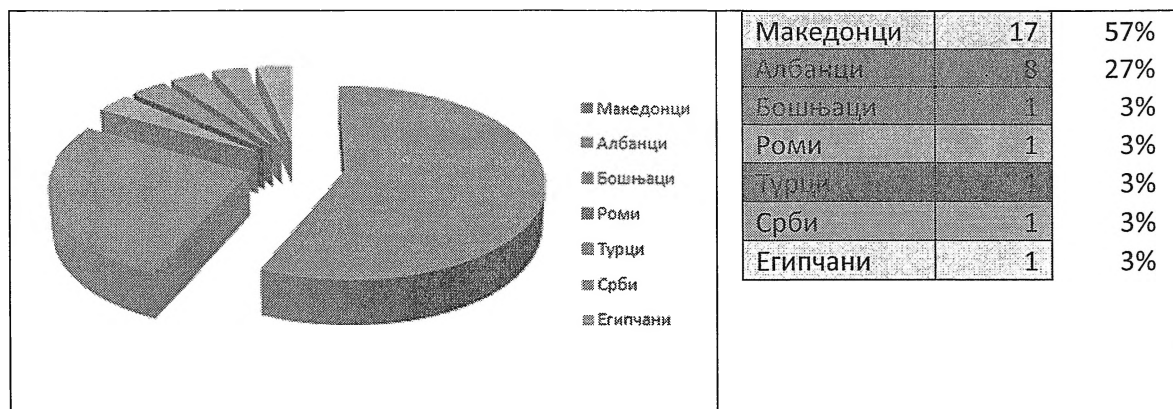
Како што се гледа од графиконот 2, според возраста испитаниците се поделени на пет категории и тоа: со 20% од вкупниот број на испитаници (т.е. шест) се на возраст од 21 до 30 години; 33% (осум) од испитаниците се на возраст од 31 до 40 години; 14% (четири) од испитаниците се на возраст од 41 до 50 години; 27% (осум) од испитаниците се на возраст од 51 до 60 години; и 7% (двајца) од испитаниците се со возраст над 61 година.

Графикон 3: Анализа на испитаниците според на образование

Поголемиот број на испитаниците се доктори на науки. Во вкупниот број на интервјуираните лица, 13 (тринаесет) од нив, т.е. 43% се доктори на науки, 8 (осум) или 27% се магистри и 9 (девет) или 30% се со високо образование.

Графикон 4. Анализа на испитаниците според националната припадност

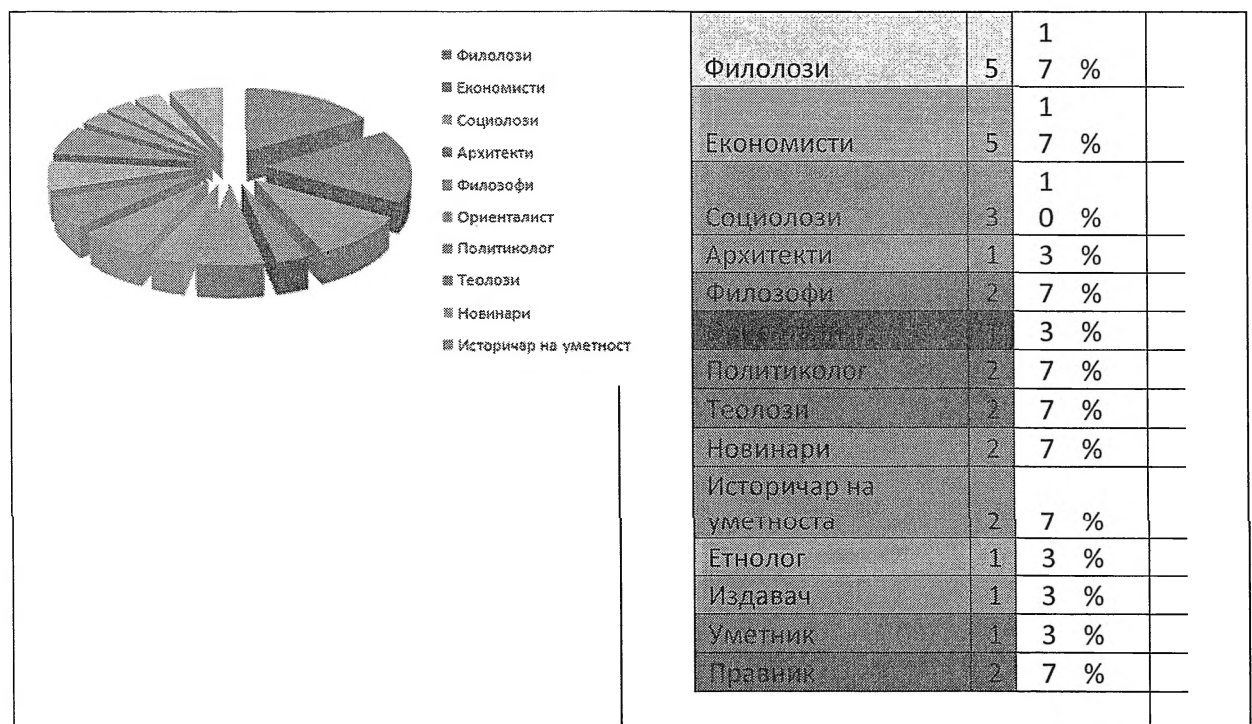
Што се однесува до националната припадност на интервјуираните лица, поголемиот број од нив се со македонска национална припадност, поточно 57% или прикажано на бројки 17; 27% или 8 од нив се Албанци, по еден од испитаниците спаѓаат во помалите етнички заедници кои живеат во Република Македонија и тоа по еден, Бошњак, Ром, Турчин, Србин и Египјанин.

Графикон 5: Изразување според верската припадност

Во графиконот 5 е прикажана структурата на интервјуираните лица според нивната верска припадност. Според ова категорија 56,6% (или 17) се Христијани, 37 % (или 11) се муслимани и 6,6% (2) од нив не се изјаснети што се однесува на нивната верска припадност.

Графикон 6: Анализа на интервјуираните лица по вид на образование

Што се однесува до видот на образование на испитаниците, сме се обиделе да опфатиме лица со што повеќе сфери. Како што се гледа од графиконот и табелата погоре, 5 се филолози (17% од вкупниот број на испитаници); петмина се економисти (17%); тројца се социолози (10%); еден архитект (3%); двајца филозофи (7%); еден

ориенталист (3%), двајца политолози (7%); двајца теолози (7%); двајца новинари (7%); по еден етнолог, издавач, уметник, и двајца правници.

Графикон 6: Анализа на испитаниците според професијата

Во графиконот 6 испитаниците се прикажани според нивната професија. Поголемиот број од нив се универзитетски професори, и тоа дури 14 од нив (46,6%), петмина се членови или активисти во невладини организации (16,6%); тројца се државни службеници (10%); двајца се невработени лица (6,6%); и по еден од нив е: функционер, политичар, вработен во приватна фирма, новинар, научен соработник и дипломат.

Табеларен приказ на резултатите на извршените интервјуа, по прашања, и најтипични одговори

Тема за разговор	Класификација на одговорите по групи	Бр. на одговори	Учество %	Најтипични одговори	Број на одговори	Учество %

1. Дали македонската култура е чисто европска култура или има и источно-медитерански елементи?	Македонската култура не е чисто европска култура, туку претставува мешавина на повеќе култури, пред се забележуваат значајни елементи од источните ориентални култури и елементи од медитеранските култури	12	40 %	Македонската култура не е чисто европска култура, туку претставува мешавина на повеќе култури, пред се забележуваат значајни елементи од источните ориентални култури и елементи од медитеранските култури	12	40 %	
	Не постојат чисти култури во светот, сите култури се со мешани елементи, така да и културата во Македонија е таква	5	16,6%				
	Македонската спаѓа во групата на европски култури но со мешани источни елементи	8	26,6%				
	Македонската култура не е чиста но, претставува уникатна култура, која е модел сам по себе.	3	10 %				
	Македонската култура е чиста европска култура	1	3,3 %				
	Македонската култура не е европска култура	1	3,3 %				
2.							

Дали културниот развој во РМ се развива следствено со европските културни текови?	Генерално се развива според европските културни текови, и се повеќе ги следи тие текови, пред се во последните 10 години со почеток на процесите на интеграција, започнувањето на имплементирање на европските културните програми, и прилагодување на легислативата со легислатурата на ЕУ.	13	43,3%	Генерално се развива според европските културни текови, и се повеќе ги следи тие текови, пред се во последните 10 години со почеток на процесите на интеграција, започнувањето на имплементирање на европските културните програми, и прилагодување на легислативата со легислатурата на ЕУ.	13	43,3%
	Донекаде се следат европските културни текови-парциално т.е. не се развива целосно според европските текови. Заостанува посебно во културната инфраструктура и во промовирањето на културата надвор од државните граници	7	23,3%			
	Многу малку се следи и се практикува европската култура. Се што се прави, се прави на слепо, со копирање на програми и културни акции, повеќе се импортира „културен отпад“ отколку што културни вредности.	5	16,6%			
	Македонската култура оди во спротивен правец со европските културни текови	4	13,3%			

	Не е определена во кој правец да се движи		3,3 %			
3. Како го гледате културниот развој во РМ?	Културата во РМ се развива под тотална централизирана формула. Под силен идеолошки развој и на бинационална основа, бидејќи се дели политички според процентуална форма, помеѓу коалиционите партнери на власта.	12	40 %	Културата во РМ се развива под тотална централизирана формула. Под силен идеолошки развој и на бинационална основа, бидејќи се дели политички според процентуална форма, помеѓу коалиционите партнери на власта.	12	40 %
	Нема некој познат правец на развивање. Се развива хаотично и акцидентално	8	26,6 %			
	Културата во Македонија се врши преку присвојување на космополитските културни вредности, и претварајќи ги истите како национални	6	20 %			
	Освртување целосно кон глобалните културни вредности, а запоставување на автохтоните вредности	3	10 %			
	Во Македонија, се има само културен развој не.	1	3,3 %			
4. Како се развива културната политика во РМ? Има некакви	А) Не познава некоја културна програма	22	73,3 %	Не познава некоја културна програма	22	73,3 %
	Познават некоја културна програма	8	26,6 %			

<p>програми? Ако да, кои се тие? Што недостасува, што би промениле?...</p>	<p>Б) Недостасува транспарентност, професионалност, независност и децентрализација</p>	15	50 %	<p>Недостасува транспарентност, професионалност, независност и децентрализација</p>	15	50 %
	<p>Недостасува професионалност и промоција на културата надвор од границите</p>	5	16,6 %			
	<p>Мал број на луѓе произведуваат култура, мал број на луѓе одлучуваат за култура, да се прошири кругот на културните актери</p>	5	16,6 %			
	<p>Недостасуваат културни производи и комуникација меѓу елитната и народната култура Повеќе се увезува култура отколку што се произведува.</p>	4	13,3 %			
	<p>Нема одговори.</p>	1	3,3 %			

<p>5. Дали културниот развој се движи во согласност со општествените предиспозиции на РМ, или истиот се однесува според интересите на одредена политичка група?</p>	<p>Не се развива според општествените предиспозиции, т.е. нема континуиран развој, се развива според интересите на владеачките партии</p>	16	53,3%	<p>Не се развива според општествените предиспозиции, т.е. нема континуиран развој, се развива според интересите на владеачките партии</p>	16	53,3%
	<p>За културата се одлучува од луѓе кои немаат абер за култура. Многу се инвестира ама нема квалитет.</p>	7	23,3%			
	<p>Културата се развива според глобалните текови а не според општествените предиспозиции на РМ, а владата има големо влијание</p>	4	13,3%			
	<p>Нема некое големо влијание, културата се развива нормално</p>	3	10%			
<p>6. Македонија е мултиетничка и мултиконфесионална држава. Дали, културата која се поддржува од страна Владата на РМ, пропорционално ги застапува културните на помалите етнички и религиски групи?</p>	<p>Поддршката на културата не треба да се дели по пропорционална основа, преку поддршката на културните пројекти и програми по национална основа на припадниците на етничките заедници во РМ. Културата не се дели по бројки, туку треба да се работи за поголема културна интеграција. Сите за сите да произведуваат.</p>	8	26,6%	<p>Поддршката на културата не треба да се дели по пропорционална основа, преку поддршката на културните пројекти и програми по национална основа на припадниците на етничките заедници во РМ. Културата не се дели по бројки, туку треба да се работи за поголема културна интеграција. Сите за сите да произведуваат.</p>	8	26,6%
	<p>Власта произведува еднонационална и едно религиска култура.</p>	8	26,6%	<p>Власта произведува еднонационална и едно религиска култура.</p>	8	26,6%

	<p>Пројектот „Скопје 2014“ е еклатантен пример. Треба пропорционално да се делат буџетски средства за културна продукција</p> <p>Владата се обидува да подржува. Како никоја друга држава во регионот се порджуваат културите на помалите етнички заедници</p> <p>Културните програми на помалите етнички заедници се развиваат според интересите на нивните политички парти.</p> <p>Помалите заедници кои не се признати во Преамбулата (а ги има околу 20) културно се исклучени од државата. Нема ниеден проект за торбешката заедница</p> <p>Нема информации, не може да се изјаснува</p>	6	20 %	6	20 %	1	3,3 %	1	3,3 %	Пројектот „Скопје 2014“ е еклатантен пример. Треба пропорционално да се делат буџетски средства за културна продукција		
7. Кои културни вредности на РМ би можеле да ги истакнете како вредности кои се најреално го отсликуваат македонското општество?	Толеранцијата (од кои 4 - меѓурелигиската толеранција)	6	20 %	6	20 %	4	13,3 %	4	13,3 %	Толеранцијата (од кои 4 - меѓурелигиската толеранција)	6	20 %
	Книжевноста	5	16 %	5	16 %	4	13,3 %	4	13,3 %	Книжевноста	5	16 %
	Тетарот	3	10 %	3	10 %	3	10 %	3	10 %			
	Разумот	3	10 %	3	10 %	3	10 %	3	10 %			
	Музиката (енто музиката 1)	3	10 %	3	10 %	3	10 %	3	10 %			

	Меѓуетничката хармонија	2	6,6 %			
	Интеркултурната комуникација	2	6,6 %			
	Меѓусебното почитување	2	6,6 %			
	Гостопримството	2	6,6 %			
	Познавањето на странските јазици	2	6,6 %			
	Архитектонските градби	2	6,6 %			
	Познавањето на границата на лудоста;	1	3,3 %			
	Европатланските аспирации;	%	3,3 %			
	Носијата;	1	3,3 %			
	Традиционализмот;	1	3,3 %			
	Добрите обичаи;	1	3,3 %			
	Соживотот;	1	3,3 %			
	Барокот во 21 век	1	3,3 %			
8. Во остварувањето на културната политика, РМ дали треба да ги следи законите на ЕУ, или да делуваме локално?	Треба да ги следи законите на ЕУ,	22	73,3%	Треба да ги следи законите на ЕУ,	22	73,3%
	Да се следат законите на ЕУ но и да се делува локално	6	20 %			
	Културата да се развива независно од европските закони, т.е. според потребите на граѓаните на	4	13,3%			

	PM					
--	----	--	--	--	--	--

Користена литература

Anderson, B., 1998. *Замислени заедници*. Скопје: Култура

Anderson P, Wiessala G.ed (2007). *European Union and Asia-Reflections and Re-orientations*. New York: Rodopi

Andras Bozoki, Minister of Culture of Hungary, *Cultural Policy and Politics in the European Union* (Speech) -
<http://137.204.115.130/activities/download/Bozoki/Cultural%20Policy%20and%20Politics%20in%20the%20European%20Union.pdf>

Andrew E, Sedgwick P. (2002). *Cultural theory: the key thinkers*. London and New York: Routledge.

Andrew E, Sedgwick P. (2008). *Cultural theory: the key concepts*, Second Editions, London and New York: Routledge.

Archick, Kristin Co, (2011), *Muslims in Europe: Promoting Integration and Countering Extremism*, CRS Report for Congress <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33166.pdf>

Аслимоски, Пере (2006), *Социологија*, Охрид: Институт за истражување на туризмот при Факултетот за туризам и угостителство

At Home In Europe Project (2010), *Muslims in Berlin*, Open Society Institute

Атанасов, Петар (2003). *Мултикултурализмот како теорија, политика и практика*, Скопје: Евро-Балкан прес

Bakke E. (1995). *Towards a European Union*. Arena Working Paper nr10.

Бахарт, К D. (2000). *АБВ – на правото на заедницата*, Луксембург: Канцеларија за службени изданија на Европската Заедница

Bashkim Aliu (2010), *Roli i xhamisë në mbrojtjen e identitetit fetar dhe kombëtar*.
<http://www.fri.org.mk/fri/showArticle.aspx?IDArticle=2980>

Batora, J. Mokre M. (2009). Culture in European External Relations Export Article or means of Transcultural Exchange? <http://eipcp.net/policies/batoramokre/en>

BBC section on Neopaganism <http://www.bbc.co.uk/religion/religions/paganism/>

Бендевски, Т. (2001). *Право на Европската Унија*. Скопје: Правен Факултет УКИМ.

- Braudel, F. (2005). *Gramatika e qytetërimeve*, Tiranë: Shtëpia e librit dhe komunikimit
- Brown R H. (2005). *Culture, Capitalism and Democracy in the New America*, New Haven & London: Yale University Press
- Building The EU Identity www.euroculturemaster.org/pdf/Bui.pdf
- Bushatliq A N. (2007). *Endelusi, përkujtim dhe vërejtje*, Shkup: Klubi studentor
- Byrnes T, Katzenstein P. (2006). *Religion in an expanding Europe*. Cambridge:University press
- Cantor, N.(1993), *The Civilization of the Middle Ages*, New York: HarperCollins
- Castells, M (2004), *The network society: a cross-cultural perspective*. Edward Elgar Publication.
- Central European Journal of International & Security Studies, vol. 1, issues 1, 2007
- Checkel J, Katzenstein P. (2009). *European Identity*. Cambridge: University press
- Chepurina, Maria (2011), Is Russian Identity European Identity?, Inforcurservue
- Cline, Austin. (2005). *Secularism in Europe*.
<http://atheism.about.com/b/2005/02/28/secularism-in-europe.htm>
- Columbia Encyclopedia. http://www.answers.com/topic/multiculturalism#cite_ref-0
- Craith M, Kockel U, Johler R (2008). *Everyday Culture in Europe Approaches and Methodologies*. Ashgate Publishing Limited
- Crehan K, (2002). *Gramsci, Culture and Anthropology*, London: Pluto Press
- Culture, Multiculturalism and Welfare State Citizenship Sheila Shaver
http://www2.sprc.unsw.edu.au/ASPC2007/papers/Shaver_26.pdf
- Davies T. (1997). *Humanism*. London: Routledge
- Davutoglu A. (2003). *Transformimi qytetërimor dhe bota muslimane*, Shkup:Logos-A
- Davutoglu, A. (2005). *Kriza globale*, Shkup:Logos-a
- Де Ружмон, Дени. (1997). *Двадесет и осум векови на Европа*. Скопје:Култура
- Differing Diversities: Eastern Central and Eastern European Perspectives. (2003). *Cultural Policy and Cultural Diversity*, Vienna: Phase 2.
- Dodovski I, (2008) 'IMAGINING THE WEST:Representations of Europe and America in contemporary Balkan drama', CERC Working Papers Series no 2, University of Melbourne

- Dolo, L. (2000), *Individualna i masovna kultura*, Beograd: Clio
- Domenach, J-M, (1991). *Evropa: kulturni izazov*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Dordano, K, (2001). *Ogledi o interkulturnoj komunikaciji*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Dunne D. (1996). *A European cultural identity- myth, reality or aspiration*, Maynooth: College Ben Tonra, University of Dublin
- E. Zwingle, National Geographic, August 1999 pp. 12-13
http://www.hi.com.au/geoglobal1/pdf/global1_2_4.pdf
- Edwards T. (2007). *Cultural Theory*, London, Los Angeles, New Delhi, Singapore: SAGE Publications
- Ellmeier, A. Rásky, B. (2006). *Differing diversities: Eastern European perspectives transversal study on the theme of cultural policy and cultural diversity*. Council of Europe Publishing
- Ember M, Ember C R. (2001). *Countries and their cultures Volume 1*, USA: MacMillan Reference.
- Ember M, Ember C R. (2001). *Countries and their cultures Volume 2*, USA: MacMillan Reference
- Ember M, Ember C R. (2001). *Countries and their cultures Volume 3*, USA: MacMillan Reference
- Ember M, Ember C R. (2001). *Countries and their cultures Volume 4*, USA: MacMillan Reference
- Encyclopaedia Britannica, 2007, Christianity
<http://www.britannica.com/bps/search?query=Christianity&blacklist=115240>
- Eriksen Th H. (2003). *GLOBALISATION Studies in Anthropology*, London, Sterling Virginia: Pluto Press
- Eriksen, Fossum, *Europe in Search of Legitimacy: Strategies of Legitimation Assessed*. Working Paper Series in European Studies *European Citizenship: towards a European identity?* Volume 2, Number 3
- Ess Ch. (2001). *Culture, Technology, Communication-Towards an Intercultural Global Village*, New York: State University of New York Press
- EU for journalists. (2002). *Is there a European identity?* Istanbul.

European cultural policies or the challenge to preserve the “unity in the diversity”
<http://www.euroculturemaster.org/pdf/Fuentetaja,%20I.G..pdf>

European History, (January 2003). *Quarterly, ARTICLES*. Volume 33 Number 1
European Values Studies. 2008. <http://www.europeanvaluesstudy.eu/>

Fearon, J. ed (1999) *What is identity (as we now use the word)?*, Stanford University
<http://www.stanford.edu/~ifearon/papers/iden1v2.pdf>

Fligstein N. (2008). *Euroclash-The EU, European Identity, and the Future of Europe*. Oxford: University press

Forum 2015. (2007). *Identiteti Evropian i Kosovës*, (Simpozium ndërkombëtar, i mbajtur më 26 dhe 27 Qershor 2007 në Prishtinë). Prishtinë.

Fransis Deng (1999). *What is identity (as we now use the word)*. Stanford University

Fukujama, Ф. (1994) *Крајот на историјата и последниот човек*. Скопје: Култура

Furio Cerutti and Enno Rudolph (editors), *A soul for Europe, On the making on Europe, Volume I A Reader*, Peeters, (Google books)

Gabriel N. Toggenburg. (2004). „*The Debate on European Values and the Case of Cultural Diversity*”, 1 *European Diversity and Autonomy Papers - EDAP* 10, at www.eurac.edu/edap.

Gale, Thomson. West's Encyclopedia of American Law, published by
(<http://www.answers.com/topic/racial-integration>)

Gastelars M, Ruijter A. (1998) *A United Europe. The Quest for a Multifaceted Identity*. Maastricht: Shaker

Герасимовски С. (2010). *Културните вредности и ризикот во современото општество со посебен осврт на македонското општество*. (Необравена докторска дисертација).

Gidens, E. (2004). *Sociologjia*, Tiranë, Çabej.

Гиденс, Е. (2003). *Забеган Свет*. Скопје, Филозофски Факултет

Grupa avtor. (1999), *Kulturna prava*, Beograd, Beogradski centar za ljudska prava.

Guiraudon V, Favell A, (2007). *The Sociology of European Integration*, Montréal, EUSA, стр. 13 (необјавен труд) <http://www.unc.edu/euce/eusa2007/papers/guiraudon-v-09a.pdf>

Habermas J. (2006). *Perëndimi i përçarë*, Shkup, Asdreni.

Hantington, S. (2004). *Përplasja e qytetërimeve dhe ribërja e rendit botërorë*, Shkup: Logos-A

Hardt, Negri, (2000), *Empire*, London: Harvard University Press, ,
http://www.angelfire.com/cantina/negri/HAREMI_printable.pdf

Heather, F.(1999). *EU Cultural Policy And The Creation of a Common European Identity*,
Contemporary European Studies, Griffith University

Hellström, A. (2006). *Bringing Europe down to earth*, Lund:Department of Political Science,
Lund University

Herrmann R, Risse-Kappen T, Brewer M, (2004).*Transnational identities: becoming European
in the EU*, Oxford: Rowman and Littlefield Publisher (Google Books)

Hobsbawn, E. J. (1987). *Doba Revolucije – Evropa 1789-1848*, Zagreb: Skolska Knjiga.
http://www.allacademic.com//meta/p_mla_apa_research_citation/0/4/1/4/7/pages41476/p41476-4.php

Hollmann, L. (2008/2009), *European identity Condition for a European Political Identity*,
Blekinge Institute of Technology: European Spatial Planning and Regional Development
(Необјавен труд, Master Thesis)

Horvat, K, B.(2007). *Номадска Европа: Просторите, идентитетите и политиката на
припадност во постсоцијалистичка Словенија*, Скопје: Евробалкан

Hudson M.и др. (1998). *To be a European Citizen – Eros and Civilization*, Working Paper
Series in European Studies Special Edition, Madison: University of Wisconsin.

Ibrahimi, A. (2003). *Institucionet politike të Bashkimit Evropian: KOMISIONI EVROPIAN*,
Shkup:Logos-a.

Ingrao, Ch (1996). Ten Untaught Lessons about Central Europe:An Historical Perspective.
Habsburg Occasional Papers, No. 1. <http://www.h-net.org/~habsweb/occasionalpapers/untaughtlessons.html>

Jansen, Thomas,ed. (1999) Reflections on European identity, European Commission, Working
paper,

Jenks Ch.(ed). (1993). *Cultural Reproduction*. London:Routledge

Jenks Ch.(ed). (1993). *Culture*. London Routledge

Jenks Ch. (2005). *Subculture The Fragmentation of the Social*. London: Sage

Jenks Ch.(ed) (1995). *Visual Culture*. London: Routledge

Jordan, P (2006), *A subdivision of Europe into Larger Regions by Cultural Criteria*. UN:
Working paper 48,

Kale, E. (1985). *Povijest civilizacija – četvrto izdanje*. Zagreb: Skolska Knjiga.

Kaufmann Th, Raunig G. (2002). Prevažilaženje naklapanja o "kulturi". Novi pojmovi kulturne politike 1-2, <http://www.eicpc.net>

Kern Ph.(2010).***European Union-a union soluble with culture***
<http://www.keablog.com/2010/11/european-union-a-union-soluble-with-culture.html>

King A D. (2000). *Culture, globalization and the world-system contemporary conditions for the representation of identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press

Kirkbride P, Ward K. (2001). *GLOBALIZATION: the internal dynamic*, New York: John Wiley & Sons, Ltd, Chichester

Климовски, С.(1997). *Уставен и политички систем на Република Македонија*. Скопје:Студентски збор

Koković, Đ. (1997). *Пукотине Културе*. Београд: Просвета.

Konstantinovic,Z. (1989) *Sredna Evropa – argument za i protiv*” Beograd: Nasi razgledi

Kouveliotis, Kyriakos. (2003). *The Impact of EU's Cultural Activities on Establishing a European Identity*, Paper outline for the group theme: Governance and citizenship in the European Union: The influence of culture

Kovac H. (2004). *Европскиот политички роман*, Скопје: Ѓурѓа

Kuper A, Kuper J. (2005). *The social science encyclopedia, Second edition*, London: Routledge

Lawrence E, Cahoone. (2005). *CULTURAL REVOLUTIONS reason versus culture in philosophy, politics, and jihad*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press University Park.

Lopez, R. (2012). *Lindja e Evropës*. Tiranë: Dituria

Lull J. (2001). *Culture in the communication age*. London and New York: Routledge

Majnhof, Triandafilidu. (2008). *Transkulturalna Evropa*.Beograd:Clio

María Gómez-Chacón i. (2003). *European Identity-Individual, Group and Society*, Bilbao: University of Deusto

Marks, Hooghe. (2003). *National Identity and Support for European Integration*,

Discussion Paper SP IV 2003-202. Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB)

- Mastnak, T. (2000) Carolingian Europe: A Contribution to the History of the Idea of Europe, Ljubljana: *Filozofski vestnik XXI*:
- Medrano J, Diez. (2009). *Unpacking European Identity*. University of Barcelona: Institut Barcelona d' Estudis Internacionals
- Mesić M, (2006). *Multikulturalizam*, Zagreb: Školska knjiga
- Middleton J. (2002). *Culture*, Oxford: Capstone Publishing
- Miller, Tracy, ed (2009), *Mapping the Global Muslim Population: A Report on the Size and Distribution of the World's Muslim Population*. Pew Research Center. (PDF).
- Minichbauer, Raimund (2005). European Cultral Policies 2015. Stockholm: Iaspis
- Minisi H. (2004). *Европски книжевни студии*, Скопје:Култура
- Modern Language Association (MLA):"Multiculturalism." Dictionary.com Unabridged. Random House, Inc. 23 Jul. 2010. <[Dictionary.com](http://dictionary.reference.com/browse/Multiculturalism) <http://dictionary.reference.com/browse/Multiculturalism>>.
- Mone Zh. (2007). *Evropa, shtëpia jonë e përbashkët*, Shkup: Gazeta Lajm
- Mooney A, Evans B. (2007). *GLOBALIZATION* London: Routledge
- Moren E. (1997). *Hyrje në një politikë të njeriut*. Pejë: Dukagjini.
- Morin, E. (1989). *Kako misliti Evropu*. Sarajevo: Svjetlost.
- Müller, B. (2004). *Critical studies, Censorship and cultural Regulation in the Modern Age*. Amsterdam - New York: Rodopi
- Müller,K. (2007). *Central European Journal of International & Security Studies*, Volume 1 / Issue 1 / June 2007
- Öner, S. (2004). *The limits of European Integration: The Question of European Identity*. Ankara: Avrupa Çalimalari Dergisi
- Pavic,R. (1991).*Razlozi za Mitteleuropu*. Zagreb: Kulturni radnik br. 4
- Peri, M. (2000), *Intelektualna istorija Evrope*, Beograd: CLIO.
- Петковска, А. (2001).*Културниот идентитет како основа на културната политика во Група автори, Радио и телевизиските програми и културниот идентитет*, Скопје, Совет за радиодифузија на Република Македонија.

- Петковска, А. (2009). *Есеи од социологијата на културата*. Скопје:Азбуки
- Peterková J. (2003) „*The Role of Cultural Heritage in the Process of Mutual Communication and Creation of Consciousness of Common Cultural Identity*
Prague: Kakanierevisited
- Philipps,S. (2006). *Mitteleuropa – Origins and pertinence of a political concept*. Leibniz Universität Hannover
- Quaisser W, Wood S. (2004). *EU Member Turkey? Preconditions, Consequences and Integration Alternatives*, forost Arbeitspapier Nr. 25 , Berlin
- Ratzinger, J– BENEDICT XVI. (2006). *European Identity Its spiritual roots, yesterday, today and tomorrow*
- Raunig, Gerald. (2005). *European Cultral Policies 2015*. Stockholm: Iaspis.
- Reka B, Ibrahim A. (2004). *Studime evropiane*. Тетово:UEJL
- Reka B. (2000). *E drejta e Unionit Evropian*. Prishtinë:Instituti i Kosovës për integritet evropiantlantike.
- Reka, Sela (2011). *Hyrje në të drejtën e Unionit Evropian*. Tetovë:Arbëria Design
- Reka, Höll, Sela.(2010). *Institucionet dhe politikat e Unionit Evropian*. Tetovë: Arbëria Design
- Richard Cracknell & Bryn Morgan, 1999 European Parliament Elections – 1979 to 1994, SOCIAL & GENERAL STATISTICS SECTION, HOUSE OF COMMONS LIBRARY
Research Paper 99/57, 2 JUNE,
<http://www.parliament.uk/documents/commons/lib/research/rp99/rp99-057.pdf>
- Robotham D. (2005). *Culture, Society and Economy-Bringing Production Back In*, London-Thousand Oaks-New Delhi: SAGE Publications
- Said, E, W. (1993) *Culture and imperialism*. New York: Vintage Books
- Savage T M. (2004). *Europe and Islam: Crescent Waxing, Cultures Clashing*, The Center for Strategic and International Studies and the Massachusetts, Institute of Technology, *The Washington Quarterly*
- Shaver, Sheila. (2009). *Culture, Multiculturalism and Welfare State Citizenship*. University of New South Wales, Social Policy Research Centre
- Sheshiq, Dragojeviq. (2006). *Mediacioni interkulturor*. Prishtinë: MM Qendra për studime humanistike Gani Bobi.
- Шешиќ, Стојковиќ, (2003). *Култура, менаџмент, анимација, маркетинг*. Скопје: Темплум

Shore, C. (2000) *Building Europe, The cultural politics of European Integration*, London: Routledge,

Smit D. A. 1997. *Nacionalni identitet*, Beograd: Biblioteka XX vek.

Spadaro R. ed (2002). *Europeans' participation in cultural activities a Eurobarometer survey carried out at the request of the European Commission*, EUROSTAT: THE EUROPEAN OPINION RESEARCH GROUP, EEIG.

Стојановски, С. (2009) *Европа и Балканот: Историско наследство и конструкција на колективните идентитети*. Евродијалог бр. 11, Скопје: Студиорум

Stojković, B, (2002). *Identitet i komunikacija*, Beograd: Agora.

Stojković, B, (2008), *Evropski kulturni identitet- Drugo izdanje*, Beograd: Službeni glasnik.

Strmiska, Michael F. (2005). *Modern Paganism in World Cultures: Comparative Perspectives*, Santa Barbara: ABC-CLIO.

The Central and Eastern European region: *From caught-between empires and multinational societies to socialist modernisms and latecomer nationalisms* 18

Thiel M. (2005). *European Identity and the Challenge of Enlargement*. Miami: The Jean Monnet Chair, University of Miami, Miami, Florida, 2005

Тодорова, М. (2001). *Замислувајќи го Балканот*, Скопје: Магор

Thomassen J. *European Citizenship and Identity* http://www.mzes.uni-mannheim.de/projekte/typo3/site/fileadmin/BookSeries/Volume_One/Ch15_chapter_final.pdf

Tomassen J, Back H. (2008). *European citizenship and identity after enlargement*. EUI Working Paper, European University Institute, Department of political and social sciences, SPS 2008/02. http://cadmus.iue.it/dspace/bitstream/1814/8287/1/SPS_2008_02.pdf

Tzanelli, R. (2008). *Nation-Building and Identity in Europe*. Palgrave Macmillan

Вајденфер, Волфганг. (2004). *ЕВРОПА од А до Ш*, Скопје: Конрад Аденауер.

Vertovec, Wessendorf. (2005). *Migration and Cultural, Religious and Linguistic Diversity in Europe: An overview of issues and trends*. Centre on Migration, Policy and Society, Working Paper No. 18, University of Oxford,

Вилијамс, Р. (1996). *Културата*, Скопје: Култура

Waters M. *Globalization- Second Edition* (e-books)
www.esec.pt/veem/materials/pdf/additionalReadings/zagar-european_identity.pdf

Watson, H. S. 1993. *Nacije i drzave*, Zagreb: Globus.
Winchester, D. (2008), Russia's Identity Crisis, Pasadena: *Vision Journal*,
<http://www.vision.org/visionmedia/article.aspx?id=5814>

Џордан, Ведон, (1999-2000). *Културна политика, класа, род, раса и постмодерен свет*, Скопје: Темплум

Žagar M. *Enlargement – in search for European Identity*
http://www.esec.pt/veem/materials/pdf/additionalReadings/zagar-european_identity.pdf
Зборник текстови, (2002). *Културен идентитет-разлика во себе*, Скопје: Темплум,

Zietek, A. (2005). *The European Cultural Space. Annale S, Vol XII, Sectio K*. Sklodowska Lubin: Universitatis Mariae Curie.

Zhelyazkova A. *Albanian Identities*, International Centre for Minority Studies and Intercultural Relations (IMIR)

ДОКУМЕНТИ:

AER Report, Part I: Regions of yesterday, Regions of tomorrow, What has changed over the last 25 years? What is at stake today? Strasbourg June 2010

Bulletin of the European Economic Community. (1985). Dir. of publ. European Economic Community. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
<http://www.cvce.eu/viewer/-/content/e5da4b30-6c79-483c-94bb-96b0fe0c6579/en>

Culture in Motion. The Culture Programme 2007 - 2013- Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010
Закон за културата (Службен весник на РМ, бр.31/98)

Education and culture DG.(2009). Lifelong learning programme, *INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES, Creativity and Innovation EUROPEAN SUCCESS STORIES*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities,

EUROBAROMETER (2003.1), Public Opinion In The Candidate Countries. *New Europeans*

European parliament (2010). The cultural dimension of Europe's external relations/foreign policy.

EUROPEAN CAPITALS OF CULTURE THE ROAD TO SUCCESS FROM 1985 TO 2010
Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009 pg 3

Notes d'information du Conseil de l'Europe: "Politiques culturelles", no.34/1984, p2

Populstat.info (2010) "*MALTA : general data*".

Програма за финансирање на програмските активности на здруженијата на граѓани и фондации за 2010 година (Службен весник на РМ, бр. 8/2010),

Special Eurobarometer 225 / Wave 63.1 – *TNS Opinion & Social*
SUMMARY REPORT (September 2007). European Cultural Values

TREATY ON EUROPEAN UNION, Official Journal C 191, 29 July 1992,
United Nations Population Division, (2005), *World Population Prospects: The 2004 Revision*
Highlights

UNFPA State of world population (2011) *People and possibilities in a world of 7 billion*

World Population Prospects (2008), *The 2006 Revision Population Database*, UN — department of Economic and Social Affairs.

ИНТЕРНЕТ

http://ec.europa.eu/culture/our-policy-development/doc1567_en.htm

http://ec.europa.eu/culture/our-policy-development/doc1745_en.htm

http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/doc415_en.htm

http://ec.europa.eu/culture/our-policy-development/doc2637_en.htm

http://ec.europa.eu/culture/our-policy-development/doc2639_en.htm

http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/doc84_en.htm

<http://michelangelo.pixel-online.org/index.php>

http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/doc82_en.htm

http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/doc86_en.htm

http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/doc80_en.htm

http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/doc94_en.htm

http://ec.europa.eu/youth/youth-in-action-programme/doc78_en.htm

http://ec.europa.eu/culture/eu-funding/doc2894_en.htm

http://ec.europa.eu/culture/eu-funding/doc2898_en.htm

http://ec.europa.eu/culture/eu-funding/doc2904_en.htm

http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/doc2591_en.htm

http://ec.europa.eu/culture/eu-funding/doc2908_en.htm

http://ec.europa.eu/culture/eu-funding/doc2912_en.htm

<http://www.keablog.com/2010/11/european-union-a-union-soluble-with-culture.html>

http://ec.europa.eu/culture/eu-funding/doc3051_en.htm

http://ec.europa.eu/culture/eu-funding/doc3061_en.htm

http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/doc413_en.htm

http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/doc627_en.htm

<http://www.european-teachers.eu/>